Fred. Chr. Leerhøy,

STORE TORV,

udsælger i Efteraaret sit store Lager af **Manufakturvarer** til extraordinært nedsatte Priser.

Heraf fremhæves særlig:

200 Kaaber,

saavel til Voxne som Børn, syet i de nu brugelige Stoffer, og haves et betydeligt Udvalg i Matalasé, Kamgarn, Plysch, halvulden og helulden Kaabedyffel med og uden Pels.

En Masse Rester til Børnekaaber sælges til halv Pris.

Paa Klædelageret forefindes:

Stort Udvalg i Buckskins, Klæde, Diagonal, Dyffel, Overfrakkestoffer, Vadmel og Kirsai fra 215 Øre. Habitstoffer til Børn fra 150 Øre.

Endel Rester paa en Klædnings Maal forefindes.

Sorte og kulørte Kjolestoffer

i flere Hundrede Mønstre baade i hel- og halvuld med tilsvarende **Besætninger** saavel i Silke som Uld.

Kjole-Silketøier af de nu brugelige Stoffer fra 265 Øre, garanteret godt.

Danske Bomuldstøier, Bolstre, Dunvarer og gode franke Sirtser.

Hoidevare-Lageret omfatter:

Bløde og rundtraadede Varer i Shirting, Medium, Dovlas, Tvistlærred, danske Bommesier, Hørlærred, Blaarlærred og hollandsk Lærred,

Endvidere stort Udvalg i Negligéstoffer, som Tvill, Brillante, Heringboon, Pique, Royal-Reps og Svandown.

Dobbelt brede Dovlas, Hørgarns- og Blaargarns-Lærred til Lagener samt Medium til Vuggelagener.

Dampprensede Sengefjer og Dun.

Jernsenge uden og med Madrats, Skraapude og Fodstyk fra 12 Kr.

Isgarn og Isgarnstøier i forskjellige Farver.

Til Vintergardiner: Cretonné, Jute, Damask, Reps, Granit.

Stort Udvalg i Forlæggere og Brysseler Tæpper, Voxdugslobere og Bordvoxdug.

Restbeholdningen af Kornsække til Indkjøbspris.

Silke og uldne Paraplyer for Damer og Herrer.

Stort Udvalg i: **Franske Shawler, Underbeklædningsgjenstande, Embroidering** i alle Farver.

Skjorter, Kornetstøier og Hjoler, Duge og Servietter, Lommetørklæder, forte og kul. Silketørklæder, Lamashawler, forte enkelte og dobbelte do., Kordtæpper, Gulvmaatter, Manchetlinned, Herrekraver, Damekraver, Flipper, Slips, Klumbug, Horsetter, Kurve, Regnfrakker, Ostelærred, Smørgaze, Isgarnstørklæder, Strømper, Sokker, Sengetæpper i Uld og Bomuld.

Pr. Hor- og Blaargarn i alle Nr. Extra god Tvist i pr. Vare. Sekunda Garn til 7 Kr.

Dannebrogsflag af Flagdug fores i 7 forskjellige Storrelser.

Paa mine Systuer

for Hjole- og Raabesyning modtages gjerne Bestilling til Levering i kortest mulig Tid med fuldstændig Garanti for at det passer.

Stort Udvalg af Symaskiner.

Singers originale, som er den bedste af alle hidtil hjemlede Systemer, faaes med og uden Fod under skriftlig Garanti og med fuldstændig Undervisning samt med alle nye Apparater

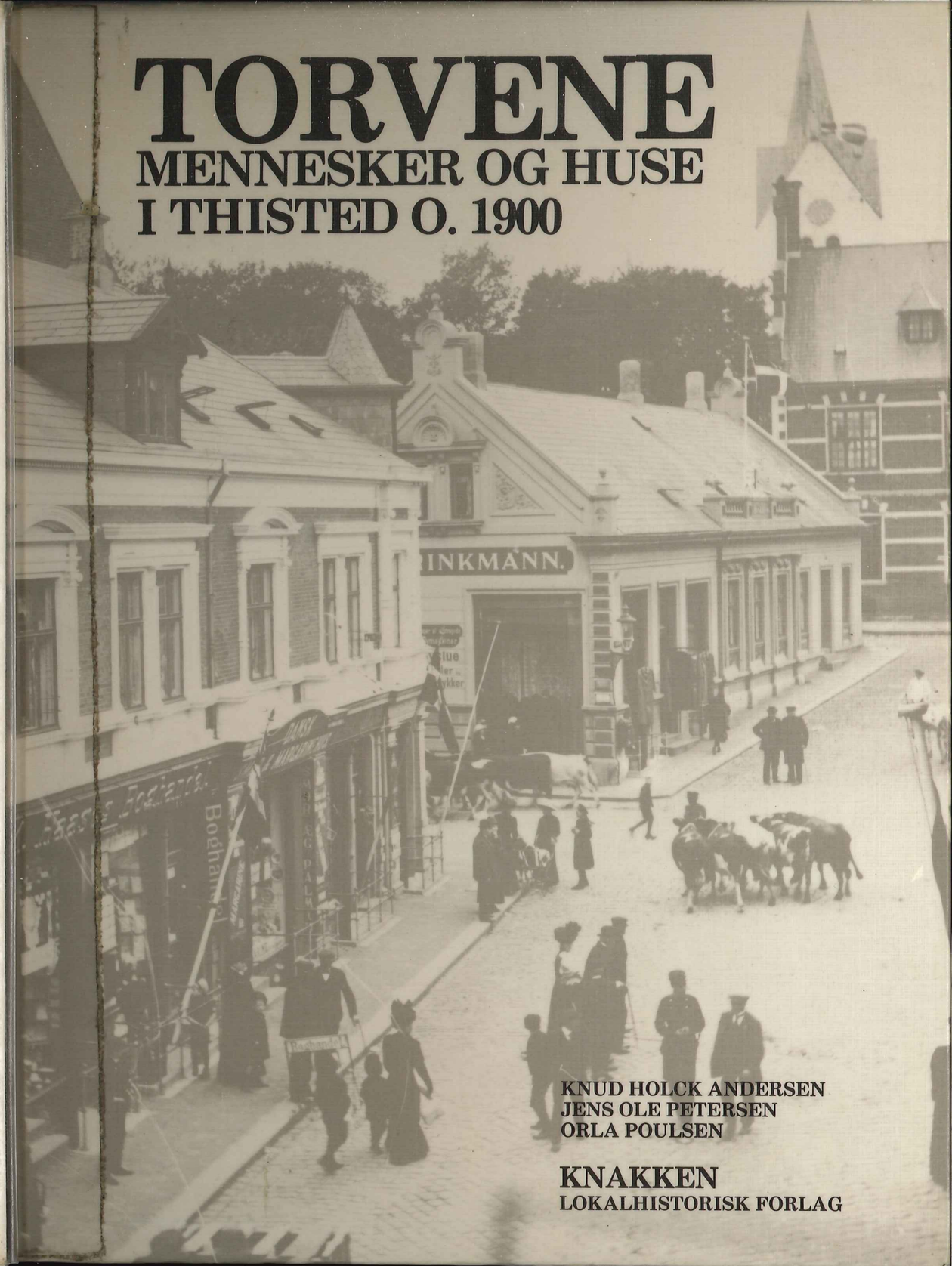
Fred. Chr. Leerhøy, Store Torv, Thisted.

Trykt i Thisted Amtsbogtrykkeri ved Henr. Rasmussen.

46.4 THISTED KNUD HOLCH ANDERSEN: TORVENE

TORVENE

MENNESKER OG HUSE I THISTED O. 1900

KNUD HOLCK ANDERSEN
JENS OLE PETERSEN
ORLA POULSEN

KNAKKEN
LOKALHISTORISK FORLAG

TORVENE
HUSE OG MENNESKER
I THISTED O. 1900

FORLAGET »KNAKKEN« 1984

TORVENE
HUSE OG MENNESKER
I THISTED O. 1900

er udgivet af det lokalhistoriske forlag »Knakken«, der er en selvejende institution med tilknytning til Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.
Forlagets bestyrelse er Knud Holck Andersen,
Birgit Høyrup, Knud Mortensen, Bruno Nordensgaard, Jens Ole Petersen og Orla Poulsen.
TORVENE er redigeret med bestyrelsens aktive medvirken.
Forlagets adresse: Det lokalhistoriske forlag »Knakken«
Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune, Skolestræde 8, 7700 Thisted, tlf. 92 23 99 lokal 22.
Bogens illustrationer opbevares i originale kopier på Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.
Forsiden: Storegade og Storetorv i Thisted 1909
Tryk: Thy Bogtryk, Industrivej 3, 7790 Hvidbjerg.
Bogbind: Hjorths Bogbinderi, Thisted.
©Forlaget »Knakken«
ISBN 87-88797-00-7

Byens knudepunkter

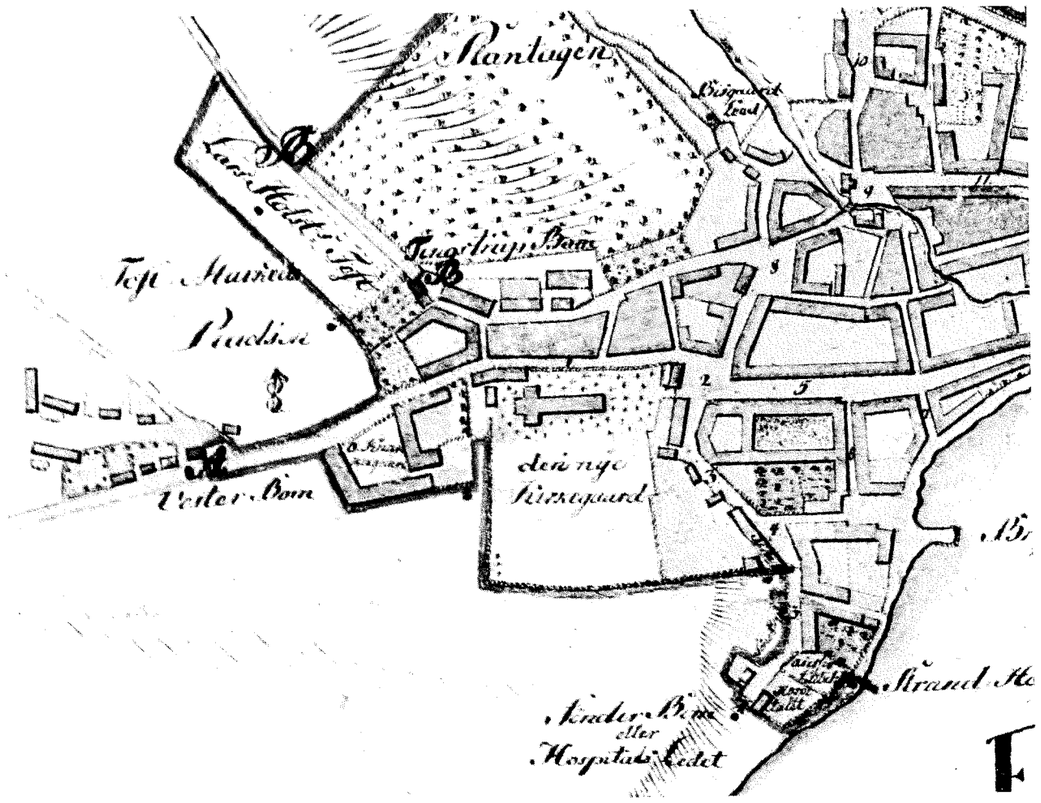
Torvene er byens knudepunkter. Her ender byens veje og her begynder de. Og ved torvet leves det fælles liv: Her handler man, her møder man hinanden, her træffes de vigtige beslutninger om byens anliggender, her dømmer man forbrydelser og præsenterer sin formåen i fornemme bygninger.

Trods sin lidenhed kunne Thisted præstere en række torve indenfor sin bygrænse.

Vigtigst var Storetorv. Herfra udgik veje mod *vest til Sjørring og Vildsund,* mod nord gennem Torvegade - Lilletorv - Brogade -Nytorv - Nørregade til Klitmøller og Vigsø, mod *øst* gennem hovedgaden, Storegade og Østergade til Ålborg og mod *syd* gennem Søndergade. Netop med undtagelse af Søndergade, der endte som en blind markvej ved det gamle hospital, strakte forbindelseslinierne fra Storetorv sig ud i et stort opland, der var henvist til at tage til købstaden for at handle på torvene eller i de købmandsgårde, der skød op langs indfaldsvejene indenfor bygrænsen.

Byens beliggenhed mellem bakker i øst og vest og eng i nord har givet den oprindelige vejføring en snæver karakter med mange små gader, der krydser hinanden. Derved er den første forudsætning for et torv opstået. Undtagelsen er Frederikstorv, der er »kunstigt« anlagt omkring 1860 som kreaturmarkedsplads udenfor byens egentlige centrum.

Også lovgivningen satte grænser for, hvor meget købstaden kunne brede sig - ihvertfald indtil 1851. Grænserne var den toldlinie, der snoede sig rundt omkring byen - konsumtionssystemet, som det

hed, havde dels til formål at skaffe det offentlige indtægter, når handelsvarer blev fortoldet ved indførsel til byen, og dels skulle systemet begrænse handelen til købstaden alene, hvor man kunne opkræve tolden.

På C. Langelands kort over Thisted fra 1823 er toldbommene indtegnet. Hvis man ville til byen for at sælge varer skulle det ske gennem disse toldbomme, hvor der var posteret en toldbetjent.

Nørre Bom lå hvor Kastet støder til Nørregade.
Vester Bom lå hvor Møllevej møder Vestergade.
Øster Bom lå ved foden af Østerbakken.
Søndre Bom, eller Hospitalsleddet, lå ved den da værende fattigstiftelse - hospitalet - i Søndergade, hvor nu rådhuset er bygget.

Mellem Bom lå på hjørnet af Kastet og Korsgade.

Tingstrup Bom lå hvor Amtsstræde møder Skovgade.

I denne bog er der givet en skildring af *husene og nogle af de mennesker, der beboede dem i tiden omkring* århundredskiftet. Det er ikke hele historien - der fortælles -men blot et tværsnit af en tid, hvor byen er i hastig udvikling. På samme måde som gadegennembrud og sanering ændrer bybilledet i disse år, således fandt der også store forandringer sted omkring århundredskiftet, hvor det var 1700 og 1800-tallets bybilledet, der blev ændret.

Brugen af matrikelkortene

Enhver har bemærket, at en ejendom har et husnummer og et matrikelnummer. I det daglige er det husnummeret vi bruger, og kun i forbindelse med handel - og lignende - tages matrikelnummeret i brug.

Færre er måske klar over, at matrikuleringen engang spillede hovedrollen ved skatteindkrævningen. Det var dengang, da skatten blev betalt som en grundskat. Ved en reform af skatteväesenet i starten af 1860'erne blev en række tidligere særskatter samlet i dels en skat på »formue og lejlighed«, der byggede på et skøn over skatteyderens skatteevne, og en grundskat. For at kunne foretage en retfærdig ligning af grundskatten blev købstæderne ved en lov fra 1863 påbudt at foretage en ansættelse af byens jord i hartkorn. En nødvendig forudsætning for at dette kunne ske var, at der blev udarbejdet et matrikelkort over købstaden, der viste alle ejendomsgrænser, bygninger, gårdspladser, oplagspladser, veje, vandløb og lignende. Skatten blev derefter beregnet på grundlag af jordens hartkorns- og bygningens forsikringsværdi.

Det ældste matrikelkort fra Thisted er således fra 1865. Og dette kort blev brugt som matrikelkort helt frem til 1943. D.v.s., at der i denne periode ikke fandt nogen ny opmåling sted, men blot foretaget løbende revisioner af matrikelgrænserne, der ikke »fjernede« de huse, der oprindeligt var indtegnede. Huse kunne således være nedrevet, men stadig findes på kortet.

I det materiale, der er benyttet her i bogen, kan det f.eks. give følgende resultat: Den store gård midt på Storetorv - som Brinkmann-familien ejede - har sin gamle grundplan som på kortet fra 1865. En ombygning - der blev foretaget i 1886 - er aldrig blevet indført på de reviderede kort, og da landinspektør Poul Boe udgav sit tekniske kort i

1946, havde Brinkmanns gård været nedrevet i 10 år.

Vi har benyttet udsnit af matrikelkortet fra 1865 ved enkelte af torvene, men ellers er kortet fra 1946 det gennemgående i denne bog, hvor torvene er markeret med cirkler, der genfindes forstørret ved det enkelte torv.

For at kunne identificere de ejendomme som omtales, har vi valgt at bruge matrikelnumrene angivet med signaturen M. Der er dog i enkelte tilfælde foretaget forenklinger. En af dem gælder 1946-kortet: En »grund« er ikke identisk med et matrikelnummer, idet den kan være sammenstykket af flere parceller eller selv være en parcel af en tidligere meget større grund. Men stort set, vil en »grund« først og fremmest være en »stor luns« af en matrikel, og det er så det nummer, vi anvender. Den anden forenkling gælder omtale af huse og grunde før 1865. Strengt taget bør man her bruge de matrikelnumre, der var i brug før 1865 eller husenes brandforsikringsnumre. Men også her kan uden skade bruges 1865-matriklens numre.

Hvorfor ikke nøjes med husnumrene?

Fordi husnumrene først blev fastsat i 1906 - og både gadenavne og husnumre er ændret flere gange siden. På Grydetorv og Hjultorv f.eks. er det næsten håbløst at sætte nutidens numre i forbindelse med datidens huse.

Ud at se på huse - eller hvordan med skønhedssansen?

»Der er ikke megen skønhedssans heroppe i Thy...« siger professor Krohn ved åbningen af den store udstilling på Frederikstorv 1898. Hvad kan den hovne københavner have ment? Han havde da opholdt sig i 3 dage i byen for at stille sit nye porcelæn op. Han må på ture rundt i gaderne have savnet noget. Lad os da med dette som udgangspunkt drysse lidt rundt på torvene og se på huse, på deres alder og udsmykning. Helt undgå at kigge lidt ned ad de nærmeste gader kan vi ikke.

Hvordan så så de helt gamle af husene ud? Havde de stil? Det krymper sig i en bare at stille dette spørgsmål. Ord som byggemåde, skik og brug, tekniske betegnelser som bindingsværk overfor grundmur eller stråtag overfor tegl er mere relevante end netop ordet stil, et ord som vi ikke kan undvære, når vi beskriver slotte og kirker. Svaret kan gives kort: Grundmassen af bebyggelsen var i

Boghandler N. L. Nordentofts hus fra 1889 (m. 404, Vestergade). Rig udsmykning med italiensk renæssance, dertil buster af Ingemann og Oehlenschlæger.

1 etage og i stigende grad af grundmur, stråtage var efterhånden næsten helt udryddet. Mere anselige huse kunne være lange, gerne med en kvist. Købmandsgårde havde så dertil rundt på terrænet specielle huse til specielle formål. Skulle vi støde på et hus i 2 etager, var det ofte, fordi der var brug for »et loft« til lager eller til tørring af korn. Det er en sej bebyggelse, der hele tiden kan ændres efter behov. Måske erstatter man en bindingsværksgavl med grundmur og lader en langside forblive bindingsværk, måske forlænger man forhuset eller sætter et tværhus på.

I vores materiale kan man se på m. 55 (Lilletorv og Kringeltorv) indtil C. C. Kjær for alvor tager fat, eller m. 405 på Storetorv, der netop aldrig blev radikalt bygget om, før Sparekassen gjorde noget ved det i 1950'erne. Huse af den slags er noget af det ærligste og fornuftigste folk kan få for penge. Men hvem, der leder efter »skønhedssans«, finder den næppe her.

Med de grundmurede huse kommer imidlertid en anelse *senklassicisme* til byen. (Klassicisme står for en stærk inspiration fra græsk og romersk bygningskunst, den sene form meget enkel).

Selv i små huse kan det vise sig ved en hvidkalket kvaderfugning ved hjørnerne. I større huse spores en interesse for hele facaden f.eks. ved tydelig sokkel, ved kvaderfugning af hele stueetagen, profilerede rammer om døre og vinduer (Werners gård på Storetorv, m. 411, bygget 1838-1867). Mure kan stå i lys eller grå puds. Måske er de rundbuede vinduer i Arbejderforeningens gård fra 1857 (m. 220) en slags klassicisme, der kunne være inspireret af toldboden fra 1841. Desværre ved vi ikke, om en arkitekt har fingre med ved Werners og arbejderforeningens bygninger.

Klassicismen kom i det øvrige land hurtigt til at stå for kedsommelig enevælde, sådan kan det også have være her.

Italiensk renæssance på facaden Torvegade m. 222. opført 1888.

Gavl over et afbrækket hjørne på Vestergade m. 401, opført 1887 til Adolph Tachau. To »putti« støtter skjold med hans navnetræk. Stil nærmest tidlig barok. En tilsvarende gruppe sad på Brinkmanns hus fra 1886.

Med rådhuset fra 1853 blev der plantet noget nyt, fremmed og festligt i byen, det første eksempel på en af de såkaldte »historiske stilarter«. Det var arkitektarbejde. Det var netop karakteristisk, at de forholdsvis få uddannede arkitekter, der var i landet, nærmest var bestemte til offentlige opgaver (private brugte næsten århundredet ud tømrer- eller murermestre). Rådhuset blev straks populært, men stilen slog ikke an i byen, måske med undtagelse af et par gavle på Storetorv. Almindelige huse, der opføres i de næste årtier er stadig enkle og saglige (se m. 209 på Kringeltorv).

Situationen ændrer sig tilsyneladende ved anlægget jernbanestationen (1882, arkitekt Holsøe) og den ny toldbod (1885, arkitekt Walther). Holsøe elev af de første murstensbegejstrede arkitekter, Walther tillige påvirket af tysk smag fra sit arbejde i Hamburg. Det ses i hans rigelige brug af specielle teglstenstyper, som måske kun har kunnet købes på tyske teglværker. At man samtidigt bryder Jernbanegade igennem (1882) og skal til at bebygge den, gør udslaget. Dygtige tømrermestre og murermestre går igang efter storbyens mønstre.

Lige inden det går rigtigt løs, bygges der i Thisted 4 huse med nydelige tårne, spændende over årene 1882-1885 (Jernbanegade 300, Østergade 89, Lilletorv 217 og Nytorv 207. Kun det første er i dag revet ned). Om der står samme håndværker bag dem alle, vides ikke, heller ikke, hvor ideen stammer fra. De er i grunden så enkle, at man vægrer sig ved at sætte dem i forbindelse med det byggeri, der nu skal startes.

Det kaldes måske bedst dekorationsstil. Ordet går på, at det ydre af huset udsmykkes uden større sammenhæng med dets konstruktion og funktion. Det er i og for sig en gammel arkitektunode at bygge udefra og indefter, men så grelt, som det ses i de

næste 30 år, det er noget nyt. Hvad der dekoreredes med, var kopier, ofte blandinger, af ældre stilarter, navnlig indenfor renæssance og barok. En meget brugt benævnelse er historiske stilarter (så indbefatter det også Chr. d. 4-stil). Et fælles træk er en kraftig reliefvirkning som kontrast til senklassicismens fredelige flader. Ofte bruges ordet »stuk« om de modellerede udsmykninger (»konditorstil« siger det samme, men stærkt nedvurderende). »Stilforvirring« er det bedrevidende, nedladende ord.

Men i dag er der gået hundrede år, og nogle vover en ny vurdering. Det var en fuldt bevidst helhed, udsprunget af en overvældende glæde ved dekorative snirkler. Det kendes fra pengesedler, symaskiner, gravgitre af støbejern, kjoler, møbler, tobaksetiketter osv. Var det på een gang en udnyttelse af industrialismens muligheder og samtidig en lurende angst for at den skulle forsimple samfundet? De enkelte dele som søjler, guirlander, engle, løvehoveder, kunne bestilles efter katalog i sandsten eller, billigere, støbt i cement hos nordtyske og engelske firmaer. Små spir leveredes færdige i zink! I større byer kunne man få en arkitekt som »facadekonsulent«, men i Thisted har håndværksmesteren nok klaret den side også. Det bør nævnes, at en cementproduktion begyndte i Danmark i 1846. De to løver ved siden af Thisted Bank (nu Frøkjær Knudsens møbelhandel) skal efter sigende være skabt af skibsbygger P. Hald, i cement.

Byggerierne kom i hurtig rækkefølge: Flere i Jernbanegade f.eks. m. 302 (1885), den førnævnte Thisted Bank, Storetorv 409 (1886), Vestergade 401 (1887), Storetorv 221, 222, 263 (1888), Vestergade 404 (1889), Storetorv 261 (1889), Storetorv 223 (1893).

Den sidste, Leerhøys hjørneejendom, er lidt mindre svulstig, måske tilfældigt, men det kunne også være et tegn på, at stilen er på retur.

I København var der ofte bag pragtfacader elendige, spekulationsprægede lejligheder. I Thisted er der også tale om byggeri, der skal udlejes, men med kun 2 etager, bliver det ikke så uhyggeligt. Lejlighederne har vel været noget små, og de mange kamre med kakkelovn og tagvindue i Kiilsgaard (matr.nr. 261 på Storetorv) lyder ikke godt. Desværre rejses disse huse lige før byen får vandværk (1906), og en kloakering, der kunne bære vandklosetter, var heller ikke klar.

På de øvrige torve bygges der mere enkelt, her kan vi nøjes med at henvise til Lilletorv m. 420 og Nytorv matr.nr. 176 og 210-211.

Omkring 1900 møder vi en kortvarig mode, der springer i øjnene ved, at kviste og småtårne har knækkede linier. 1898 ses det på udstillingsbygningen (og den var tegnet af arkitekt Olivarius fra Randers), samme år noget lignende på amtsavisen (m. 295) på Grydetorv, få år senere et sted i Dr. Louisegade og de to Hotel Phoenix'er (opgives tegnet af driftsbestyrer P. H. Tarp). Nogen sammenhæng eller blot et tilfældigt sammentræf? Lignende husformer kan findes i tidens stationsbyer.

Udviklingen i det øvrige land gik nu mod enklere flader, men ofte et mere robust udseende. Man kunne sige, at det var de voldsomme sider af barokken, der inspirerede. I Thisted er matr.nr. 262 på Storetorv karakteristisk med de hængende karnapper og nyopdeling af store vinduer (fra 1906), ligeledes i Brogade matr.nr. 55c og 55 d fra 1908 og 1910.

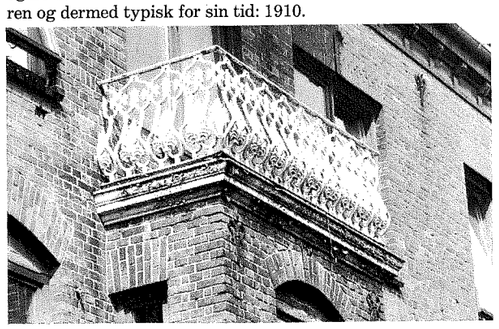
Tilbage til Pietro Krohn. På udstillingen kom han en dag med denne udtalelse: »En jernkakkelovn er et monstrum, når den smykker sig med Thorvaldsens relieffer eller renæssancens englehoveder«. Med den indstilling må *han* selvsagt have savnet skønhedssans midt mellem byens prangende facader.

I dag hører man af og til folk, der klager over, at torvene er helt spolerede efter 2. verdenskrig. Det vil fremgå af de kommende afsnit, at de altid har været under stadige forandringer. Flere gange blev der placeret bygninger, der har været grove stilbrud, og alligevel er de faldet godt til.

Lad os derfor slutte med de næste stilbrud. De skyldes begge arkitekt V. Norn. Først administrationsbygningen på Nytorv 1916 i håndfast gotik og granitrelieffer om indgangsporten.
Dernæst politigården fra 1919 på Frederikstorv i ensom, gråmeleret nyklassicisme med store, kolde vinduer.

Enhver kan gøre op med sig selv: Er også de faldet til?

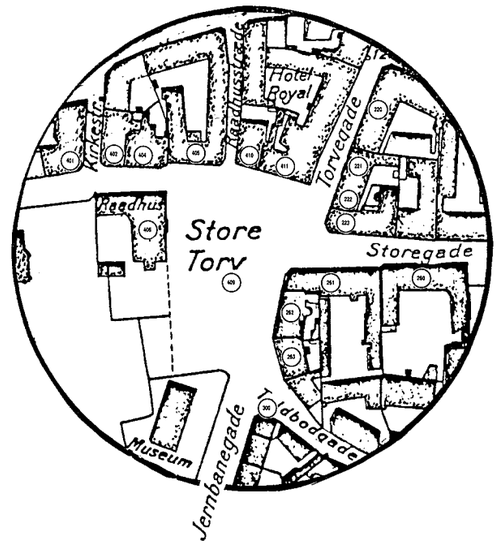
Altan på C. C. Kjærs 3-etagers hus i Brogade (m. 55 d). Gelænderet bygget op om antikke elementer, brugt gennem renæssance og barok, men specielt elsket i jernstøberiernes gravgitre og kors. Her i en »moderne« form, ved at bulne lidt udover muren og dermed typisk for sin tid: 1910.

Storetorv

Som man vil se på 1865-kortet, var torvet dengang mindre end på 1946-kortet. Fra rådhusets sydende og østefter lå der en lang bygning, som altså udgjorde torvets sydside. Det er manufakturhandler Brinkmanns gård (m. 409), nedrevet 1936. Lige nord derfor (m. 411) bygger manufakturhandler Werner sin gård op, af os kendt som Royalkomplekset. Østsiden af torvet er dels et hjørne af den gamle præstegårdsjord - (se særlig skitse) - dels syd for Storegade en gammel købmandsgård, bedst kendt under navnet Kiilsgård. Til torvebeskrivelsen er medtaget nogle huse mod syd ned i Jernbanegade og Toldbodgade - og nogle huse op ad Vestergade.

Vi begynder rundvisningen med rådhuset og går så rundt med viserne på et ur. Men allerførst

Det ny århundrede fødes på Storetorv

Nytårsaften 1900 var århundredets sidste aften, og i løbet af dagen havde byrådet bevilget musik fra rådhusets balkon i timen før midnat.

Lad os med *Thisted Amtstidendes* referent følge aftenens begivenheder.

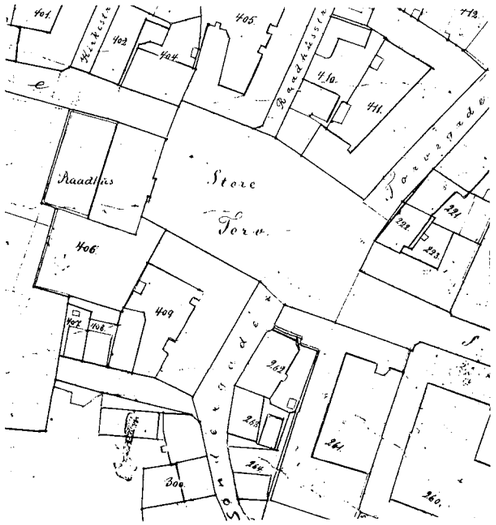
»Allerede tidlig på aftenen, var der mange folk på gaden - og der blev uafbrudt affyret kinesiske pistoler, opsendt raketter osv. Efterhånden samledes imidlertid folk på Storetorv, medens gaderne var forholds stille. Ved ti-tiden foretog politimesteren personlig en lille runde på torvet, og det synes som om der her på dette tidspunkt har været tale om, at han ville have »løjerne« indskrænkede. En handelslærling og to bagerlærlinge blev anholdt af betjentene og nogle personer siges at være blevet noteret. Dette havde imidlertid blot til følge, at en vældig folkeskare fra torvet drog hen til politimesterens bolig (den 67-årige Harald Clausen boede lidt nede ad Jernbanegade) og råbte hurra med en kraft så det hørtes over den halve by og dermed var også ethvert forsøg fra politiets side på at sætte skranker på folks lystighed opgivet.

I den konservative Amtsavis hedder det, at »..en stor flok intonerede sange foran borgmesterens bolig. Han viste sig og tyssede på mængden.«

Vi lader *Amtstidende* fortsætte: »De anholdte drenge blev senere på aftenen løsladte og folk morede sig af hjertens lyst. Fra kl. 11 til 12 blæste musikken, som var anbragt på rådhusbalkon'en, fædrelandske melodier, medens der nede fra den store menneskemængde ... uafbrudt affyredes knallerter, kinesere og raketter, samt svingedes med lyshjul ... det hele var et skuespil så morsomt og originalt, at det var umuligt for folk at løsrive sig, skønt det var temmelig koldt. Kl. 12 standsede musikken, og kirkeklokkerne begyndte at ringe.«

Amtsavisen føjer til sit referat, at borgmesteren viste sin liberalitet, så at ingen skulle for retten for at blive noteret, og alle navne skulle slettes af politiets dagbøger. Læg forøvrigt mærke til den lille nuance: Clausen, der er både byfoged og borgmester - hvad der svarer til politimester, dommer og borgmester - bliver af højreavisen kaldt borgmester, af venstreavisen politimester. Han var en af de ledende højrefolk i byen, og vi er kun 6 år fra provisorierne, hvor Clausen har været med til at forvalte lov og ret for Estrup og næppe har været helt så populær hos den femtedel af vælgerne, der stemte venstre og socialdemokratisk.

Mon han havde ryddet de 6 små arrester i kælderen under rådhuset for de sædvanlige beboere den nat? Det ved vi ikke, men vi ved, at der den 1. februar - folketællingsnatten - var 3 indsatte: 2 arbejdsmænd og 1 murer »uden fast bopæl«, ingen af dem fra Thisted. De var 30, 40 og 58 år. Formentlig et typisk besøg af omstrejfere og måske fremmede, der var smidt ud fra et værtshus.

Storetorv 1865.

Rådhuset har vi nu mødt fra balkonen og fra kælderen, i og for sig symbolsk for øvrighedsfunktionerne overfor de gode borgere og de mindre gode. På rådhuset holdt byrådet møde, og tinget afsagde domme, tinget havde sine skrivere til at føre vigtige protokoller, og arrestforvareren havde sin lejlighed der. Men der var aldrig for meget plads, og man måtte stadig delvis følge den gamle skik, at kontoret var der, hvor embedsmanden boede: (Det gælder Clausen som byfoged og det gælder kæmnerkontoret (der bestyrede byens økonomi), som f.eks. i årene op mod 1917 lå i Østergade.) Men selve bygningen fra 1853 (se billeder side 27) har sin egen historie - og *den* hører ikke hjemme i vores sammenhæng, vi kan nøjes med at konstatere, at den ligger her.

Der er dog et par synspunkter, der fortjener at komme frem.

G. Bindesbøll var bygningsinspektør for Jylland, da han i 1851 leverede sit første udkast til rådhuset. Han var da kendt for sin løsning af opgaven med Thorvaldsens museum. Mens det af nogle arkitekturhistorikere berømmes som den mest geniale bygning i Danmark i århundredet - så regnes Thisted Rådhus for et meget svagt arbejde, han kendte ikke nok til den »Christian d. 4-stil«, han valgte, og hvor Chr. d. 4 brugte sandstensbjælker, dekorerede Bindesbøll med lyserødt malede cementbånd. Efter det første udkast ville rådhuset iøvrigt være blevet 10 alen kortere og havde da ligget mere naturligt i forhold til torvet - ikke ligesom skubbet ind bag Brinkmanns gård. I 1851 blev Bindesbøll forflyttet til København -og noget tyder på, at han ikke havde meget med opførelsen at gøre, traditionen siger, at han aldrig så sit værk.

Vi kan derimod se det på en helt anden måde: Dette er det første eksempel på anvendelse af en »historisk stilart« i Thisted, altså et klart stilbrud. Flerfarvet var det ovenikøbet her i en by, hvor fornemme huse var neddæmpet ved overkalkning eller gråmaling. Og så blev det lige med det samme populært. Antagelig har det noget at gøre med, at byggemåden opfattedes som specielt dansk - og det varmede efter 3-årskrigen. Dertil kom, at Frederik d. 7. holdt meget af Frederiksborg - det vidste man - og kongen med grevinde Danner havde taget byen med storm under besøget i 1852, hvor de iøvrigt havde beset byggepladsen. Derefter skete der jo det, at kongens slot brændte i 1859, og den heftige debat om en genopførelse har gjort rådhuset aktuelt igen. Det samme gjorde forholdet til »tyskerne«, hvorfor et nationalt mindesmærke føltes smukt og rigtigt langt op i næste århundrede.

Kort fortalt: Næppe nogen fandt det gammelt og grimt, men i 1904 måtte det slidte hus have en grundig opfriskning og lettere ombygning, hvor man bl.a. erstattede de 6 arrester i kælderen under arrestforvareren med en særlig arrestbygning. Det blev så den arrest, der efter mange års debat blev lukket i 1982.

Da læge Poul Nordentoft i 1907 sad en måned i arresten (hvorfor kan læses under Lilletorv), kunne han give en sagkyndig beskrivelse, som her gengives uden yderligere kommentar.

> »Cellen er 6½ Al. lang, 3 Al. bred, 5½ Al. høj til Loftet. Der er et eneste lille og meget højtsiddende Vindu med Jernstænger for. Gulvet er af Cement(!), Væggene nøgne, raa Kalkvægge. Der findes ingen Ventiler, Kakkelovnen er et cylindrisk Jernrør af et Par Alens Længde, der er stukket

Isenkræmmer J. Larsen, Storetorv omkring 1920.

igennem Væggen ude fra Gangen, hvor Ilden simpelthen kastes ind i det og holdes vedlige. Belysningen er et Gasblus (uden Net eller anden Foranstaltning), der iøvrigt sidder saaledes, at Arrestanterne kan naa det. Luften er ubeskrivelig kold, raa og fugtig. Fodkulden overvældende. Paa den varmeste Dag (en meget varm Junidag) var her 14° et Par Timer, ellers har Tp. svinget mellem 9° og 12° (paa de gode Dage). Gaarden er ca. 20 Alen paa det længste Sted, 10 Alen bred i den ene Ende, 4 Alen i den anden.

I den ene Ende findes der et Kloset, i den anden en Kloak, begge udspredende Dunster, der mødes paa Halvvejen og staar stille mellem de stejle Plankeværker. Her har jeg faaet min Motion og min »friske« luft... Det forekommer mig utvivlsomt, at disse Arrester er en Skændsel for Byen. Jeg har anført dette, ikke for at beklage mig, men for mulig at foranledige en Forbedring (i Retning af Bræddegulv, Ventiler, Centralvarme, elektrisk Lys, større Vinduer ihvertfald i nogle Arrester o.s. fr.).«

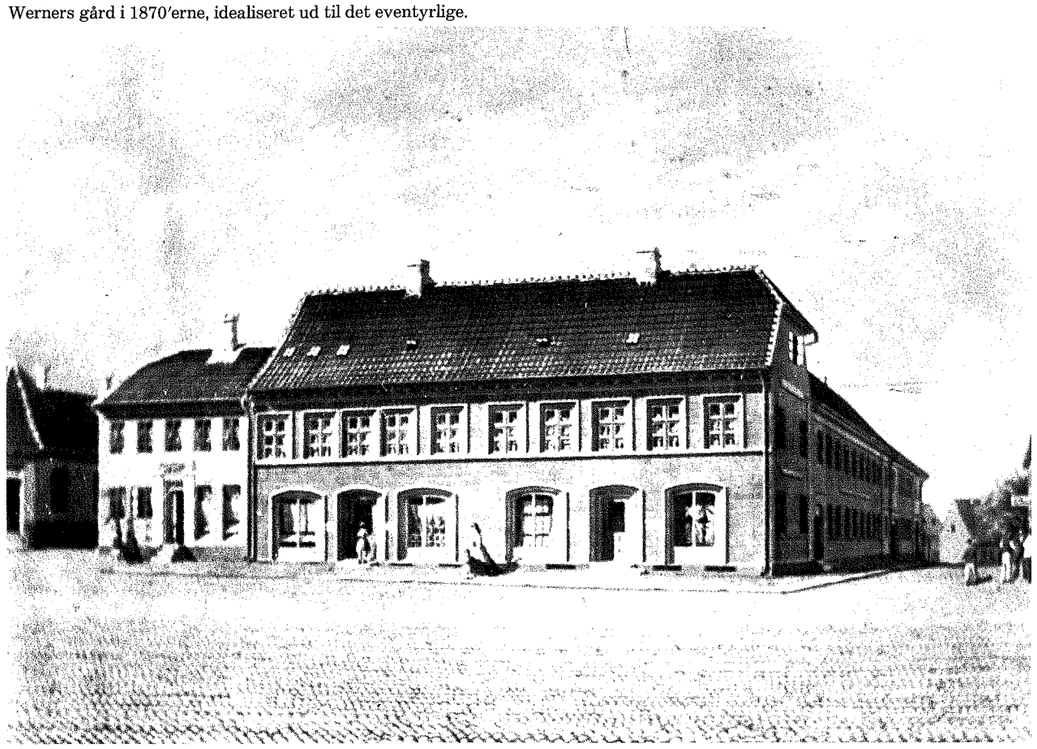
Et kig op ad Vestergade i 1884

har vi på billedet side 27 (sammenlign. også billede side 26). Kortet fra 1865 hjælper med til at få det til at hænge sammen.

Der ligger grundmurede huse på m. 401 - (et 2-etages) - 402, 404 og 405. M. 401 blev erstattet af et moderne hus i 1887 af *købmand Adolf Tachau* - (om ham se mere i forbindelse med Werner på m. 411). M. 404 var bolig for den første Brinkmanns enke, Kjerstine. Efter hendes død ombyggedes det fra grunden af *bogbinder N. L. Nordentoft.* Han var flyttet til byen i 1855 - blev tillige boghandler og drev i mange år et lejebibliotek. Det er således ikke helt urimeligt, at han markerede sit hus med buster af de to romantiske digtere Ingemann og Oehlenschlæger (se side 8). Udsmykningen på Tachaus og Nordentoft facader tyder på samme herkomst, de flade søjler på det første, pilastrene, har samme mønstre som de runde på det sidste.

M. 405 fortjener en fyldigere omtale. Grunden lå ud til Skovgade, Rådhusstræde og Storetorv og havde længe haft et bindingsværksforhus til torvet af samme dimensioner som det fra 1818, og som det med 1 etage og en kvist. Måske har dele heraf fået plads i det nye hus. Bebyggelsen er i det hele taget et godt eksempel på det seje byggeri, hvor man hele tiden foretager små om- eller tilbygninger efter tidernes krav. Før 1818 var det ejet af nogle købmænd, men ind imellem er det gård for fornemme personer, byfogder og en landsdommer.

Werners gård i 1870'erne, idealiseret ud til det eventyrlige.

Købmandens krambod kunne nemt indrettes i et beboelses hus, men efterhånden stillede man krav om en egentlig »butiksindretning«, og på billederne fra 1880'erne ses rundbuede støbejernsvinduer. Senere kom store glasruder. Fra 1875 var ejeren købmand *C. F. C. Kjersgaard,* bedst kendt som isenkræmmer. Med ham indledtes husets næste 80 år som isenkrambutik. Selv døde han i 1893, blandt de senere isenkræmmere kan nævnes Resting, Efsen, Jens Larsen og Chr. Sørensen - og dermed er vi oppe i 1920'erne.

Om isenkræmmere

Betegnelsen isenkræmmer kommer fra tysk, jernkræmmer, og vi møder den allerede hos Holberg i begyndelsen af 1700-tallet. Men det er nu nok mest de store købmandsgårde, der i deres vareudbud havde ting som værktøj, søm og skruer af uædle metaller, køkkengrej og glas, porcelæn og lertøj, netop alt det, der i sidste halvdel af 1800-tallet udskilles til isenkræmmerens særlige sortiment. Noget tilsvarende skete jo med støbegods (se om N. P. Kjær side 50) og manufakturvarer (se side 59). Det betød selvfølgelig ikke, at købmændene straks ophørte med at føre disse varer - resultat dobbeltdækning. Isenkræmmerne havde selv svært ved at afgrænse deres sortiment. En isenkræmmer, der i 1880'erne havde butik på Kringeltorv, annoncerede f.eks. at han nu ville udsælge sine protokoller og salmebøger! Og *Carl C. Kjær* - senere med butik samme sted og iøvrigt uddannet hos Kjersgaard - havde en farvehandel i sit isenkræmmerudsalg! Jævngammel med *Kjersgaards* butik var *A. T. Holst* (Storetorv 222-23), de døde henholdsvis i 1893 og 1879 og man lægger mærke til, at deres efterfølgere udtrykkeligt lægger vægt på, at de har udvidet udbuddet af køkkengrej, glas og porcelæn, ja, galanterivarer. Det sidste har nok her været nips. Dermed er den klassiske isenkræmmer skabt som han eksisterer mange steder endnu, men idag under ombrydning ved de dyre hobbymaskiners indtog og konkurrencen fra byggemarkeder.

Et hotel og en stor manufakturhandel startes

På torvets nordside, fra Rådhusstræde til Torvegade, lå fra o. 1800 3 grunde. (Billeder side 12).

Vestligst *m. 410,* der under gørtler Fuglsang i 1844 kom op i 2 etager og som i sit senere liv navnlig har været værtshus, men idag guldsmedebutik (se billedtekst). I midten skrædder Nic. Møllers hus (også tidligt i 2 etager) og henne på hjørnet til Torvegade en gammel købmandsgård med megen jord og en del bygninger bagved. Det var denne sidste, købmand *I. W. Werner* (1800-1882) købte 1828 for at starte en større manufakturhandel. Et købmandsborgerskab gav ret til en vis udskænkning, og det er i videreførelse heraf, at han offentligt meddeler åbning af et gæstgiveri.

Det må være derfor, han byggede fløjen til Torvegade om allerede 1830. Onde tunger sagde, at hans hotel kun bestod af 3 mørke tagværelser her. I 1838 nedriver han huset mod torvet og opfører det nye 2-etagers, som ved denne lejlighed har fået sin senklassicistiske facade og sin butik i stuen. I 1846 opgiver han gæstgiveriet. Da skrædderen dør i 1863, køber Werner hans hus og river det ned, men bygger op igen som en forlængelse af sin egen facade. Nu er det blevet en stor gård med to butikker til torvet. Først da slås de to grunde sammen til m. 411.

Storetorv omkring 1900. I forgrunden den nye gaslygte, bagved ses den nordlige husblok. Det lille hus har fundet sin rolle, dels som beværtning (fra 1893 I. C. Thomsen), dels som barberstue (fra 1894 den tyskfødte Paul Brygann). Senere slugte værtshuset barberstuen, og langt senere slugte guldsmed Henningsen hele huset, og derved blev det. Royals to butikker er optaget af boghandler Chr. A. Olesen fra 1896 og manufakturhandler Laurits Kamp fra 1894.

Og staværet på taget? Det er de centrale nedføringer af byens telefonledninger. Fra 1891 havde centralen haft plads lige over boghandelen og der blev den til 1907. Anlægget på taget dog i flere år.

1893 bragte avisen en »telefonbog« med under 100 numre. Det har i høj grad været en prestigesag at få telefon. Den store manufakturhandler Frederik Chr. Leerhøy nåede at få nr. 1 samt et privat nummer 69. Det største manufakturfirma, Brinkmann, var mere gammeldags og fik først nr. 87. Fra »Thisted Arbejderforening's« forhandlingsprotokol ses, at man ville vente, til der var noget at bruge telefonen til. Man sprang til ved nr. 107.

Købmandssønnen fra Faaborg Adolf Tachau (1835-1907) havde løst borgerbrev som købmand i Thisted 1865, allerede 1869 køber han Werners manufakturhandel og 1871 selve ejendommen. At Tachau sælger m. 411 videre 1876 til den unge gæstgiver *Jørgen Larsen* (1847-1906), ændrer ikke husets anvendelse i første omgang. Ved folketællingen 1880 bor denne slet ikke i bygningerne, det gør derimod Tachau, der stadig har lager og butik her. Boghandler *N. L. Nordentoft* har den ene butik ud mod torvet, ovenpå bor en læge og vor ofte omtalte byfoged *Clausen.* Eneste spor af restaurationsliv er en gæstgiver Owesen, men der har ikke været megen plads til ham.

Først i 1880'erne sker der noget. I 1885 anbefaler Jørgen Larsen »Hotel Royal« til det ærede publikum, idet han har restaureret alle lokalerne og gjort dem tidssvarende og inddraget hele øverste etage til hotelvirksomhed. I 1888 har han udvidet med de mest velindrettede lokaler blandt byens hoteller, og »hotellets karl er til stede ved hvert togs og dampskibs ankomst... En smuk befordring til behagelig afbenyttelse ... staldplads til 50 heste«.

Hertil passer godt, at Tachau netop køber gården på Vestergade (m. 401 som tidligere omtalt) og ombyggede den totalt. I 1886 kan han holde kæmpeudsalg i Royal, 1887 er han flyttet og hotellet kan nu bruge Tachaus tidligere indgang, nemlig gadedøren på hjørnet ved torvet.

Trods de store anstrengelser kan noget tyde på, at det ikke lykkedes for Jørgen Larsen at give sit hotel den centrale placering i byens liv. »Thy« nede på Storegade var alt for veletableret i den folkelige bevidsthed (tillige med teater, mulighed for dans og plads til at holde auktioner), og »Hotel Aalborg« under kraftig opbygning. Endelig opstod nye hoteller omkring århundredskiftet.

Fra 1894 har vi en fortegnelse over indboet og kan derigennem komme »indenfor«:

Som restauration byggede man på en skænkestue til gaden, en til gården, billardværelse, spisestue og sal. Mere specielt er klubentré, klubstue, lille klubstue, kontor og »butleriet«. Møbler er blandet gods: Eg, mahogni, bøgetræ med rørsæder og hele 17 wienerstole, men ellers mest »rødt plydses«, en enkelt hjørnesofa i brunt. I klubstuen et J. H. Ehlertklaver til 500 kr. I klubentreen står 2 myrtetræer i balje, det er alt, hvad der er af klunketidsudstyr!

Som hotel er det sengestederne, der tæller. Lige fra de 8 egentlige gæsteværelser til de mange kamre og opredninger på loft, i kontoret eller andet sted, som dels er til tjenestefolk, men også kan rigges til ved spidsbelastninger. Lad os se på et par yderpunkter.

»I karlekammeret 1 dobbelt træseng med over og underdyne«.

»I pigekammeret 1 træ-sengested med overdyne, underdyne, 1 skråpude, 1 fodstykke og 2 puder, 1 stol«. Det fineste værelse er nr. 6. »1 ovalt mahognitræsbord, 1 plydsesbordtæppe. 1 sopha med blåt plydsbetræk. 4 stole med do. 1 gulvtæppe. 1 gyngestol. 1 stumtjener. 2 enkelte jernsenge med fjedermadrasser, skråpuder og fodstykker og tilligemed til hver seng 1 overdyne, 1 underdyne, 2 puder, 1 sengetæppe samt 1 vateret tæppe. 1 flugtstol. 1 pillespejl med konsolkommode. 2 servanter med marmorplader og tilbehør af vandtøj. 1 kuffertbænk, 1 oliemaleri, 4 fag gardiner med stænger, 4 rullegardiner. 2 sengeforlæggere. 1 tørve og 1 kulkasse.« Når hertil føjes, at der er en entré til nr. 6, der er udstyret med seng og skrivebord, så er vi klar over, at det er for særlige gæster. Rejste man mon til Thisted med privattjener?

I stalden findes en gul, norsk hest (næsten lige så dyr som klaveret) og en sortbroget ko - 1 char-a-banc med røde plydssæder, 1 ponyvogn, begge til 300 kr. - og en trækvogn til 15 kr.

Glas, porcelæn, knive, gafler osv. skal ikke opregnes her. For sjov skyld kun, at der kan dækkes op til 96 personer med »hvidt med brun rand«. (Inde hos Jørgen Larsen privat synes der naturligt nok at være mere klunkestil: Søjlebord, etagere, 3 blomsterstativer med blomster, »Brysseler gulvtæppe«, 2 forhøjninger og medaljoner af ler!)

»Jørgen Larsen var en gemytlig mand, der stod altid en pilsner til hans rådighed«, er det blevet sagt. Engang i 1890'erne forsøger han at få en person fra Horsens til at drive hotellet, men må tage det tilbage igen. I 1904 sælger han - og allerede 1906 dør den 59-årige vært. Har sandheden om hotellet været den, at det aldrig slog igennem. Da Werner drev gæstgiveri, kunne der måske tjenes på at udleje »tre små loftskamre«, nu krævedes der mere, og det kunne man ikke byde på i de mørke baglokaler.

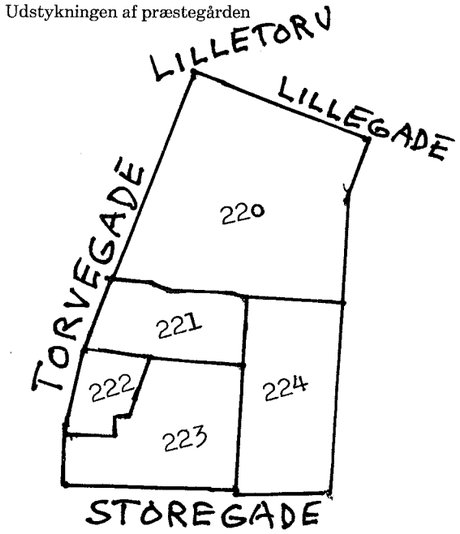
De to butikker

Efter at Tachau forlod gården 1887, kender vi lidt mere til de handlende, der befolkede de to butikker. I den vestlige var der nærmest tradition for en boghandler. I 1880'erne var det *N. L. Nordentoft,* men han flyttede hen til sit pragthus i Vestergade og 1891 prøver bogbinder *Oluf Kløvborg* lykken her en kort tid, så bytter han butik med *J. P. Søltoft* (også oprindelig bogbinder), men denne flytter efter et par år til et andet sted i byen, nu som instrumenthandler. Fra 1896 og i mange år bor så her boghandler *Chr. A. Olesen.* Om der ligger nederlag bag disse skift vides ikke. Det er til gengæld sandsynligt henne mod Torvegade. I 1888-1891 holder *A. Olsen* til her med sin tøjbutik, må give op og *Chr. Erichsen* åbner modeforretning i februar 1891. Ved juletid 1892 er der auktionsudsalg over hans restlager. Nu åbner en urtekram- og delikatesseforretning, men for hvor længe? I 1894 bruges den ledige butik af sadelmager Mensen. Han lejer butikken, da hans hus på Lilletorv er brændt ned, medens han bygger det op igen (se Lilletorv m. 412). I oktober 1894 flytter en mere fast lejer ind, *Lauritz Kamp,* med sin uldhandel m.m. nede fra Lilletorv. Kamp holdt ud i konkurrencen med de store huse, f.eks. Tachau og Brinkmann (som vi har til gode), og i 1907 var han stærk nok til at gå over Torvegade (m. 221-222), hvor forretningen levede videre i mange, mange år.

Men iøvrigt bør vi følge *Tachau* til døren, selvom denne Werners efterfølger var flyttet lidt udenfor torvet. Han forblev den store manufakturhandler igennem tidernes omskiftelser, han sparede ikke på annoncer - og store. Men efter århundredskiftet er konkurrencen kommet lidt tættere på. 1907 døde han og arvingerne håbede på et roligt dødsboudsalg, men varelageret har været så enormt, at det måtte ende som auktion.

På hjørnet af hans hus, højt oppe mellem fuglene, står hans forbogstaver på et skjold båret af renæssanceengle, et sidste minde om det store firma. (At huset i 1920'erne igen kom til at rumme en manufakturhandler, der forresten er der den dag i dag, er en helt anden historie.

Udstykningen af præstegården

Præstens gård

Da sognepræsten 1857 flyttede fra sin gamle præstegård hen til den nuværende i Asylgade, blev den gamle solgt. Det betød hurtigt en udstykning, og på det lille kortrids kan man se de 5 matrikler, der kom ud deraf: m. 220 (se Lilletorv), 221, 222, og 223 samt 224.

Til at følge udviklingen skal bruges 3 fotografier, a) fra begyndelsen af 1870'erne, b) fra 1889-1890 og c) omkring 1904-05. Den lave præstegård på m. 223 - med gavl til torvet - var et omkring 60 år gammelt grundmuret hus, men de fleste andre bygninger på matriklerne var mest til at rive ned eller restaurere kraftigt. En sadelmager *C. F. Mensen,* der ejede m. 221 og 222, skulle til at gå igang med at ændre et tag her og flytte en mur der, da han kom i strid med sin genbo, købmand Werner, der sad i byggekommissionen og gennemtvang samme procedure som ved en nybygning. Resultatet var fastsættelse af byggelinie for hele Torvegade og bestemmelse om taghøjde.

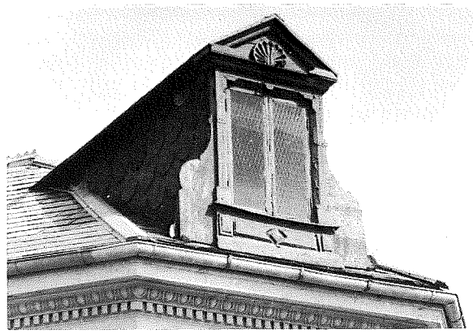
Huset på m. 221 eksisterer der næppe noget godt billede af, men hvad Mensen fik ud af m. 222 ser vi på billede a. Et højt hus over en høj kælder og med en høj trappe op til stuen. Mest imponerende er dog den sjove pragtgavl. Præstegården på m. 223 behøvede ikke at bygges om. Og så er der dog sket det, at gavlen mod torvet, der efter et maleri på museet var en helt almindelig trekantsgavl, er blevet udstyret med en kam af grove slyngninger, voluter. Kan der mon være tvivl om, at de to gavle er inspireret af Bindesbølls rådhus fra 1853 med sine »vælske gavle«? (Huset på m. 402 på Vestergade havde også en gavl som præstegårdens, men den er bygget senere).

I 221 og 222 havde isenkræmmer *A. T. Holst* lejet sig plads til butik. Han døde 1879, kun 36 år gammel, men familien søgte at føre butikken videre. M. 223 bærer navnet *Faddersbøl.* Han kom fra Kringeltorv og fik sin manufakturhandel her i 1871-1877, derefter forlod han byen.

På billede b er husene på m. 221 og 222 erstattet af et sandt palads (hvad facaden angår). Ejeren af alle 3 matrikler var en partikulier N. Madsen, der sikkert kun tænkte på udlejningsgevinster. I paladset, som vi udover på dette billede kan se i nærbillede 1984 (side 9), var udover lejligheder indrettet 4 butikker, hvoraf en havde inventar til en købmand, en til en konditor og en til isenkræmmeren. Men den butik, vi kan skimte, er nu J. P. Søltofts boghandel. 1891 skal han, som vi hørte før bytte butik med Kløvborg ovre i Royal. Madsen udlejer derimod den gamle præstegård, som den nu

var, til manufakturhandler Frederik Chr. Leerhøy fra 1877. Men fra 1. november 1890 overtager denne eneforhandling af Vett & Wessels produkter, og i ugerne inden da skal han sælge sit nuværende lager, så forretningen kan fyldes med V & W'varer (se mere herom i afsnittet om manufakturhandlerne side 59) og fra da af vil der stå dette navn på huset, Leerhøys står med små bogstaver eller slet ikke.

Billede c viser, at nu har Leerhøy købt ejendommen, revet præstegården ned og i stedet opført et hus i den nye stil, dog lidt mere beskedent end naboernes (vi kommer straks til huset overfor på Storegade). På taget har et hjørneværelse fået en lille kvist som balance til den hos genboen. Vi bruger brandtaksationen til 1893 at se indenfor i det nye hus. Af de 2 butikker er den ene meget stor, det er Leerhøys. 24 alen bagdisk og reol, 15¼ alen fordisk med skuffer og mahognibord, 5 vinduesstativer. På lageret lignende udstyr, dertil fast spejl med indfatning og 2 skabe med faste portierer. I kælderen 36 skuffer i en disk. Et eller andet sted i huset er der en porcelænsovn vurderet til 400 kr. (alm. kakkelovne sattes til 40-50 kr.). Den ovn var nok, hvad vi ville kalde et statussymbol. Måske havde Brinkmann lagt for 1886, som vi vil se når vi kommer derover.

Slidt af sol og regn sidder denne kvist over hjørnet på Leerhøys hus på Storetorv m. 223. Nærmest renæssance eller meget enkel barok.

Leerhøy døde i begyndelsen af 1920'erne, men forretningen førtes videre af andre mere end en menneskealder. Af det gamle inventar er i dag på stedet bevaret en pragtfuld støbejernssøjle midt i butikslokalet og en af de fine diske med skuffer i kælderen.

Syd for Storegade

Syd for Storegade ser vi først m. 261, en meget stor grund med en købmandsgård. Vi har kun brug

a. kan dateres på købmand Faddersbøl, der var i den gamle præstegård 1871-1877. Om husene se den egentlige tekst, men på billedet får man øje på, at brolægningen fra Storegade slynger sig videre gennem torvet, resten er fyldt ud med stenpikning.

b. dateres ved at Kiilsgård er ombygget, hvorimod Frederik Chr. Leerhøy endnu ikke forhandler Vett & Wessels varer, altså 1889 eller 1890. Husene er endnu ikke spolerede ved de handlendes dækning af facaderne. På torvet den store gaskandelaber fra 1883 med beskyttende sten om sig. Find det lille balusterrækværk på taget af huset helt tv. (m. 222)

c. det er nemlig allerede fjernet her. Tidspunktet skønnes at være 1904-05 (dat. p.g.a. poststemplet og at Meseborg er flyttet ind i Kiilsgård). Vi har fliser ved rådhuset ude til højre, Kjersgaards rendesten og rendestensbræt til venstre. I det fjerne anes den moderne gaskandelaber.

for bygningen ud til hjørnet på torvet. Derefter matriklerne 262, 263 og 264 med udprægede håndværkerbebyggelser. Strøget hed oprindelig Søndergade, men fra 1906 omdøbt til Toldbodgade.

Den gamle købmandsgård - en lav, lang længe - kan vi se på billede a (side 8). Til 1873 var den »købmand Berks gård«, men i dette år købte *Søren Kiil* ejendommen. Han var »vejentreprenør« og i mange henseender entreprenant. Selv boede han i et lille hus i Vesterstræde, men havde i forbindelse med sine stalde nede på Vestergade startet et værtshus - og det er denne gode idé, han flytter ind i byen med nu. Da han selv forlader Vesterstræde, er det for at prøve fjordinddæmning på Mors, hvor han dør. Men hans værtshus har i den grad været en succes, at stedet kaldes »Kiilsgård« den dag i dag. Efter Kiils død, købte den byggeivrige tømrermester *Chr. Brandi* gården og opførte 1889 den nye Kiilsgård, som vi kan se på mange billeder (billede b og c side 9, og i nærbillede denne side).

Det blev et af de bedste eksempler på den dekorationsglade stil her i byen. Har man lyst, kan man gå på jagt i facaden på stilelementer og raffinementer. Men man kan nemt få fornemmelsen af rent trafikkaos blandt detaljerne. Han har bestilt rigeligt hjem fra de flotte kataloger!

Brandi, der i forvejen havde bygget en del i den nye Jernbanegade, har vel villet bruge bygningen som en reklame for sin byggevirksomhed. Men der må tillige være tænkt på gode lejeindtægter. Hvis vi også her går indenfor med taksationsmændene d. 2. november 1889, finder vi *i stuen* 5 butikker, 4 kontorer og 2 værelser. I kælderen har butikkerne rum med reoler. Tre af butikkerne er forsynet med inventar til en *manufakturhandel* (disk, reol, pult, bord), en *bundtmager* (skabe og vinduesskab) og en *urtekræmmer* (reol, disk og vinduesindretning og ankre med stol). På *1. sal* 4 lejligheder og *på loftet* »13 gibsede værelser«.

Bag huset tårn med »snegletrappe« fra stue til kvist.

Til de ialt 27 værelser er der 27 kakkelovne og 4 komfurer.

Til de 5 butikker hører selvfølgelig et broget forretningsliv. Fra det skal kun een episode hentes frem, historien om

Den ny Kiilsgård bygget 1889, her fotograferet mellem 1904 og 1906.

Facaden er dekoreret både i stueetage og på 1. sal. Sidste sted er vinduer med tilhørende søjler og pilastre (»flade søjler«) anbragt lidt uharmonisk. I stuen vil man ved at sammenligne med det ældre billede - side 19 (b) - opdage hvordan butikkerne så småt begynder at indrage facaderne med et skilt eller udhængsskab. Man er på vej mod gågaden idag, hvor kun få huse viser murværket helt ned til grunden. På Loftet kan hjørnerummet have været hyggeligt, de mange mørke kamre næppe. Kældrene afslører sig ved de beskyttende rækværk om lyskasserne.

Meseborg eller 4 år med Emil på Storetorv

Emil Chr. Jensen var f.o. 1875 og lidt yngre end sin broder, forfatteren Johannes V. Jensen. Medens Johannes fik studentereksamen og blev til noget, så måtte Emil nøjes med en handelsuddannelse, måske i Skive. I 1904 dukkede han op i Thisted. Den 28. april kan læses i avisen, at han har overtaget et stoflager til spotpris og nu åbner forretningen »Varehuset Mesenborg« (indregistreret varemærke) med indgang i den tidligere urmager Hansens hjørne på Storetorv. Det er i Kiilsgård. Han kalder selv stedet for det »røde hjørne« og tilbyder manufakturvarer, damekonfektion og alle slags småting.

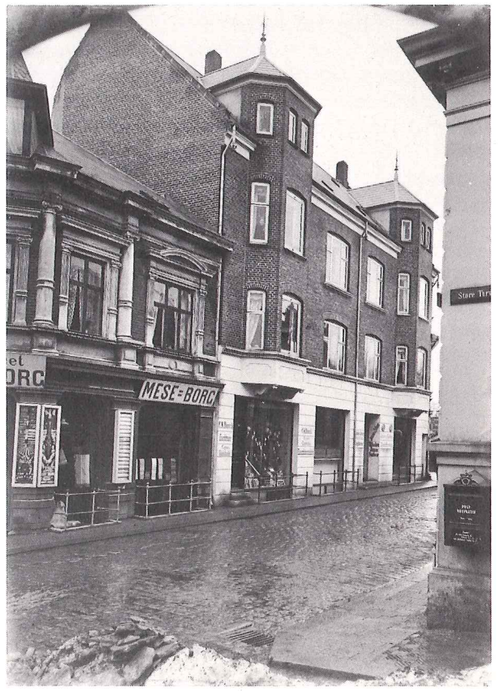
Et par måneder senere har han fået repræsentation for (siger *han*) Europas største herrekonfektionsfabrik i Stettin. 1905 kan han pludselig sælge gardinstof billigere end alle andre, fordi hans forbindelse køber ind til 190 filialer! I mellemtiden har han ændret sin butiks navn til Meseborg. Måske hænger det sådan sammen: Mesenburg var og er en forretning i Flensborg (og det var måske den, der havde de 190 filialer?), men han har måttet markere sin selvstændighed med en anden stavemåde. 1906 antyder han, at han får eneforhandling fra en stor fabrik, 1907 bliver det til 2 fabrikker. Derfor må han nu opgive at sælge for firmaet i Flensborg. Og først nu kan det læses i annoncerne, at det var Flensborg, han havde forbindelse med. Tilsyneladende er der noget, der ikke går, for den 26. maj 1908 lyder hans sidste annonceoverskrift »Total-ud-salg forretningsophør«. Om fallit synes der ikke at være tale.

Havde Emil været med på det nyeste i tidens forretningsliv? Lidt fræk? Men for naiv? (Som broderen i de samme år var meget med på det nyeste, meget fræk og i grunden også lidt naiv).

Ved at slå et langt skilt hen over hans små butikker, fik han det til at se ud af mere, end det var. Det lå i tiden med varehuse for billigvarer (se Fabrikernes udsalg på Lilletorv). I 1905 annoncerer en anden billig manufakturhandler, at han vil starte »et Flensborglager« i Brogade, Det var, hvad man i København kaldte et partivareudsalg.

Da Emil 1923 bliver en hyppig gæst i Johannes V's hjem i København, er han syg og træt. Forretning og ægteskab ligger bag ham. Men han er blevet mild og kunne få den tavse Johannes til at tale. Ja, endog søsteren Thit kunne de tale om, uden at Johannes fik raserianfald.

For de store tøjmænd i Thisted havde han aldrig været en fare. Nu havde de vel glemt ham.

Vi står på Brinkmanns hjørne mellem 1906 og 1908. Lige overfor har vi »Meseborgs røde hjørne«, hvor Emil snart skal til at pakke. Og vi er dejligt tæt på Kiilsgårds søjleorgie. Men det store hus? Det er C. K. Bunchs 3-etagers fra 1906. De to brandgavle må have set arrogant ned på de to nabohuse, der var nyeste mode tyve år tidligere. Denne hensynsløshed i byggeriet var det helt almindelige i bare lidt større byer, men i Thisted virker det værre. Tidstypisk er iøvrigt 3 ting: Glat mur og ingen dikkedarer om vinduerne, på 3-delte vinduer er midterste rude størst og så endelig de to karnapper, der »hænger« udover fortovet. Den første forretning er Bunchs. Hans vindue synes fyldt med drejede sager, piber og nips.. Heller ikke denne første repræsentant for det 20. årh. blev skånet da »saneringen« tog fat.

Nabogrunden (m. 262) bar til 1906 et 12-fags, lavt hus med kvist (kan ses side 22), det tilhørte drejer Schuster. Hos ham havde kunstdrejer C. K.

Bunch været svend, og han købte det af enken 1885. Gennem dygtighed og ihærdighed tjente han sig op til velstand og indflydelse, sad i byrådet i mange år. Som drejer handlede han med stokke, knapper, piber, tobak og alle slags kunstgenstande. I flere år solgte og reparerede man cykler i hans forretning. 1906 var tiden inde til, at han skulle overgå nabohusene med et 3-etagers. Om dette i teksten til billedet.

Dette teknisk dårlige foto giver os en interessant synsvinkel.

Helt tv. ses den nye Kiilsgård »fra siden« med brandmur. Derefter C. K. Bunchs lave hus med kvist - og helt til højre tårnhuset. Midt i har vi skomager Niels Jensens pragthus, på m. 263, sikkert med original bemaling. Huset har mange ligheder med m. 221-222, som kan ses side 9 og 19. Begge huse blev iøvrigt indtegnet til brandforsikring i begyndelsen af november i 1888. Fotografiet fra før 1906.

»Huset Brinkmann«

På sydsiden af torvet havde i lange tider ligget en stor gård, som snart beboedes af en købmand, snart af en højere embedsmand. 1827 sad her en 27-årig købmandsenke, Kirstine Haarup, der havde været gift med købmand Anders Hansen Møller. Førstemand i forretningen var den 28-årige handelsbetjent *Johan Georg Brinkmann* fra Winterberg i Westfalen. Med deres ægteskab 1829 var grunden lagt til en 100-årig manufakturhandel, i lange tider byens rigeste virksomhed.

Omtrent samtidig køber den jævnaldrende *Ignatius W. Werner* købmandsgården på nordsiden af torvet, også han for at starte manufakturhandel.

Men dermed hører også ligheden op. Werner er dynamisk, får hele tiden nye ideer. Manufaktur er ikke nok for ham, gæstgiveri, brændevinsbrænderi, landbrug m.m. kommer til, hvorimod Brinkmann næsten er identisk med atmosfæren omkring manufakturerne, korrekt og meget stille. Som for alle de andre tyske håndværkere og handlende har ikke mindst tiden omkring de to sønderjyske krige krævet sans for takt. Og Johan Georg kom til at opleve dem begge. Ved hans død 1865, læstes i avisen et anonymt digt fra en, der havde stået ham nær og som siger at have specielt megen forståelse at takke ham for. Heri den lille, mærkelige karakteristik: »...kærlig var din id, om også mørk og kold du syntes andre.«

Sønnen *Wilhelm* giftede sig med en datter af amtsforvalter, justitsråd Bertelsen. Familien var tydeligt blevet accepteret. Dertil hjalp selvfølgelig, at den på den årlige skatteliste stod øverst eller næstøverst. 1886 blev der råd til, at huset (i hvertfald facaden) ombyggedes i moderne dekorationsstil. Brinkmann var den første købmand, der gjorde det, men måske til gengæld den, der gjorde det mest beskedent (se det gamle og det nye hus på fig. 27 og 23). Ved vurderingen til brandforsikring lige efter ombygningen kommer vi ind i huset og ser, at familien havde 3 fajanceovne til 550, 350 og 350 kr., nærved det dobbelte af de øvrige kakkelovnes værdi i hele gården.

Wilhelms kone erindredes som meget smuk, og hun var på plads i »damekomiteen«, da der skulle samles ind til Estrups kanoner. Han var høj, tynd og asketisk. »Gamle Brinkmann«, som han kaldtes, havde styret firmaet siden 1852, siddet i byrådet i 15 år -derunder i mange kommissioner og filantropiske komiteer, ridderkors fik han 1890.

Øjet får hvile ved at se lidt længere ned ad gaden og møde den lille skyskraber på m. 300, der ligger der, hvor Søndergade (senere kaldet Toldbodgade) støder op til Jernbanegade. Det var bygget samtidigt med gennembrydningen af Jernbanegade, 1882, og lå der til 1935.

Dette hus danner et mellemled mellem Grydetorv-Toldbodgade, der kommer fra venstre, og Jernbanegade, der kommer fra højre og så Storetorv i ryggen på os. Huset fra 1882 er vist det første eksempel på tårnbygninger i Thisted. Tårnet er 5-kantet, der er butik ved jorden, stue og 1. sal har kvaderfugning på hjørnerne, øverste etage glat mur, dog med dekorative felter. Skiferlaget afsluttedes med et lille spir. Tårnet bortreguleres i 1935, resten af huset ved den velgennemtænkte fornyelse af hele kvarteret i 1960'erne.

M. Hartvig havde fortsat P. T. Lykkes guldsmedeforretning i Vestergade og var kommet i annoncefejde med byens andre guldsmede, som han beskyldte for at tage alt for høje priser. »Unge hr. Hartvig« kaldte de ham til gengæld. 1885 flyttede han herhen med en dygtig fynsk svend C. V. Henningsen, der senere flyttede den op i Vestergade og den endte på Storetorv efter 2. verdenskrig. (Se Scharlings atelier lidt nede ad Toldbodgade, billedet mellem 1910 og 1918.

»Brinkmanns gård« (her omk. 1900) var en videreførelse af gamle gårde her syd for torvet. Købmand A. H. Møllers enke giftede sig 1829 med J. G. Brinkmann, men det betød ikke de store ændringer ved bygningerne. Vi kan se den gamle gård ved folketingsvalget 1884.

Det var først sønnen Wilhelm, der 1886 foretog en virkelig ombygning, men selv den mest i det ydre. Den kom nu til at bestå af et langhus mod det stærkt skrånende torv, og et langhus på høj kælder til Søndergade (det hed gaden til 1906).

Privatbeboelse op mod rådhuset og butikken på hjørnet. Gulvet var lige højt gennem hele bygningen, så da man ikke ville lade kunderne forcere en trappe i det fri (som der var masser af i byen), så var trappen til gengæld lige indenfor den høje dør i selve butikken. Lokalet var åbent ind mod en del af Søndergadefløjen. Denne havde både indvendig trappe (længst væk) og trappe ned til de gamle kældre. Der har været brug for stor lagerplads, bl.a. i bagbygninger og fra 1894 havde man en meget søgt systue.

Gavlene er lidt stive, fordi de følger det alm. sadeltag, men med opbygning i spidsen og ude til siderne, nærmest en slags renæssance. Sådan må man også karakterisere den tredelte balustrade over de tre midtvinduer til torvet. Derpå bærer 2 putti (englelignende figurer) firmaets skjold. Kældermuren smykkes med vandret kvaderfugning, noget der trods renæssancedetaljerne giver huset et næsten klassisicistiskt præg. Nedrevet 1936.

1904 følte den nu 73-årige, at han burde overdrage magten til sin søn. Men han døde først 1910. »Trods sit noget kantede væsen var W. Brinkmann dog i virkeligheden en elskværdig mand« siger nekrologen i Amtsavisen, og hans forretning ledes efter »strengt hæderlige principper«.

Sønnen *Georg* (f. 1870) var gennem rejser alsidigt uddannet til sit lederjob. Han var gift med en datter af kaptajn i hæren, stationsforstander i Thisted V. Kabell. Det var godt nok. Mere tyngende var, at han dermed blev svoger til læge Poul Nordentoft (det forstås først helt, når man har læst om m. 412 på Lilletorv). Da faderen døde, rejste han til Hellerup, hvor han selv døde 1935. Men Wilhelms fætter *Frantz* havde fra omkring 1900 været prokurist i firmaet og han blev således *den sidste Brinkmann.* Om ham siger en nekrolog 1915, at han var »..en stille beskeden mand... en af de nobleste skikkelser indenfor Thisted bys handelsstand«. Disse tre brudstykker om tre generationer Brinkmann giver os indtrykket af en strengt retskaffen, men noget utilnærmelig slægt. Efter den ældstes gennembrud, levede de på ryet for hæderlighed og kvalitet. Påfaldende er deres uvilje overfor annoncering. Ganske vist bølger det op og ned, men i lange perioder viser de sig slet ikke i avisen, skønt deres konkurrenter på torvet råber op med fantastiske tilbud. Det *kan* have noget at gøre med, at de drev en betydelig engrosvirksomhed ved siden af butikken på Storetorv.

Pusten forlod derefter hurtigt huset. Kommunen havde 1929 købt bygningen og det var nu kun et spørgsmål om år, før Storetorv skulle udvides. Det skete så 1936.

Man gravede tilstrækkeligt i ruinerne ved nedrivningen til at finde spor af de helt gamle bygninger. Men ikke nok til at udrede gårdens bygningshistorie. Rådhuset fik ved nedrivningen en værdigere beliggenhed - og bilerne plads på torvet. Det var i rette øjeblik, Brinkmann forsvandt.

Rundturen på torvet er slut. Tilbage står et par emner, der gælder hele torvet: Noget om gas -og noget om politik.

Og dette er så Brinkmanns »gård«. Billedet fortjener at komme med af tre grunde. Vi ser, at bagsiden af et facadehus ofte er meget mere fornuftig end forsiden, her anbringes døre og vinduer, hvor man virkeligt har brug for dem. Og så mærker vi grundens skråning, under en tordenbyge må masser af vand samle sig i rendestenen. Men for det tredie finder vi det sprøjtehus, hvorfra brandudrykninger fandt sted. Der var gammel tradition for at brandmateriellet lå i nærheden af kirken, i det nye rådhus havde man en tid brugt kælderen, men så byggedes et hus på en parcel af rådhusets jord - og der stod det til langt op i mellemkrigstiden.

J. C. Brinkmanns Manufakturhandel i Thisted.

Mit Oplag af Manufakturvarer, et af de største nogen Provindsby kan fremvise, tillader jeg mig herved at anbefale. Det omfatter især:

Klæde, Buckskin, Dyffel, Kaubestoffer

og hvad derhen hører.

Uldne og halvuldne Kjoletoier, som sorte franske Merinos og kulorte franske Kjoletoier,

i meget smukke **ny hjemkomne Varer,** til nedsatte Priser, heluldne **Isgarnstoier,** tildels af eget Fabrikat, i stort Udvalg.

Hvide og kulørte **Bomuldsvarer,** med stort Udvalg af **hjemmevævede Bomuldstoier,** i nye smagfulde Mønstre.

Linnede Varer, som Duge, Servietter, Dreiler, Volstre m. m.

Farvet og ufarvet Twist, farvet og ufarvet Isgarn, Hør- og Blaargarn, tvunden Twist til Fiskegarn

i alle brugelige Slags, fra 3 Lag til 60 Lag.

Alt i bedste Kvaliteter — simple Varer undgaaes i Almindelighed — og mine Priser ere stillede saaledes, at jeg kan møde enhver Konkurrence.

Ved Kjendskab til Kilderne, med de bedste Forbindelser, samt **ved kontant Indkjøb** og deraf flydende Fordele, er jeg istand til at notere Alt ligesaa billig som nogen Anden, i Forhold til Kvaliteterne.

Foranstaaende til Meddelelse for mine mange gamle Handelsvenner og Byens og Omegnens Forbrugere.

Thisted, i September 1883. **Wm. Brinkmann.**

Gaslys

De nye tider var kommet stormende. 1882 jernbanen, 1883 kom gassen. Vi møder den som lygter på mange af billederne. Lygter ud fra hushjørner bæres af kunstfærdige støbejernsgitterværker, andre på lygtepæle. Men flottest lys fik Storetorv.

Søndag den 4. november var den store dag. Man tændte forsøgsvis nogle almindelige gadelygter. Dertil en ny lysekrone i rådhussalen med 36 blus. Og så det store monstrum på Storetorv.

Næste dags avis var ikke imponeret over de almindelige lygter. De lyste ikke bedre end dem på petroleum. Men måske blev gassen renere senere? Lysekronen fandt man smuk.

»Derimod forbavsede kandelaberen på torvet ved sin lysstyrke, der var så intensiv, at nattens mørke næsten forvandledes som til dagslys over hele Storetorv af den strålende gassol. Det bliver vist for fremtiden nødvendigt at dæmpe denne noget, da forskellen mellem den og de sædvanlige brændere ellers ville blive for stor.«

Den noget klodsede lygte stod til slutningen af århundredet og afløstes af en 3-armet med så mange snirkler, at den klædte den nye storetorv-stil bedre. Den fjernedes så igen 1910 efter opstillingen af Chr. d. 9. statuen. Da det blev mørkt i november forespurgte man elværket, om det kunne hænge nogle lamper op i barduner henover torvet? Gaseventyret på Storetorv var slut.

(Billedet på modsat side).
Storetorv oktober 1883.

Billedet af mændene bag (eller rettere ved foden af) »den store kandelaber«, nogle af dem har deres værktøj med, og der er opstillet 3 målere.

Vi kan gætte os til hvem, der kunne tænkes at vise sig ved sådan en lejlighed, og det giver netop antallet på billedet, men selvfølgelig kan nogle gæt være forkerte.

Mon ikke hele gasudvalget: Fuldmægtig C. B. V. Hansen, købmændene N. C. Andersen, Chr. Nordentoft, dyrlæge A. Møller og P. L. Vestergaard? Og den københavnske ingeniør F. Windfeld-Hansen og hans konduktør O. Schierff. (Den højeste leder i det københavnske firma, Howits, kunne være med, men næppe, der var jo ingen højtidelighed). Endvidere den nyudnævnte gasværksbestyrer Bahr og gasmester F. L. Loldrup. Til at grave (og brolægge bagefter) havde man aftale med S. Jonassen, Edvard Andersen og Mikkelsen, så de eller et par af deres folk er vel med, derimod har malere, murere og snedkere henne fra gasværket ikke noget at gøre ude på torvet.

(Lygten kan også ses på side 19).

Storetorv onsdag d 25. juni 1884 om eftermiddagen. Valghandlingen her på tærskelen til Estrups enerådige regimente, var begyndt kl. 12. Nu er resultatet måske forkyndt: Højrekandidaten, kaptajn Jagd, sejrede over venstremanden, gårdejer Skov fra Mors. De to kandidater samt herreds- og byfoged Clausen må være oppe på tribunen. Forsamlingen af mænd iblandet en del kvinder og børn er måske ved at spredes.

Lige før afstemningen var følgende passeret: »En vælger spørger hvorledes kandidaterne stiller sig til »Danmarks totalafholdsforening« (munterhed blandt en del af tilhørerne). Jagd finder at denne sag bør tages med alvor. Han agter selskabets bestræbelser, har støttet foreningen på rigsdagen og vil gøre det fremdeles, såvidt han formår. Skov er enig heri og har også på Mors støttet sagen, skønt han heller ikke er medlem af foreningen. Derpå skredes til kåring«. 1041 for højre, 390 for venstre. Interessant er oplysningen, at 1045 er kommet ind til torvet fra landsognet eller andre sogne.

Den 1. juli står følgende i Thisted Amtstidende, (V): »Thisted amtsavis redaktør har i dag afskediget sit avisbud, tømrer Frederik Jensen, som ved ved valget... stemte på Skov. Denne mand har vist, at han sætter hævdelsen af sin overbevisning over hensynet til ydre forhold. Var der mange sådanne her i Thy, så det galt ud for højre ved valgene«.

(Tv. Brinkmanns gård før ombygningen, th. huse i Vestergade også før ombygningen. Den store gas-kandelaber midt for rådhuset).

Valg på Storetorv

Med folkestyret efter 1848 fik torvet den politiske funktion at være rammen om valgene til folketinget. Thistedkredsen skulle vælge een folketingsmand, som så til gengæld også føltes som »vores« repræsentant på tinge. Det gav valghandlingen en næsten kultusagtig festlighed, som bevaredes lige til 1918, da det mere »retfærdige« forholdssystem slog det ret nære forhold mellem kredsen og dens repræsentant helt i stykker.

Valget kunne typisk foregå således: Lederen af handlingen, i mange år by- og herredsfoged Clausen, oplæste kongens åbne brev om udskrivelse af valget for de tilstedeværende. Kun mænd over 30 år havde valgret, men der var ofte mødt både kvinder og børn op, og hvem der havde valgret måtte man så se at finde ud af senere. Først råbte man hurra for konge og rige og for et godt valg. Så præsenterede stillerne deres kandidater. De fik nu ordet, og folk kunne fra torvet komme med spørgsmål. Det var herunder, der var brug for rappe replikker.

Derpå foregik den første afstemning ved håndsoprækning, ved kåring, som man sagde, og den var faktisk tilstrækkelig, når forskellen på grupperne var stor. Men i alle tilfælde havde 50 vælgere ret til at forlange »navnlig« afstemning, dvs. at alle, der ville deltage, skulle gå ind til nogle borde, hvor de

højt og tydeligt sagde, hvem de stemte på, og det blev så skrevet ved ens navn. Begge afstemninger var altså åbne. Det havde det gode ved sig, at det gav anledning til en bekenderglæde hos de sikre og modige. En del andre har følt det som stemmetryk.

(Arbejdsmand Jens Pedersen havde fået valgret omkring 1886, da han fyldte 30 år. Hans arbejdsgiver var malermester Gjørup).

»Ja, Pedersen, nu har De jo fået stemmeret, så synes jeg også De skulle benytte den!

Jo, det havde Pedersen da også tænkt sig, og senere på dagen gik han op på rådhuset for at afgive sin stemme. Nu traf det sig sådan at maler Gjørup netop var listefører der, hvor Pedersen skulle stemme, og da han nåede frem til bordet, sagde Gjørup, der var en kendt højremand:

- Nå, Pedersen, De stemmer vel på vores kandidat.

- Nej, svarede denne, jeg stemmer på sagfører Ovesen.

Der blev ikke talt flere ord om denne sag. Krydset blev sat ud for venstrekandidatens navn...

Men næste aften, da Pedersen fik sin ugeløn udbetalt, sagde maler Gjørup: Så behøver De ikke at komme igen, der bliver ikke mere arbejde!

Hvortil Jens Pedersen svarede: Nej, det var jeg klar over allerede i går.« (Thisted Socialdemokrat 23.12.39).

Det var ovenikøbet lovligt, at *trykke* alle de personlige stemmeafgivelser, i Thisted skete det således 1892 og 1898. I de sidste 30 år af århundredet var der faktisk skriftlige afstemninger ved *alle* valg, men først 1901 blev de hemmelige.

Den 29. maj 1906 holdes igen en valgforsamling foran det netop restaurerede rådhus (nye store vinduer). Hemmeligt valg var nu indført, men der skulle stadig kun vælges een kandidat. Denne gang opstillede redaktør Aaberg vor Venstre, men tabte til etatsråd Niels Andersen fra Højre.

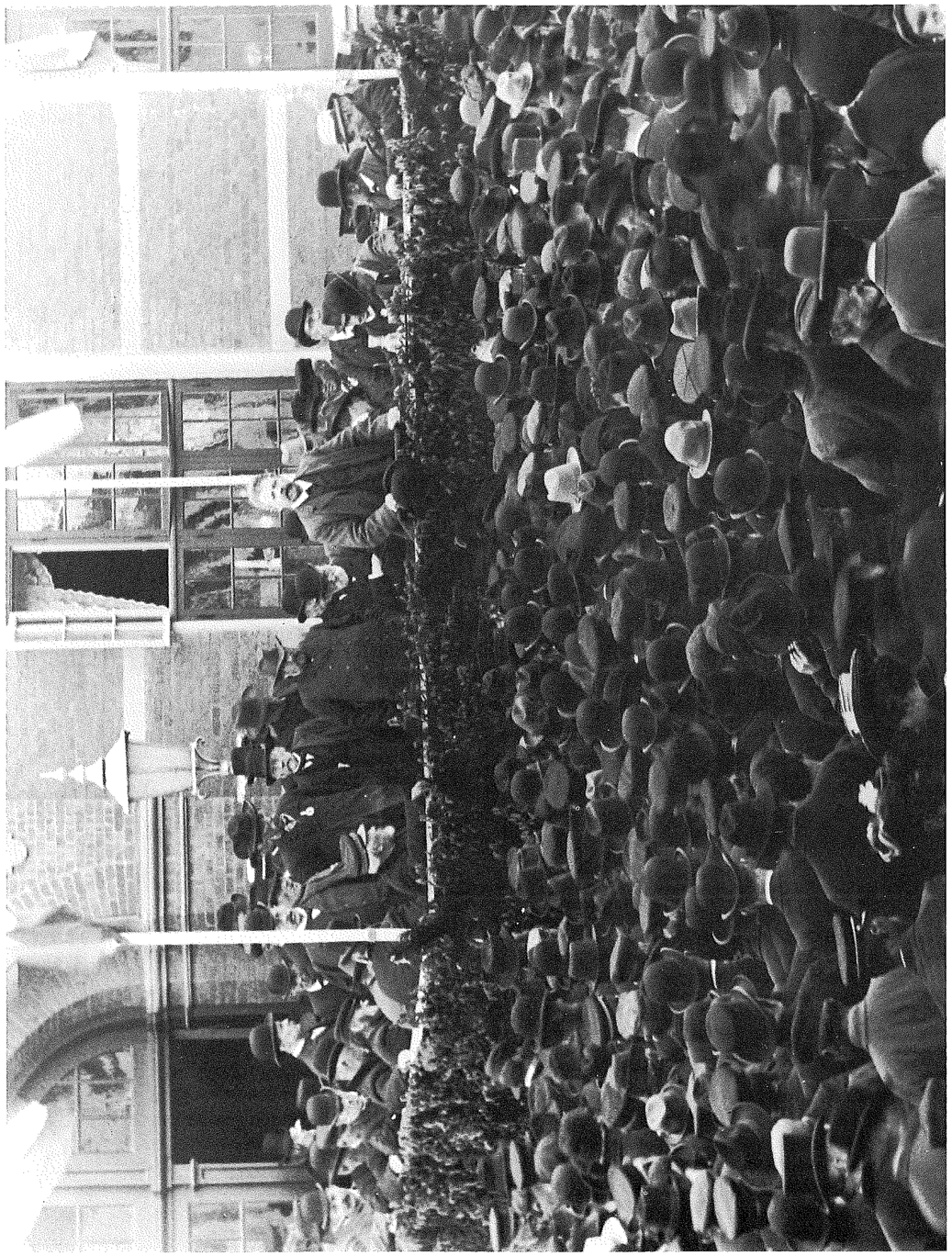
I de følgende udsnitsforstørrelser kommer vi tæt ind på mange vælgere med koner og børn. Udvalget af hatte er rigt og sigende for tid og situation.

oh. Thomsens
als. Beklædnings-Magasin
Tandklinik
Fru E. Brygann
L. Nordentoft

Lilletorv

Til Lilletorv fører 5 gader, 2 af dem er særlig vigtige, de bærer landevejstrafikken. Sandheden er jo, at Lilletorv er noget, man skal igennem. Der har været tider, hvor navnet omfattede hele strækningen til Østergade og tider, hvor det var Nytorv, der hed Lilletorv, men fra o. 1850 er navnet fæstnet på den lille firkantede plads.

Set fra Torvegade (billede side 14) møder øjet først den store købmandsgård på m. 55. Enkelte af dens huse havde 2 etager, men til torvet var nok Krabbes gård 1857 den første, der nåede op i den højde. På det lille torvekort er angivet, hvornår de forskellige ejendomme får 2 etager, 1919 er kransen afsluttet: Man havde nu et flottere torv, blot en kende mørkere.

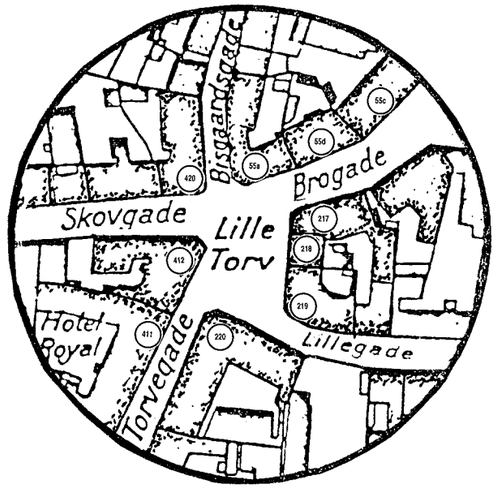
1908 var brolægningen fornyet og der var spenderet en kreds af fliser på midten. Kummen kom først i 1920'erne, men så var torvet også færdigt.

I rundgangen om torvet, højre om, vil vi netop starte med den store 3-kantede m. 55, der meget længe havde rummet en samlet købmandsgård. Til en sådan hørte krambod, kældre, lofter, pakhuse, værksteder (tidligt var her således bryggeri), samt rigeligt med stalde og vognremiser. Langs arealets yderside ligger disse bygninger af meget forskellig alder.

Fra 1854 til 1881 er ejerne *Laurids Gjørup* og sønnen *Christian,* til 1903 *Anthon Sørensen.*

Et godt indtryk af livet i gården gives i et interview i *Thisted Socialdemokrat* den 24. december 1938. Her gengives kun, hvad der direkte berører vores emne:

> Blandt de mange og store Købmandsgaarde, der omkring Aarhundredskiftet fandtes i Thisted, var Anton Sørensens Gaard paa Lilletorv en af de betydeligste.
>
> Herfra blev der ikke alene drevet en omfattende Købmandsvirksomhed, der den Gang betød et langt større Virkeomraade end Tilfældet er nu, men tillige ejede Anton Sørensen et stort Hvidtøls-Bryggeri der sammen med Produkterne fra „Carocksminde" var det førende i Byen. Købmandshandelen havde til Huse i en lav Et-etages Ejendom ud mod Lilletorv... Ølbryggeriet var beliggende ud mod Brogade...
>
> Gården havde før i Tiden haft et stort Jordtilliggende, og

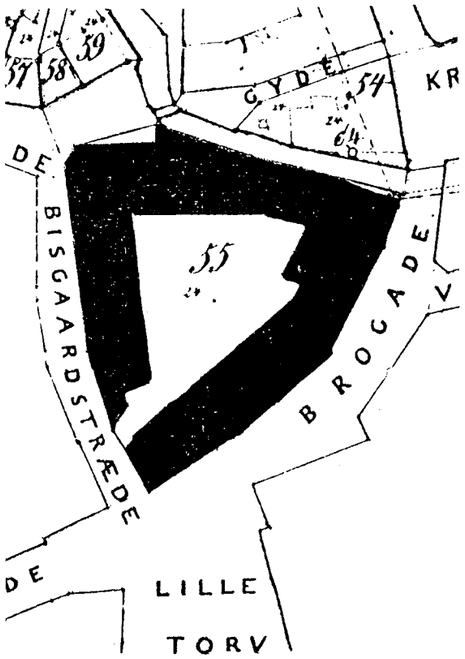
Kostalden havde rummet 20 Køer. I denne store Købmandsgaard var Søren Pedersen, Thisted, („Søren i Arbejderforeningen") Gaardskarl i mange Aar i Tiden før og efter Aarhundredskiftet. Vi har opsøgt „Søren" og bedt ham fortælle nogle Erindringer fra Livet i den gamle Købmandsgaard.

Før Søren Pedersen kom til Thisted, havde han Plads hos en Proprietær paa Hundstrup-Egnen for en Løn af 200 Kr. om Aaret. Det synes Søren imidlertid ikke var nok, han kunde tænke sig 225, men det kunde Proprietæren ikke, og saa skiltes deres Veje paa den Maade, at Proprietæren skaffede Søren Pladsen som Gaardskarl ved Anton Sørensen i Thisted. Lønnen her bestod i Kost og Logi, og hvad der vankede af Drikkepenge i den store Gaard, hvor der daglig kom mange Landboere for at faa staldet Hestene ind. Heraf skulde Søren selv betale den Ekstrahjælp, der var nødvendig paa de store Markedsdage...

Fra tidlig Morgen til langt udpaa Aftenen, ja ofte gik hele Natten med, var Søren travlt beskæftiget med at spænde fra og spænde for, læsse af Vognen og læsse paa Vognen, og ind imellem var der mange andre Ting at tage Vare paa. Der var Skind, som skulde saltes, udspiles paa Brædder for at tørres, renses og skrabes. To Gange om Ugen kom „Karl Post" fra Tømmerby, og han havde til Tider baade Lam og Grise med, der skulde leveres til Slagteren. Eller der var Korn paa de store Lofter, der skulle „kastes", for at det ikke skulde brænde sammen. Og det kunde hænde Søren gav en hjælpende Haand nede i Bryggeriet, ...

Paa de store Markedsdage var der enormt Rykind i Anton Sørensens Gaard, hvor der til Tider kunde være opstillet 60-70 Vogne. Men saa var der heller ikke megen Plads at vende sig paa, og det var et helt Kunststykke at faa spændt for en af Vognene.

Noget større Folkehold i Butiken havde Anton Sørensen

Laurids Gjørups købmandsgård efter matrikelkortet 1865

ikke. Paa de store Dage kunde det derfor ogsaa til Tider knibe med at være med. Men Folk havde ikke saa travlt den Gang, saa man kom om ved det. Naa, det hjalp jo ogsaa, at man kunde fordrive Tiden inde paa Anton Sørensens Kontor ved en Kaffepunch, idet der til denne Købmandsgaard — i Lighed med hvad der var Tilfældet andre steder i Byen — hørte en vis Ret til Udskænkning.

Hos Anton Sørensen mødtes Landboere fra hele Nordthy, fra Sennels, Østerild, Hundstrup, ja helt ude fra Hjardemaal Klit kom der Kunder i Købmandshandelen paa Lilletorv. Naar saaledes Beboerne paa „Oddersbøl" kom til Thisted for at handle, overnattede de gerne i Byen. I det hele gjaldt det for Beboerne ude fra Klitegnene, at de ofte kun kom til Byen en eller to Gange om Aaret, og de havde gerne fuldt Læs, naar de drog af By, hvad der jo ikke var saa underligt, naar de skulde klare sig for saa lange Tider. Og i Anton Sørensens Bod kunde de komme af med mange af de Produkter, de bragte til Byen, og her kunde de saa til Gengæld blive velsynede ikke alene med alle de gængse Købmandsvarer, men tillige med Kul, Jern og Foderstoffer.

Om Vinteren prægedes Byen i høj Grad af de mange Kaner, der bragte Landboerne herind. Overalt lød der Klang af Bjælder og Klokker...

For Søren Pedersen betød de strenge Vintre en Masse Ekstra-Arbejde med at holde Gaden langs den store Købmandsgaard fri for Sne. Der kunde her ligge indtil en halv Alen Is, og en Gang tog det fire Dage for Søren at hugge Gaden op. Det skulde gøres ordentlig.

Efter de strenge Vintre med den megen Sne kunde der ved Forårstide komme stærke Tøbrud, der ofte satte en Del af de lavereliggende Gader i Byen under Vand, og paa denne Maade anrettedes slet ikke saa lidt Skade.

Aaen løb bag ved den store Købmandsgaard, og fra Aagade var der en smal Bro ud til Nørregade. Skønt Aaen den Gang ikke var rørlagt og saaledes i sin aabne Tilstand kunde tage meget Vand, før det gik over Bredderne var Oversvømmelserne ved Foraarstide ikke ualmindelige. Det kunde komme meget pludseligt, saa Folk faktisk blev spærret inde i de med Vand omringede Huse.

I den gamle Gaard drev Anton Sørensen ogsaa en betydelig Kornhandel, til Tider med Eksport i større Stil. Som allerede nævnt medførte dette ofte et stort Arbejde med at „kaste" Kornet for at holde det i god Stand, men det kunde til Tider ogsaa være nødvendigt, at et Parti maatte bringes til Tørring paa Købmand Kjærgaards Tørreovn i Østergade.

Anton Sørensen opkøbte Kirketienderne fra flere af Omegnens Kirker, saaledes fra Sjørring, Sennels og Hunstrup Kirker. Og paa de Dage, hvor disse Tiender blev leveret, prægede dette i høj Grad Gadebilledet i Byen og gav stor Travlhed i Købmandsgaarden. Var det Tienden fra Sjørring, der blev leveret, kunde Vognene holde i lange Rækker fra Store Torv og ned i Bisgaardsgade, og var det Kornet østfra, det gjaldt, var hele Trafikken over Kringeltorv (Nytorv) ved at blive spærret.

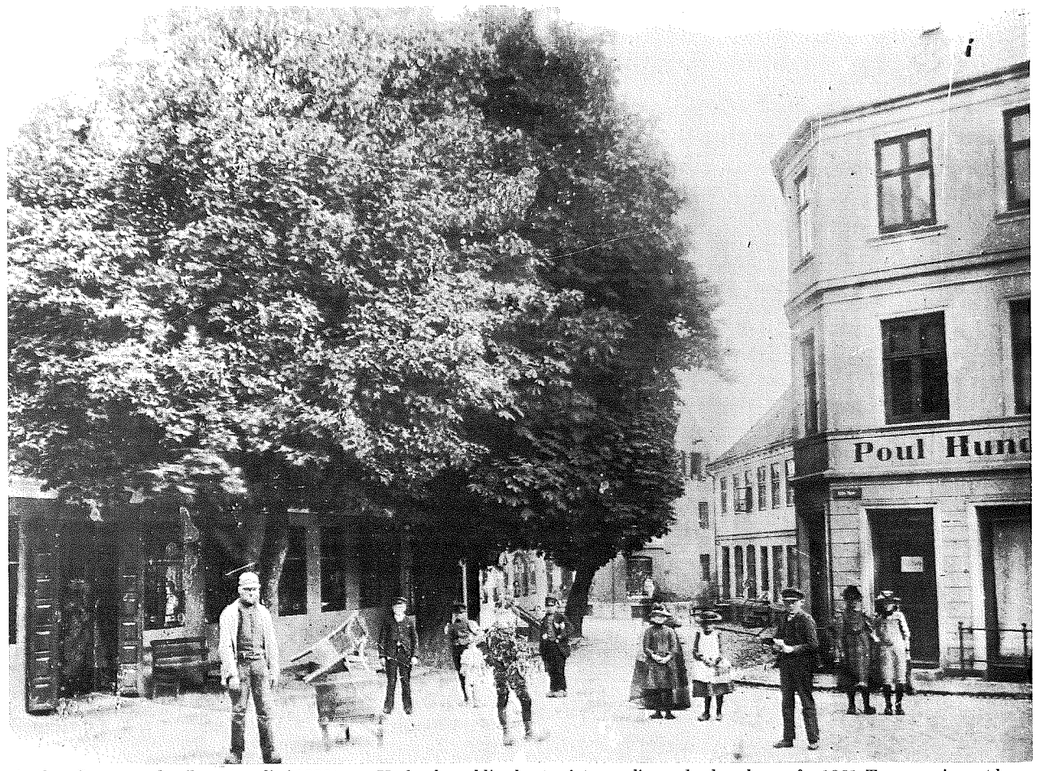
Kornet blev baaret paa Loftet, hvor det blev maalt i Tønde-Kar for at konstatere, om den rette Mængde var til Stede. Søren fortæller, at han paa saadanne Dage har præsteret at bære 4-500 Tdr. Korn paa Loftet.

Nu var Søren en beskeden Natur, og var det Tienden fra Hundstrup, hvor Søren stammede fra, der blev leveret, saa var det gamle Kendinge derhjemmefra, der kom til Gaarden, og saa kneb det med at forlange noget for at bære Kornet op. Det vidste Anton Sørensen godt, og naar Søren var ved at være færdig med at bære Kornet op fra de enkelte Vogne, saa stak Købmanden gerne Hovedet ud af en af Lugerne i Kornmagasinet og raabte ned i Gaarden: „Ja, I hower wal a Kaael!". Det havde næsten altid den forønskede virkning.

Tiden voksede efterhånden fra disse store gårde. Før 1900 begyndte ikke mindst specialbutikkerne (isenkram, manufaktur, ost, vin osv.) at gå på strandhugst blandt købmandens kunder. Næ

Årstal for fleretagers hus.

Anthon Sørensens butik - antagelig i 1890'erne. Under de vældige kastanjetræer, ligger den lave længe fra 1861. Træerne siges at have beskyttet dele af købmandsgården under branden 1818. Der er ikke i vinduerne nogen mulighed for at arrangere vinduesudstilling, hvad der passer godt til skildringen. På os virker dør, vinduer, bænk og træer hyggeligt, men det kan nu også være tegn på påholdenhed eller fattigdom. Overfor ligger N. J. Hundahls hus fra 1884 med Poul H's manufakturbutik i tårnet. Nede ad Brogade først Tofts hus, længst borte Wald. Larsens hus, derom mere under Nytorv.

ringsfriheden i store dele af landdistrikterne gjorde sit dertil. I Søren Pedersens skildring var der ligesom en undertone af nøjsomhed, var det snarere begyndende fattigdom?

1901 bor der 19 personer her. Købmanden (med næringsbrev som brygger fra 1890) passer det hele med en bryggerkarl, en lærling og en tjenestepige. Hans tre ugifte døtre (alle i beg. af 20'erne) »passer mit hjem«, som han skriver i folketællingen. De andre er lejere, ret gamle mennesker. 1903 dør Anthon Sørensen selv, 56 år gammel.

Ingen omtale får han i aviserne, men en sagfører meddeler straks, at handlen vil blive ført videre for boets regning. I 1904 hedder det: »Døds- og fallitboet«.

1905 er ejendomskommissionær A. Skriver blevet ejer af den dødsdømte købmandshandel. Han går straks i gang med at udstykke grunden, og det

Udsnit af billede side 39

er mens dette står på, at den gamle butik udlejes til *Fabrikernes Udsalg,* om dette kan læses udførligere under billedet på modsat side.

Tvangsauktion.

Efter Begjæring af Sagfører Gade i Thisted bortsælges ved offentlig **Auktion,** der afholdes paa den Kjøbmand **Anthon Sørensens Dødsbo tilhørende Eiendom paa Lilletorv i Thisted**

Lørdagen den 16de ds. og Mandagen den 18de ds.,

hver Dags Formiddag Kl. 10, **hele det bemeldte Dødsbo tilhørende Varelager,** bestaaende af:

Kolonialvarer af alle Slags, Vine & Spirituosa, Kaffe, Thé, Kryderier, Sæbe, Frø, Humle, Malt, 50 Tdr. Byg, Jern, Zink, Skovle, Grebe, Forke, Leer, Slibestene, Fajance og endel Kul m. m. m.

Endvidere bortsælges det Dødsboet tilhørende Indbo og Inventar, saasom: 3 Sofaer, diverse Stole, Sengeklæder, 1 dobbelt Pult, 1 Disktægt, 2 Balancevægte og 1 Decimalvægt med Lodder, 1 Maskinulle, 1 Vadskemaskine, 1 Kaffemølle, 1 Slæde, 1 Ladvogn, 1 Ølvogn, 1 Sæt pletteret Seletøi og 2 Sæt Arbeidsseletøi samt **en Hest** m. m.

Hesten sælges Lørdag den 16de ds., Kl. 2 Eftermd.

Betalingen erlægges til Herredsfuldmægtig Salling og erholde ham bekjendte, vederhæftige Kjøbere Kredit i 4 Uger.

Byfogedkontoret i Thisted, den 6te Januar 1904.

Clausen.

C. C. Kjær og filmen

Ude i verden begyndte filmforevisninger 1895. I Frankrig og USA. I Thisted var der i hvert fald den 4. okt. 1902 en »forfatter James Hansen«, der foreviste Edisons levende billeder. Med små mellemrum kom der lignende tilrejsende. Det var mest noget for håndværkerforeningens sal. Men den 9. december 1906 åbnedes »Biografteatret« i Vestergade og den 26. september 1907 fik det en konkurrent med »Kosmorama« i »læderhandler Dams gård« lige i nærheden. Nu var »Biografteatret« i knibe, men i efteråret 1908 har det »atter de bedste billeder, mest tydelige, klare og rolige« - inden året er omme, må man dog standse driften.

Omtrent samtidig er det, at isenkræmmer *Carl C. Kjær* (se om ham under Nytorv) køber m. 55. Hvornår han smider fabrik-udsalget ud og begynder at indrette biograf ved vi ikke, men den *23. oktober 1910* kan »Kinografen« åbne. Åbningsprogrammet bød på følgende: »Frederiksberg have«, »Barnets drøm«, »Hjemlandstoner eller alene i verdensbyen«, »Dr. Crippen og miss le Neve eller flugten over Atlanterhavet« og »Fra dynen og i halmen«.

Det er i og for sig et program, som det kunne være i alverdens biografer: Korte strimler fra fremmede steder, farcer, katastrofer, krige og forbrydelser. Men med et af emnerne var man ualmindelig heldig: Dr. Crippen var en amerikansk medicinkemiker, hvis kone var forsvundet fra hjemmet i London, og da hendes fraskårne kød bliver fundet, stærkt råddent, under løse fliser i Crippens kælder, var han og veninden le Neve på vej til Canada. Her blev de arresteret. Sagen fulgtes af avislæsere overalt i verden. Den 18. oktober 1910 begyndte retssagen ved Old Baily, den 22. blev han dømt til hængning og den 23. var han på lærredet på Lilletorv.

Pressen var indbudt til en forpremiere, og en avis kvitterede med følgende beskrivelse: »Det store lokale, der gør et lyst og venligt indtryk, var godt opvarmet. En del af gulvet er skråt, således, at de bageststående også ser udmærket. Billederne var gode og rolige«. Vi ser her to ting: Rystede billeder var noget, man ellers var vant til - og man stod åbenbart op!

Drejer Chr. Nielsen ledede biografen. Der drejedes med håndkraft og musikken leveredes på klaver henne ved væggen af »nattens dronning«, blev hun lidt søvnig ud på aftenen, måtte kontrolløren

(forts. side 38)

Med A. Skriver som ejer, er hyggen væk. Den lave butik har lidt mos på taget fra den fugtige tid under træerne, men *de* er fældede og kun deres rester ses i fortovet. Til venstre skimtes indkørslen til den store gård, til højre holder den måske meget ældre 2-etages bygning sig endnu, mens bryggeriet er revet ned (og i den åbne plads ses brødrene Jensens første stenhuggeri i byen).

Fabrikernes Udsalg er en handelstype der enten springer engrosledet over (eller bilder kunderne det ind), i hvertfald har de billige tilbud. Tilsyneladende har de i høj grad satset på isenkramvarer. Udover annoncer er dette billede nærmest det eneste, vi ved om denne butik.

Den »siges« at starte 1905, og manden bag skulle hedde Frederik Lund. Da Kjær købte 1907, måtte det være slut, i hvertfald inden biografens start 1910.

Læs sidste Nyhed.

Fra den 20de November kan i Fabrikernes Udsalg ikke kjøbes mindre Partier af Kolonialvarer end 10 Pund; dog bliver enkelte Artikler, som **Chokolade, Cacao, Kaffe, Kryderier** etc. folgte som sædvanlig. Paa denne Maade bliver der ikke saa stort Tab ved Afvejning som i smaa Partier, og Priserne er derfor **nedsat betydelig.** 20 Øre paa 1 Krone er tjent paa mange Varer.

Husk en gros Priser. Detail Salg.

Fabrikernes Udsalg,
Lille-Torv, Thisted.

Bødkerarbejde.
Stort Oplag af alle Slags.
M. Jørgensen, Vestergade.

Korthornet
paa Hagsholm pr. Laurberg.
Hansen, Forpagter.

Da Vinterkulden

gjør det umuligt at afbenytte Lokalet, hvori Kolonial-Afdelingen har været, er Pladsen derved bleven mindre og som Følge deraf **udsælges i denne Maaned for flere Tusinde Kroner Varer til 10, 15, 20 og 25 pCt. Rabat. Benyt Lejligheden.**

Fabrikernes Udsalg,
Thisted.

Annoncer bragt i Thisted Amts Avis 18. og 22. november 1907. Forsøg på storkøb? - eller bare fordi vinteren nærmer sig?

Kinografen

fremviser fra Onsdag den første Samling af Cowboys der nogensinde er seet paa en Gang. Cowboys hvis Bersømmelse skyldes den Forvovenhed, Dødsforagt og Udholdenhed hvormed de udfører deres halsbrækkende Kunststykker. Det er Farmerlivets Historie der fremstilles.

Dette Billede bør absolut sees af Alle. **Ærbødigst**
Chr. Nielsen.

pirke lidt til hende med en stok, siges der.

Forestillinger var om søndagen kl. 4, 5, 7, 8 og 9 og om hverdagen kl. 8¼ og 9¼.

Da Kjær ignorerede »Thisted Socialdemokrat« de første måneder, brugte den det prøvede princip: Ingen annonce - ingen omtale.

»Socialdemokratens« hjerte blev blødgjort med et par annoncer og den 27. december finder vi følgende farlige episode: »Ildløs i Kinografen. Igår eftermiddags, mod slutningen af 4-forestillingen, gik der ild i films'en og folk måtte i hast forlade Kinografen. Skaden anslås til 400 kr. Da ejeren havde flere films liggende, fortsatte han dog forestillingen kl. 8 og fremdeles hver aften«. Amtsavisen oplyser, at der gik »ild i maskinrummet, hvorved der brændte en billedserie... en kvælende røg fyldte salen.«

Og brandforsikringen opgør sagen sådan: Skaden bestod i, at nogle vindues-ruder - belagte med papir -var ituslåede, og væggen i maskinrum og billetsalgsrum samt 1 væg i salen var tilsmudsede af røg. Opgjort til 2 ruder (6 kr.) - papir (1,50 kr.).

Vi kan i repertoiret gennem de fire år se smagen ændre sig lidt. I stedet for det tilfældigt sammensatte program, bliver der nu større enheder som f.eks. den 29. marts 1911, da man viser den største samling cowboys, der nogensinde har været vist. Eller da man viser »Feltlægens historier« i 25 afdelinger (800 meter), den bør ses af alle også børn og så kan der købes program. I 1914 er de sidste forestillinger: »Djævlekløften«, »Denne levende lig« (4 akter eft. Tolstoj) »Jernbanehotellet« samt »Moder og datter«. Det blev måske den sidste film i teatret, og i samme uge viste det sejrende Kosmorama »En faders forbrydelse«.

De allerfleste film blev overhovedet ikke refereret i aviserne, det har været regnet for meget folkelig underholdning. I lang tid havde man særlige landboforestillinger om onsdagen kl. 5. Det var nok ikke helt stumme forestillinger.

Efter lukningen af *Kinografen* 1914, er der kort at berette, at det gamle hus blev revet ned, senest

Fra Lilletorv hen mod Nytorv mellem 1910 og 1914. Det er navnlig Brogades venstre side, der er værd at lægge mærke til. Da isenkræmmer C. C. Kjær købte størsteparten af m. 55, var han besluttet på at ville bebygge en stor del deraf. Først kom m. 55 henne ved Nytorv allerede 1908 (kan ikke ses på billedet), så det store 3-etagers hus med moderne karnap, vinduer og granitbeklædning i stuen. På gavlen kan vi læse, at han har solgt sin forretning på Nytorv.

Men det, der fylder os med nostalgisk glæde er, at en af byens biografer er kommet med, selvfølgelig også Kjærs. Alene dette billedes eksistens gør nok, at dens betydning er overdrevet. Den fungerede kun i 4 år.

Sunds hus, på m. 219, købes 1898 af tømrer (og ligkistesnedker) *Christen Foged,* der bygger dette hus helt fra grunden »til pryd for kvarteret«, som amtsavisen skriver. Der er tydeligt søgt en balance til Hundals tårn, men Fogeds er i bindingsværk og med en kunstfærdig sætning af murstenene. Det virker hjemmegjort, men da bygningen har høj kælder - er det ikke langt fra, at man tror, den har 4 etager.

1903 bygger en fra Chicago, hjemvendt cigarfabrikant *Peter Agerholm* (af slagterslægt i Thisted), huset på m. 218 om, moderne - glat og uinteressant. På billedet står den smarte 29-årige i position foran sin forretning. Senere købte han også m. 219, men da han blev optaget i Bendixsens tobaksfirma, flyttede han til København.

1918 - for 1919 opførte Kjær det nuværende hus. Til bolig og til sit støbegodsudsalg, som han havde arvet fra faderen henne på Nytorv. Derom senere.

Torvets østside består af tre matrikler: 217, der mest ligger til Brogade og kun viser torvet sin gavl med et tårn, samt 218 og 219.

Den gamle garvergård, (m. 217) var nu på avlsbruger N. I. Hundahls hænder, og det er formentlig til den unge søn *Poul Hundahls* manufakturforretning, at tårnet blev opført 1884. I det var der 3 værelser og butik med spejlglasruder. Da det kun var et år, siden byen fik gas, kom detaljer ved gasanlægget med i vurderingen til brandforsikring, og det er (for hele huset): 5 gaslamper med 2 blus (200 kr.), gasledning (200 kr.), 4 målere (100 kr.), 4 kogeapparater (100 kr.). (Billede side 38).

Tårnet har taget sig fornemt ud som det lå omgivet af lave længer, f.eks. gørtler P. Skaarups (m. 218) og skomager P. Sunds (m. 219).

Skaarup døde 1885, Sund 1896 efter at have boet der i ca. 50 år.

Omkring 1900 opførtes de nye huse (se billedet side 39).

Sydsiden beherskes af en absolut fuldvægter, Arbejderforeningens tungsindige, senklassicistiske bygning. Den blev bygget 1857 på en del af den tidl. præstegård (m. 220) som købmandsgård for en *Nicolaj Krabbe.* Hvad der egentlig er sket, vides ikke, men få år efter var den overtaget af en københavnsk grosserer. Da pastor Sonne havde fået oprettet sin brugsforening 1866, fik han denne til at købe gården 1868.

Der var plads nok - til at begynde med. Den store bygning langs Torvegade havde kælder under en del af huset og i stuen indretning til to butikker, ovenpå flere lejligheder. Mod torvet viser den sin status gennem hjørnetrappen og de store rundbuede vinduer. Langs Lillegade en lav længe, stald o.lign.

Tiden er omkring 1905. Bygningerne står i deres fulde fylde, som de så ud fra 1886 til 1920'erne. Siden er de blevet mere og mere skamferede.

Foreningen har 40 år bag sig. Glemt er de første vanskeligheder med bare at blive respekteret. Glemt er vrøvlet med de første uddelere. En mangeårig og dygtig uddeler er lige trådt tilbage og den nye ser vi vist under skiltet om kalkværket. Folkene står om deres uddeler - hest og kusk dog inde i porten.

Arbejderforeningen er midt i sin frodigste tid. Nogle af dens aktiviteter kan læses på bygningen.

Gennem Torvegade ser vi hen til Kiilsgård og Brinkmanns, Bunch's høje hus er endnu ikke opført. På vej derhen rager N. I. Thykjers skilt ud i gaden. Butikken *ejedes* af foreningen, men udlejes 1885-1910 til denne særprægede, initiativrige manufakturhandler. I foreningens forhandlingsprotokol kan vi se det besvær man har med Thykjers krav til ændringer af »butiksindretningen«. Sært at denne købmand, absolut uden forståelse for arbejderne, skulle huses i 25 år i netop »Arbejderforeningen«.

Har fotografen valgt en uheldig dag? Eller skyldes det foreningens indadvendthed, at vinduesudstillingen i de to vinduer, vi kan se, er så beskeden? En lille reklameplakat og en samling kiksæsker?

Et tilsvarende fotografi fra 1880'erne viser en lige så charmeforladt vinduesudnyttelse.

Succes og flere aktiviteter krævede alligevel mere plads, og i 1886 var man klar til at bygge den 2-etages fløj til torvet. Etageadskillelsen er anderledes end i hovedbygningen, og man har ikke søgt at efterligne, men dog søgt at holde lidt sammen på gammelt og nyt ved at føre en lille frise fra det gamle hus hen under taget på nybygningen.

Inde i gården bygges et moderne dampbageri (til rugbrød forstår sig, begyndelsen til den lange rugbrødsfabriktradition, der omend på andre hænder, førtes videre til 1984). Ud til gaden blev der bedre plads til læsestue og bibliotek - og til brødudsalget. Derimod måtte en plan om at få sin egen forsamlingssal opgives p.g.a. uenighed i bestyrelsen; man kunne vældig godt have brugt den til de mange fælles aktiviteter, der netop blomstrede om Arbejderforeningen i disse år.

Navnet »Thisted Arbejderforening« var udsprunget af 1860'ernes filantropiske hjælpsomhed og skulle ikke tages for bogstaveligt. Ved 25-års jubilæet 1891 offentliggjorde man denne lille oversigt over hvor stor social spredning, der var blandt medlemmerne.

Af 930 medlemmer udgjorde:	
Arbejdsmænd	116
Avlsbrugere og husmænd	25
Bestillingsmænd, off. og kommunale	20
Embedsmænd	4
Enker	76
Fiskere, sømænd o. lign.	46
Håndværkere: a) som holder svende	51
b) småmestre, svende o.lign.	232
Handlende	40
Jernbanefolk	21
Gifte kvinder	41
Ugifte kvinder	146
Lærere	14
Restauratører	19
Tjenestekarle	16
Vognmænd	12
Andre	51

Udsnit af billedet på forrige side.

Gruppedelingen er i social henseende lidt uklar. Grupper, der var godt stillet, rummede vel en 120. »Småmanden« finder vi i 600 tilfælde. En 200 stk. kan være hvad som helst.

Sonnes håb, at foreningen skulle virke til en udglatning af misundelse mellem forskelligt stillede folk, til at »småmanden« føler sig mere tilfreds med sin plads - og så iøvrigt bliver hjulpet - blev vist tilgodeset ret meget.

Iøvrigt var disse tanker nu omkring århundredskiftet udmøntet i de mange sager: Oplysende og moralske foredrag, hyppige generalforsamlinger (man startede med 1 generalforsamling pr. måned!), bogudlån og læseværelse, småhaverne (man købte en gård på Nørregade og udlejede parceller af dens eng), fælles juletræ, en udflugt om sommeren med bane eller skib, march med fanen. Og så ikke at forglemme: Syge- og begravelseskasse og understøttelsesfond.

Om lejebiblioteker

Provst Sonne udtrykte formålet med »Thisted Arbejderforening« således: Den skulle være »de fattige klassers oprejsning med hensyn til økonomiske kår, oplysning, sædelig forædling og stilling i samfundet«.

Oplysningsarbejdet blev fremmet ved en alsidig foredragsvirksomhed og ikke mindst ved oprettelsen af et bibliotek med læseværelse. I 1901 indeholdt bibliotekets katalog 2100 titler med et bredt udsnit af tidens forfattere, f.eks. Gynrihe Lemche, Herman Bang, Andersen Nexø og Henrik Pontoppidan - og naturligvis fandtes Jules Verne og kaptajn Marryats romaner såvel som Jenny Blicher Clausen, Anna Baadsgaard og Zakarias Nielsens bevægende bøger. Prisen var 15 øre for lån af to bøger månedlig.

Der var andre lejebiblioteker i byen. Boghandler Aas Andersens lejebibliotek rummede i 1909 617 bd., og man kunne leje bøgerne for 10 øre bindet. En anden boghandeler frister således med sit tilbud i en avisannonce:

Frederik Wisborgs læseselskab.
Der leveres 2 bøger ugentlig, og bøgerne hentes og bringes på en bestemt dag i hver uge.
Alle nye bøger, der udkomme, optages strax i flere eksemplarer.
Kontingent: 2 kr. 50 øre kvartalet erlægges forud.
Indmeldelser modtages.

Også Thisted Realskoles bibliotek bød på alsidig og underholdende læsning, men det var for en mere privilegeret gruppe.

Foreningen var den største og bredeste i byen.

Netop 1899 stiftedes *Vestergades Brugsforening*. Da Arbejderforeningen ikke optog medlemmer udenfor Thisted by- og markjorder, var det naturligt og nødvendigt for landboere i nabosognene at danne deres egen brugs. De ønskede at placere den i Thisted på byens dyreste gade, Vestergade. Men at de blandt flere muligheder netop ønskede at købe Landmandshotellet, begrundedes bl.a. med, at »der er staldplads til vores heste«. Flot sagt, men hvor langt var der ikke til kolonihaver og march med fanen nede i Arbejderforeningen?

Mod vest afgrænses torvet af to hjørnehuse til Skovgade, som iøvrigt ikke var nogen vigtig færdselsåre. M. 420 fra 1889 og m. 412 fra 1894. Men begge må have lidt fortid med.

420 havde omkring 1850 været postmester Carstensens sted, dvs. fungeret som byens postkontor. Senere havde en række håndværkere og handlende haft deres hjem her, en spækhøker, en lysestøber (samt selvfølgelig lidt gæstgiveri) - og i det nye hus, hvor der var plads til flere familier f.eks. en vinhandler P. Jost nogle år på begge sider af årh.skiftet. Men fra 1908 finder vi (som på billedet) i hjørnebutikken og som ejer bogbinder *Oluf Kløvborg*. Fra 1889 havde han borgerskab og vi har mødt ham to forskellige steder på Storetorv. Han havde mere og mere koncentreret sig om protokolforsyning, som han kaldte det. En håndgjort protokol spillede en enorm rolle i datidens administration og forretningsliv. Når en sag skulle startes, begyndte man altid med at anskaffe en protokol. Første indføringer er smukke og omhyggelige og så lunter man afsted med skiftende håndskrifter - eller der kommer måske aldrig mere. Regnskaber og kundekonti førtes i protokoller.

M. 412 var i gammel skikkelse det lille hus med butik, som smedeenken, madam Jørgensen, lejede ud til Arbejderforeningen i dens første to år. 1894 brændte det for den ret ny ejer, sadelmager *Julius Mensen* og blev genopført som et to-etagers. 1905 tilføjes fløjen opad Skovgade. Udenfor billedet, tv., var der plads til Marius Sørensens ret ny guldsme-

P. Jost,
Thisted Vinhandel
en gros & en detail.
Ægte importerede Vine & Spirituosa.
Billige Priser.

Lilletorv 1908. Til venstre m. 412, hvor Mensen har udstilling på det »brede« fortov, i midten m. 420 med Kløvborg på trappen og til højre en snip af Fabrikernes Udsalg.

debutik, og ovenover en ret stor lejlighed, passende til en læge, passende til Poul Nordentoft. Han optræder hyppigt i »klip fra gamle aviser«, byens førende kredse, dengang, skubbede ham hurtigt ind under tæppet og glemte ham. Her skal meget kort gives et svar på: Hvad var det egentlig med denne mand?

»Vogt dig«

Læge Poul Nordentoft havde i 1901 overtaget en ældre broders praksis i Thisted - også hans stærkt konservative vennekreds. Han var gift med en datter af stationsforstanderen i byen og dermed svoger til Brinkmann. Virksom på felter som hygiejne, sund mælk til børn og fødselskundskab.

Den 17. januar 1907 var begge ægtefæller ude om aftenen. Astrid var henne hos Brinkmanns på Storetorv, kom først hjem og gik i seng. Poul var på »Thy« i Storegade, hvor han var med til en prøve på en dilettantopførelse af »Genboerne« og kom sent hjem. Her foretog han sig nogle usædvanlige ting. Dirkede gadedøren op, slog sin dørrude på første sal ud (og glemte at flytte skårene indenfor dagen efter), brød sit skrivebord op, rodede tingene ud i herreværelset, kylede sin sparekassebog ned ad trappen. Gik så i seng for næste morgen at blive vækket, der havde været indbrud! Han påstod nu, at der manglede 530 kr. der havde ligget i sparekassebogen, nogle havannacigarer og en gammel hat. Politibetjenten havde mistanke til ham, men kunne intet stille op.

Da der var flere mystiske affærer i byen på samme tid, sparekassebedrageri, pyromanbrande og et

postrøveri på diligencen på Simons bakke (de to sidste blev aldrig opklaret), kunne byfoged Clausen, der nu var 73, ikke slå til, og man sendte fra København en »kommissionsdommer« til byen med særlige beføjelser. For at fremtvinge en tilståelse lod han pludselig under en afhøring lægen sætte ind i arresten (som vi så under Storetorv). På Lilletorv græd Astrid og den 5-årige Inger Merete (1945 landskendt skoleinspektør, der søgte barselsorlov uden at være gift). Poul blev nu frikendt for anklagen om indbrud ved 2 instanser - og det gjaldt også en sag om blufærdighedskrænkelse 1911 - sladderen tiltog dog og 1912 fortrak hele familien fra Thisted. Men man hørte mere gennem avisen, rygter om svangerskabsafbrydelser, han blev skilt, gift igen, men den nye kone døde mystisk, snak om giftmord, og så 1918 taget af politiet: En af hans patienter var død efter abort. Ny kommisionsdomstol.

Han fik dødsstraf, hustrumord iberegnet og så forresten indbruddet 1907, som han nu tilstod. Højesteret ville ikke dømme for hustrumord og han nøjedes med 10 år i Horsens tugthus. Derefter 5 års landsforvisning til Algeriet og en trist død i København 1937.

Poul er nok sværere at finde forklaring på end dette korte referat kan give. Han var blandt en stribe meget begavede, men også selvhævdende søskende fra et højt prist præstehjem i Brabrand. Nordentoftnavnet havde han gennem sin farmor, som var af Klitmøllerslægten. »Poul glad« blev han kaldt som barn. Er noget af hans hemmelighed, at han var i kontrast til de stræbsomme brødre? Han kunne aldrig sige nej til at hjælpe folk, der kom til ham, sagde man. Rod i egne pengesager - men han så heller ikke så nøje på at udsende regninger til dem, der ikke havde råd.

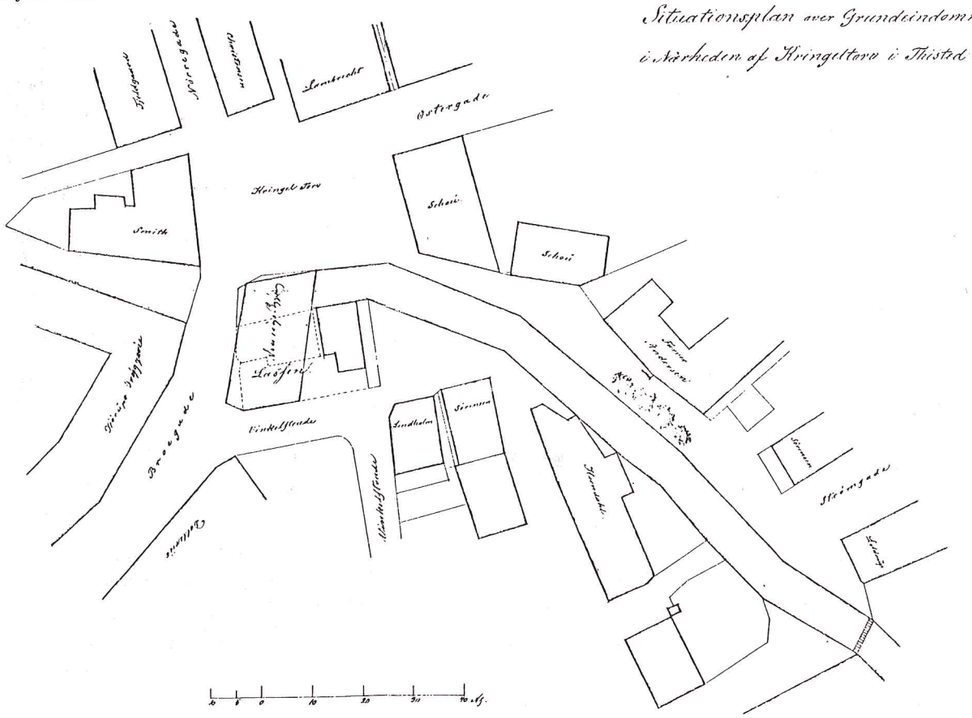
Der er bestemt ikke noget justitsmord at opklare her. Men meget tyder på, at den ulyksalige januarnat 1907 ikke var forsikringssvindel, men et forsøg på at slå en broder eller svogeren for lidt penge, ufint, men han har ikke anet, det var kriminelt.

Den reaktion han så mødte har måske så gjort det lettere for ham at følge »den brede vej«.

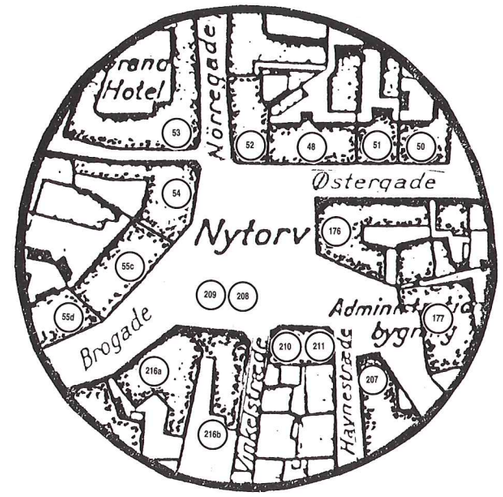
Laurids Kamp *var* startet på Lilletorv, men denne 1898 annonce er nu henne fra Storetorv.

Nytorv 1855.

Nytorv

Nytorv hed før 1906 Kringeltorv. Navnet må have noget at gøre med at køre rundt om et eller andet. Bisgårdsstræde hed i slutningen af 1700-tallet »Kringeltofts gyde«, selve Kringeltoften kunne så måske være m. 55, der også støder op til Nytorv. Dette er kun et forsøg på forklaring. Før omkring 1850 hed torvet iøvrigt Lilletorv. Det er et knudepunkt for 7 gader eller stræder. Vigtigst er landevejen fra Nørregade og videre til Brogade. Næstvigtigst Østergade til foden af Østerbakken - en gammel indfartsvej til byen og en fornem gade. De

Bager A. M. Harkjær havde i virkeligheden bortforpagtet bageriet, da han - som her - præsenterer sig som vognmand i sit nye hus fra 1897. Huset er i den enkle stil omkring århundredskiftet, her med de store rundbuede vinduer som eneste særpræg.

mindre gader fører ud i det virvar af selvgroet by, der ligger på alle sider. En anden ting, der prægede torvet, var, at der løb en å igennem, almindeligvis kaldet bækken og den havde dér en af sine broer.

Beskrivelsen af Torvet vil blive således: Først nordsiden fra Østergade til Nørregade, derefter bækkens løb og problemer. Endelig vil de sidste hjørner af torvet blive fyldt ud.

Husblokken mod nord (m. 50, 51 og 48) udviser allerede omkring 1850 en stærkt håndhævet ret byggelinie. Ombygningen af lave huse til 2-etagers skete indenfor et par årtier. Købmand Boesens m. 50 1884, kobbersmedfamilien Handest's m. 51 1901 (ombygget af Chr. Brandi), bager og vognmand Harkjærs m. 48 1897 og endelig isenkræmmer C. C. Kjærs m. 52 1896. Nørregades to hjørner til torvet skal vi iøvrigt se lidt nærmere på, m. 52 og 53. Begge ejedes af købmænd, men det kan jo betyde så meget. På m. 52 boede f.eks. to manufakturhandlere, Faddersbøl og Toft - 1871 flyttede den første hen på Storetorv, som vi har set, den anden til Brogade m. 216. 1886 var der åbnet en »ny isenkramhandel« af en J. A. Kjærgaard. Om der så er ubrudt isenkræmmertradition i huset frem til C. C. Kjær i 1890'erne, vides ikke. Vi har mødt denne på Lilletorv, det var ham, der indrettede Kinografen, men her er stedet, hvor vi kan placere ham rigtigt. Hans far, købmand N. P. Kjær i Vestervig, var blevet hentet til jernstøberiet Thy i 1875 som bogholder, og sønnen var derfor naturligt blevet uddannet i Thisted (nemlig hos C. F. C. Kjersgaard på Storetorv), og først efter at denne søn var etableret på Kringeltorv, brød faderen med Thy og oprettede en støbegodshandel (iøvrigt på samme torv). Da han døde 1900 arvede C. C. Kjær støbegodset, og det var rigeligt til at drive forretning på, hvorfor han 1910 solgte isenkrambutikken på m. 52 til C. Berg fra Odense. Om C. C. Kjærs byggeri på m. 55, (se billederne side 38 og 58).

I 53 var der en lille restauration »Rosen« kort før 1900, den flyttede nu over gaden og forenedes med et ældre gæstgiveri til »Landmandshjemmet«, hvorimod Jens Hauge kunne åbne et 2-etages hotel »Rosenborg« på m. 53 senere omdøbt til »Grand Hotel«.

C. C. Kjærs hus fra 1896 på m. 52. Dette, som så mange andre på Nytorv og Lilletorv, er særdeles enkle og dermed anderledes end smagen henne på Storetorv. (Den anden side af Nørregade kan lige anes).

Gjæstgivergaarden „Rosenborg".

Markedsdagen den 7de ds. aabner jeg i min Eiendom paa Nørregade, i Restaurationen „Rosen"s tidligere Lokaler,

Gjæstgivergaarden „Rosenborg",

som jeg paa det bedste anbefaler Byens og Omegnens ærede Beboere, idet jeg forsikrer en **god, proper og reel Betjening.**

Gode Gjæsteværelser. Staldplads til 56 Heste.

Thisted, den 4de Mai 1900.

Jens Hauge.

Der lå endnu et gæstgiveri tæt ved Nørregades indmunding i Nytorv. Man begriber, at der var mange til at hjælpe bønderne nordfra af med lidt penge og få dem til at sætte vognen i gård og hestene i stald, og alt det var med til at gøre Kringeltorv til et godt torv at have butik på.

Bækken

Vandløbet gennem byen havde længe været et problem. Løbet var dårligt oprenset og faldet derfor uregelmæssigt. Det kunne give oversvømmelser om foråret nordvest for byen, f.eks. i arbejderforeningens haver. Disse oversvømmelser kunne eventuelt strække sig helt ned til Kringeltorv. Omvendt kunne vand stemmes op i bækken fra havnen ved søndenstorm og højvande. Så var det lavtliggende gader og kældre, det gik ud over. De oversvømmelser nåede dog ikke torvet. Med tættere bebyggelse var bækken tillige blevet en beskidt affære - »kommunalt svineri« som det blev sagt i byrådet 1907. En blanding af skyllevand fra farverier, bryggerier og menneskeboliger. Rotter og stank var dens tro følgesvende. Da »Hotel Aalborg« 1906 søger om tilladelse til at indrette et wc med udskylning i bækken, sagde byrådet dog nej.

Bækkens forløb kan følges på tre kort (1853, 1855 og 1855) som er tegnet af vejinspektør (og fotograf!) *P. Husen.* Anledningen var en usædvanlig byggetilladelse, som vi straks skal høre om - men lad os først udnytte kortet fra 1855 til at se på bæk og torv på dette tidspunkt. Ved at sammenholde det med det lille kort med matrikelnumre kan man nemt orientere sig. Fra vest kommer vandet løbende mellem den lille købmandsgrund (m.nr. 54 her Smith) og Gjørups store (m. 55), derefter under træbroen og så under stolemager Jens Chr. Lassens hus, (m. 209) fra 1855. Da huset var opført, var der flere, der klagede, og byrådet måtte forsvare sig mod selveste indenrigsministeriet. Både bygningskommission, by- og amtsråd havde givet tilladelse, og nu forsvarede man sig med næb og klør -og humor. En klage gik ud på, at farver Andersens skilt ikke kunne ses fra torvet. Det benægtede man, men selvom det skulle være rigtigt, så er det urimeligt, at der kun kan gives byggetilladelse i en by, så alle skilte kan ses alle steder fra! Så var der nogle, der var bange for, at vandet ikke kunne rummes i den murede bue under huset, og følgen ville være oversvømmelse, svar: Løbet er ligeså bredt som hidtil. Hvis oversvømmelsen skulle komme fra fjorden, så ligger Kringeltorv nu så højt, at en stor del af byen ville ligge i grus, før vandet nåede torvet. Man har i øvrigt ikke afstået bækken, der om sommeren kun er »en sumpig grøft« og huset er til »ziir for torvet«. Ministeriet gjorde ikke mere ved sagen. Men da Lassen også ville bygge nabohuset (m. 208) over bækken, sagde man nej.

Vi vender tilbage til det gamle kort og følger bækken mod sydøst. På dens nordside står navnet Schou i to huse. Det er »snedker *Ole Schou*«, der en menneskealder tidligere var kommet til byen og havde givet sig til at bygge huse i et meget stort omfang. Han havde da også tjent godt derpå, da han døde i 1885. En datterdatter af ham blev gift med grosserer Spangberg, og det er derfor ikke tilfældigt, at denne kom til at erstatte Schous hus på torvet med det nuværende (m. 176).

Fortsætter vi videre står der *Loldrup* nede ved Strømgade, det er smeden Rasmus L., hvis ene søn, gasmesteren, vi mødte på Storetorv ved den store lygte, den anden skal vi straks se virksom her på Kringeltorv. På sydsiden af løbet bør vi lægge mærke til et langstrakt hus tilhørende en Hundahl, det er dette »sammensatte« hus, der i ombygget stand skal blive til Café Børsen (m. 207).

Efter mange års debat om, hvad man skulle gøre ved bækken, var der i 1905 et flertal i byrådet for at *»lægge den i rør«.* Til at begynde med måtte man købe det hus fra 1855, hvis besværlige opførelse, vi lige fulgte. Det blev så revet ned, og bækken tildækket. I 1906 var man så langt, at man kunne ane torvets nye karakter. Stadsingeniøren mente, det burde markeres med et springvand, gade- og vejudvalget fandt, en lygte kunne være nok, og derved blev det. Men overleveringen siger, at det var isenkræmmer Kjær, der foreslog det nye navn: Nytorv, som så byrådet godkendte. En 10 år senere placerede man administrationsbygningen som en slags afslutning på torvet.

Enkeltheder i dette forløb skal nu fastholdes i billedtekster til en række husbilleder.

(på modsat side)

På fotografiet fra slutningen af 1890'erne har vi Brogade i forgrunden, et kig hen mod Kringeltorv tv. og gennem Vinkelstræde th. Huset ligger på matr.nr. 209, der hvor stolemager Lassen havde bygget sit 2-etages hus 1855. Men dette er resultatet af en ombygning fra 1884. Stolemagerens værkstedskælder er bevaret, men i stuen er indrettet 2 butikker med gode støbejernsvinduer, 1. sal har to lejligheder, loftet et par gibsede værelser og et rum med hejseindretning i gavlen. Byggevedtægten krævede »afbrækket hjørne« ved sådan en lejlighed, det giver en sær stump tag, men det hænger sammen. I øvrigt er grunden skæv og huset som den, men det er, som det skal være med gamle købstadshuse, de føjer sig efter mulighederne. Ingen udsmykning uden måske det glatte bånd mellem etagerne. Tidløst. Og dog: Det har været moderne i 1884 at indsætte et 3-delt vindue.

Manden bag ombygningen var Valdemar Larsen, skrædder og manufakturhandler, der netop i midten af 1880'erne havde sin bedste tid (se herom side 59). På billedet er han i sit livs aften som tobakshandler, stående på den høje trappe, der har været en plage for gamle kunder og måske også for ham selv. I den anden del af huset er der marskandiserbutik, se frakkerne på bøjler. En nulevendes erindring om ham: Når man kom ind i hans butik, ringede klokken, og den gamle mand kom humpende ned fra beboelsen, støttet til sin stok. Man købte måske en motorcigaret til 1 øre, han tog den ud af en 5-stykspakning og sagde farvel og tak, når man gik.

I 1905 blev huset som tidligere nævnt købt af byen og revet ned.

I 1908 døde den gamle skrædder og tobakshandler, 76 år gammel.

1. november 1890.

Waldemar Larsen & Søn,

Af Lageret fremhæves:
Klædevarer, Kjolestoffer,
Bomuldstøi, Sirts, Bolster, Svanebai, Lærreder, Dowlas, Medium, Shirting, Duge & Servietter, Dreiler, Voxdug, Prima Tvister,
bleget, ubleget og farvet,
Gulv- & Senge-Tæpper,
Tørklæder
i Uld og Bomuld.
Filt og Klædes
Skjørter,
Muffer, Garn, Sy- og Besætningsartikler,
Flipper, Manchetter, Kraver
i Lærred & Celloluid,
Manchetlinned
m. m. m.

Niels Larsen.

Mode-, Manufaktur-, Garn-

Forretningen, Kringeltorv,
anbefaler
efter de nye Varers Hjemkomst:
Til den forestaaende

Vintersæson

et smukt og righoldigt Lager
af

kurante og gode Varer,

som sælges til billige og bestemte Priser.
Specialitet: Uldvarer, Trikotage.
Lageret af nye og ældre

KAABER

udsælges langt under virkelig Pris.

Waldemar Larsen & Søn,
Niels Larsen.

Af Lageret fremhæves:
Uldvarer
for Herrer, Damer og Børn
i alle Størrelser.
Benklæder, Trøier, Kjoler, Herre- og Dameveste, Sømandstrøier Klokker, Sokker, Strømper, Huer, Shawler, Vanter, Handsker, Mufledliser, Underliv, Mavebælter, Gamascher, Kraver, Korsetter
i Uld og Bomuld.
Svøbelister,
Jerseystof og Dragter,
Bomuldstrøier, Benklæder, Strømper og Sokker m.m.m.
til billigste Priser her paa Pladsen.

Kringeltorv mod sydøst i 1890'erne (smlgn. med kortet 1855).

Bækken er dækket af store gulve, broerne, under dem trivedes rotterne. Langt væk ses et rækværk, her kom bækken ud i det fri, og her kunne modige drenge krybe ind i mørket. En af »byens pumper« står meget tæt ved bækken, forhåbentlig gik boringen langt ned.

Fra venstre ser vi *N. L. Spangbergs* nye hus fra 1892 (på m. 176, tidligere Schous grund). I billedets kant skimtes *N. P. Kjærs* støbegodsudsalg, der lå her fra 1894. Derefter *Henry Østergaards* kaffe- og thehandel, senere afløst af mange købmænd i hurtig rækkefølge. Midt i billedet et dybt indblik i Strømstræde, helt ned til *Rasmus Loldrups* gamle smedie, her smed Knudsens. Derefter stikker en kendt bygning sin forstavn frem. Den ejedes i nogle år af smeden *Andreas Loldrup* (søn af Rasmus) og 1885 byggede han den totalt om. Formålet kommer frem i en annonce omkring 1. oktober 1885.

På vores billede ses den festlige tårnbygning, der ligesom byens tre andre er præget af en udsøgt smag. Andreas L. udvandrede senere til USA, og fra 1890-1905 ejedes cafeen af *Poul Jensen.*

Det næste hus lyser langt væk af at være nyt, bemalingen er udfordrende, som vi har mødt det tidligere. Huset forener m. 210 og 211 og bag det står skrædder *Chr. Grønbech,* men den, der lægger navn til den kontante manufakturforretning er *Kirstine Poulsen.* Huset er halvt skjult af Valdemar Larsens to huse, det lille 208 hvor *tøffelmager Odgaard* boede og så 209, som omtaltes lige før.

Den nye Restauration og Café „Børsen",
Kringeltorv! i den nye Eiendom ud til Kringeltorv!
aabne Markedsdagen den 2den Oktober. For Landboerne forefindes Omklædningsværelser.
Stort Bladhold. Staldrum haves til cirka 20 Heste.
Ærb. Andr. Loldrup.

Største Lager af
STØBEGODS
Pumper, Rør og Fittings,
Forskjellige **Pakninger** for Meierier og
Dampmaskiner. Prima **Maskin-** og
Bomolie, Stjerne Centrifuge-Olie.
Prima Cylinderolie.
N. P. Kjær, Kringeltorv, Thisted.

Nu lægges bækken i rør. Tiden kan *tidligst være 1907, måske snarest 1908.* Nede i mudderet står det lille sjak, antagelig med entreprenør *M. Kristensen* i midten. Bag dem ses tydeligt den stendossering, der var langs løbet. De store rør, der skal lægges, ser måske spinkle ud, men det var armeret beton, de såkaldte »Monier«-rør. Navn havde de efter den franske gartner, der havde taget patent på at indstøbe ståltråd i fliser og rør 1867 - og dermed i realiteten fik patent på jernbeton. Han var tilfældigvis død i 1906, så hvis der stadig skulle være nogle håndører i patentet, så har han ikke fået de sidste. Der blev lagt 10 rør à 10 kr., hvert 36 tommer i diameter. Rørenes store styrke gør det vanskeligt at »bryde ind« i dem fra en tilslutning, men det var heller ikke meningen, at byens kloakvæsen skulle sættes i forbindelse med bækken. De ligger der endnu.

Vi er nu tættere på *Børsen.* Siden 1905 ejes den af M. I. Jacobsen, og senere skulle flere andre overtage den respektable café. Først omkring 1950 blev denne del af huset udskilt som grøntforretning. Under caféen havde både før og efter århundredskiftet ølhandler Chr. Nørgaard sin ølkælder.

Operationen er overstået, og dette imponerende billede af Børsen er nok taget lige efter, alt er så rent og fint. Strømstræde fik altså kun stenpikning! Men huset er malet op. Mens de nederste indskrifter er gammeldags og lidt ubehjælpsomme, så er der foroven en sikker, raffineret og moderne dekorationsmaler på spil, se det lille hængeværk på siderne af navnet.

Ikke at glemme familien Jacobsen med opvartersker, ølhandleren hvor *han* hører til - og Carlsbergs uidentificerede kusk.

Vi mangler at lukke torvet *mod vest:* Her ses på m. 54 sadelmager I. P. Møllers hus fra 1902. Til højre derfor en gavl fra det ny hotel Rosenborg, til venstre nede i mørket anes den endnu åbne bæk.

To annoncer fra 1898 - der slet ikke har noget med Nytorv at gøre.

C. K. Bunch, Kunstdreier,

ved Storetorv.

Mit store Udvalg af: **Ægte Merskums & Kurlænderpiber, Træpiber, Porcellænspiber, Welchselpiber, Shagpiber, Cigarrer, Stokke, Portemonaier** og **Skakspil** bringes i velvillig Erindring.

Paraplyer repareres og overtrækkes hurtig og billig.

Stort Lager af **Tobakker og Cigarer.**

Julius Mensen,

Sadelmager- & Tapetserer-Forretning,

Lilletorv, Thisted,

anbefaler sig med Alt til Faget henhørende.

Særlig anbefales:

Alle Slags Seletøier, Reisetøier, polstrede Møbler.

Specialitet: Maskinremme i alle Størrelser.

Reparationer udføres solidt, hurtigt og billigt.

På dette billede ser vi *op ad Brogade.* Tiden er kort efter 1908, hvor sadelmageren har fået mulighed for at lade sit hus brede sig over bækken, således at det møder C. C. Kjærs 3-etagers bygning med 2 altaner til gadesiden, 3 kviste og næsten udelukkende de moderne 3-delte vinduer. Det er fra 1908. Langt borte ses m. 412 på Lilletorv. Til venstre huset med tårn (m. 217) og Tofts manufakturhandel (m. 216). På hjørnet af torvet et af de ferske huse fra 1880'erne.

I 1908 kom den torveordning, at fisk skulle forhandles på Nytorv, men det er jo lidt småt, hvad vi ser her: 2 fiskere med trillebør (oplyst at være Anton Konge og Bette Kresten). Midt mellem dem den store lygte, som man fik i stedet for et springvand.

Som man kan begribe af billederne, der er gengivet indtil nu, må der omkring 1914 kun have været et sted, hvor torvet ikke var omgærdet af 2-etages huse, nemlig mod sydøst langs Strømstræde. Ikke mindst i de mørke måneder må det have givet kærkomment lys, måske solstrejf ind over torvet. Dette blev ændret i 1916-17, da administrationsbygningen blev opført. Baggrunden var, at der efterhånden var et meget stort behov for kommunale kontorlokaler, specielt kæmnerkontoret var i knibe. Men baggrunden var også, at en anonym giver ville bekoste opførelsen. Det var grosserer Spangberg, og han kom selv i udvalget, der skulle træffe de nærmere bestemmelser. Grunden (m. 177) blev skænket af en efterkommer af snedker Schou, og i løbet af meget kort tid var der fundet en arkitekt, *V. Norn* fra Horsens og - igen meget hurtigt - havde denne udarbejdet en tegning. Men hvem har egentlig fundet på, at det nye hus skulle være en solid gotisk tårnborg med moderne vinduer i stuen. Og det i en by, der bortset fra kirken, er så lidt præget af gotik?

De forenede Hvide-Vare-Forretninger.

Lager i

Aalborg, Viborg, Randers, Grenaa, Holstebro, Hobro, Aarhus, Horsens, Veile,
Fredericia, Kolding, Odense, Svendborg, Nakskov, Nykjobing F., Stege, Helsingør, Kallundborg, Næstved,
Kjoge, Slagelse, Roskilde, Malmø, Hjorring, Skive, Varde, Præsto, Ronne, Rudkjobing, Nørrebro K.

Hovedlager: Magasin du Nord, **Kjobenhavn,** Fabrik: Nørrebro Nr. 116.

At vi i Slutningen af September aabne et Udsalg af samtlige vore kurante Udstyrs- og Nødvendighedsartikler i **Thisted** under Firma

Vett & Wessel's Udsalg,

tillade vi os herved at bekjendtgjøre, tilfoiende at Herr **B. Aarø,** som i en længere Aarrække har arbeidet i vore Forretninger, vil bestræbe sig for i alle Maader at vinde Publikums Velvillie.

Priserne ville blive noterede ligesaa billig som i vort Hoved-Udsalg.

Magasin du Nord, Kjobenhavn.

Th. Wessel & Vett.

Arternes oprindelse eller noget om manufakturhandel

Havde Darwin levet noget senere, ville han have kunnet gøre værdifulde iagttagelser blandt manufakturhandlerne på Thisteds torve.

Her tages manufaktur meget bredt bl.a. med den begrundelse, at tiden ikke selv angav et bestemt sortiment. Vi tager alt med fra opkøb af uld til fabrik i Vejle, handel med garn, klæde osv. og med færdigt tøj, måske med egen systue, handel med partivarer, iblandet brugt tøj, modepynt, handsker og sko. At symaskiner følger med, er naturligt, mere sjovt, at flere også tager cykler med i udbuddet, angst, som de har været, for at noget nyt skulle gå dem forbi.

Konkurrencen, kampen, har været hård. De to tunge deltagere har været Brinkmann og Werner-Tachau. De er selv næppe for alvor truet i perioden. Tunge deltagere er også de nye konfektionsfabrikker som f.eks. Crome & Goldschmidt (der udnyttede den faste arbejdskraft i Horsens tugthus!), Messen og Vett & Wessel (Magasin du Nord, som de ofte kaldte sig). De har egne fabrikker til de allerfleste varer, og de har kapital at kaste ind i markedsføringen. Ofte er det en stedlig købmand, der opnår »lykken« at komme til at repræsentere dem her, men det giver ingen sikker garanti. »Messen« ledes i 1890'erne af A. Nygaard, men han må give op og fortsætte som lagerchef hos N. I. Thykier. Vett & Wessel kasserer en samarbejdspartner og prøver så at oprette egen filial ved en udsendt medarbejder i 1883. Det går nogle år, så udelades Vett og Wessels navn pludselig i *B. Aarøes* annoncer, kort efter fortæller han at han selv har overtaget forretningen - og lidt senere, at han er fallit. Først da Frederik Chr. Leerhøy og Vett & Wessel finder sammen 1890 skabes den stærke kampdeltager (det har vi set under Storetorv).

Så er der alle de øvrige manufakturhandlere. Der er så mange, at der *næsten altid er et firma, der er under afvikling et eller andet sted i byen.* Det har givet trykkede priser og været en fantastisk hæmsko for nye folk, der måske ville tage chancen.

En manufakturhandel *fødes* ikke lydløst. Pludseligt store, prangende annoncer, der gentages nogen tid. Da *Vett & Wessel* i 1883 starter sit eget udsalg, får det de øvrige tøjbutikker til at opføre en sådan annonceringskoncert, at det kunne minde om en hunds gøen, der kan sætte et helt kvarters hunde igang. Selv Brinkmann, der ellers næsten ikke bruger avisen, bringer en fyldig beskrivelse af egne varers fortræffelighed. Se side 60 og bagsiden.

En manufakturhandel *dør* heller ikke i ubemærkethed. Første tegn kan være udsalg. Det trækker så længe ud og bliver pludselig til »total-ophør« (»for at undgå auktion vil vi hellere sælge ved udsalg...«). En manufakturhandler i Østergade får sit ophørsudsalg til at vare mere end et år! Ofte ender det med det lille ord »fallit«.

Nogle holder kun en sæson, andre tvinges til en flakkende kurs. Tag eksemplet *Andreas Herskind.* I 1881 åbner han »mode- og manufakturbutik« i Kjersgaards hus på Storetorv, 1888 tager han korsetter med i sit udvalg, 1891 bicycletter og symaskinen »Hercules«. Samme år ophæver han nu hele sin detailforretning med et voldsomt udsalg, så man tror enden er nær. Men 1892 genopstår han med klæde, herreekvipering, symaskiner, korsetter og cykler. 1899 er det hele slut, korsetterne forærer han til Kamp, cykelhandelen tager han med til København.

Så er der dem, der ved sej kamp holder ud. *Leerhøy* fra 1877 og til 1890 som vi så før. Og *Laurits Kamp,* der startede i det små på Lilletorv 1890, flytter op til Storetorv, til løverne, og overlever!

Et levnedsløb: 1854 kommer den 22-årige skrædder *Valdemar Larsen* til Thisted, først som svend på Storegade, men 1866 køber han hus på Kringeltorv (m. 208), udvider 1873 med m. 209. Nu er han selvstændig skrædder, tager købmandsborgerskab og kan sælge stoffer m.m. I 1880'erne blæses det op til Valdemar Larsen & Søn, manufakturhandel. Det er de farlige 80'ere. Det går galt, firmaet opløses, stort udsalg. Men sønnen fortsætter nogen tid med et partivareudsalg i huset. Så er også han væk. Tilbage sidder den gamle skrædder, vi har allerede mødt ham på trappen til sin tobakshandel. Resten kan læses side 55.

Bunden i branchen var nok den ubestemmelige gruppe af »fabriksudsalg«, »kontantforretninger«, »godtkøbsforretninger« -og »marskandisere«, der, som nævnt, handlede med både gammelt og nyt tøj. Næsten makabert er et såkaldt »fallitudsalg«.

Fra Ad. Tachaus

store og velassorterede

Manufaktur-Varelager

vil der i dette Efteraar blive bortsolgt en Mængde forskjellige **Manufakturvarer** til meget billige og tildels nedsatte Priser, hvoraf særlig fremhæves:

Flere Hundrede Alen sværT mørkeblaat Vadmel

til 3 Kroner Alen, gråmeleret do. til 2 Kr. 25 Øre, 2 Kr. 50 Øre og 3 Kr. Alen; en stor Del **Buckskins** til 2 Kr. 25 Øre, 3 og 4 Kroner Alen, dobbeltbrede halv- og heluldne Stoffer til **Drengehabitter** fra 1 Kr. 50 Øre til 3 Kr. Alen, tvære Stoffer til **Overfrakker** og **Reisekapper**, ægteblaat **Aalborg Vadmel**, samt et stort Udvalg i Diagonal, Kamgarnstoier, Piquet, Dyffel, Satin og flere andre Stoffer, passende til hele Klædninger, i de bedste Kvaliteter og til forskjellige Priser. **Klæde og Brocateleord til Vognbetræk.**

Gummi-Regnfrakker og Olietøi.

Hvide Varer og Udstyrsartikler

forefindes i mange forskjellige Slags, hvoraf særlig anbefales: godt **Dowlas** fra 20, 22 og 25 Øre Alen, **Medium** fra 16 Øre til høiere Priser, **Tvistlærred** til 15, 18, 20 og 25 Øre Alen samt kiprede Tvistlærreder til mange forskjellige Priser, fine **Horlæreder** fra 45 og 50 Øre Alen, dobbelt brede Linned og Bomulds **Lagenlærreder**, bleget og ubleget Bommesi, Negligetøi, Lærreds- og Bomulds-**Lommetørklæder**, et Parti Kammerdugs do. bortsælges til 2 Kr. Dusinet, **Duge**, **Servietter** og **Haandklæder** i alle Størrelser m. m. m.

Endvidere **Bolster**, **Dlmerdug**, fjerkræ **Naukin**, uldne og **Bomulds Sengetæpper**, samt **Dampprensede Sengefjer og Dun.**

Vintergardiner i Yute, Damask, Reps, Granité og Møbelsirts

samt et stort Udvalg i **hvide Toier** til Undergardiner.

Afpassede Gulvtæpper,

Brysseler, skotske, hollandske og danske, saavelsom **Gulvtæppetøi** i Alenvis, **Kokustæppetøi** og **Kokusmaatter** samt **Bordtæpper** i stort Udvalg.

Franske Shawler

fra 16 Kr. til høiere Pris, Lama-, Cachemir-, Reppe- og uldne **Shawler**, meget stort Udvalg af **bedste danske Shawler**, hvoraf flere i ganske nye Mønstre.

Hovedtørklæder og Mundtørklæder af Silke, Uld og Bomuld,

et Parti meget tvære **Tørklæder** bortsælges **langt under Prisen.**

Sorte og kulørte Kjoletøier

saavel i Hel- som Halvuld føres paa Lager i et overordentlig stort og smukt Udvalg, hvoriblandt heluldne Stoffer fra 50 Øre Alen. Endvidere

Isgarnstøier.

Sirts og Bomuldstøier i flere Hundrede Mønstre.

Franske Silketøier til Kjoler og Forklæder,

saasom **Gros Cachemir, Drap de Lyon, Satin merveilleux, Faille, Lyoner Taft**, samt en stor Del **Besætningsartikler** i **Velour**, glat og figureret **Atlask.**

Sorte og kulørte Knapbetræk,

heluldne fra 4 Kroner Alen og halvuldne til 3 a 4 Kroner samt smukke **Stoffer** til **Jaketter** og **Troier.**

Et meget stort Udvalg af Reisetæpper, Paraplyer, Kraver, Flipper og Manchetter, Seler, Slips samt Underbeklædningsgjenstande i Uld og Bomuld.

Kornsække og Uldsække.

Endel **Kornsække**, der ere lidt beskadigede, udsælges for 50 Øre Stykket.

Kodækkener og Muleposer samt Hestedækkener fra ganske billige til bedre Sorter.

Bleget, ubleget og farvet Tvist, saavel tvunden som utvunden,

i mine bekjendte gode Kvaliteter. Flere Hundrede Pakker **ubleget Tvist** fra Nr. 6 til 12 sælges for 7 Kroner Pakken.

Garn til Fiskeredskaber i alle gangbare Sorter.

Hør- og Blaargarn samt Lysgarn i Nøgler og Pakker. Sort og kulørt Embroideringsgarn og Isgarn.

Ægte amerikanske Singers og flere andre Slags Symaskiner.

Thisted, i Septbr. 1883.

Ad. Tachau.

Trykt i Thisted Amtsavistrykkeri ved Lorm. Rasmussen

Den eneste Specialforretning i Klædevarer i Thisted

er hos **Andreas Herskind,**

der fører et enestaaende stort og smukt Udvalg i saavel billige som extra gode Kvaliteter.

Som Exempel fremføres, at **Stof og alt Tilbehør** (Foerartikler, saasom Lasting, Shirting Knapper m. m.) **til en Klædning** af smukt helulden Klæde leveres til Priser fra

12 Kr. 50 Øre

til 30 Kroner. Som Enhver herefter vil kunne indse, er der absolut Fordel ved at gjøre sit Indkjøb af Klædningsstykker hos mig, hvor saavel Stof som Foerartiklerne kan undersøges før Forarbeidningen, og man saaledes ikke udsætter sig for at faa saa simple Kvaliteter, som almindelig anvendes til de **indførte færdigsyede Klædninger.** **Derfor bør Enhver,** der skal have Klæder, kjøbe deres Klædevarer i Klædehandelen hos

NB. Klædninger leveres efter Maal paa kort Tid; dog bedes ærede Kunder, der ønske Klædningsstykker leverede inden Pintsen, snarest indgive Bestilling.

Andreas Herskind.

Største Udvalg og Lager af

Korsetter.

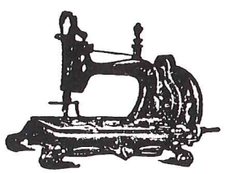
Nogle udrangerede Dessins i Korsetter sælges med **20 pCt. Rabat.**

Andreas Herskind.

Eneudsalg af

Hercules-Symaskinen

til Priser fra **25** Kr. til **50** Kr. Stk.

Favorable Afbetalingsvilkaar. 5 Aars Garanti.

Rabat for kontant Betaling.

Lager af

Naale, Olie og Reparationsgjenstande.

Reparationer udføres billigt.

Andreas Herskind.

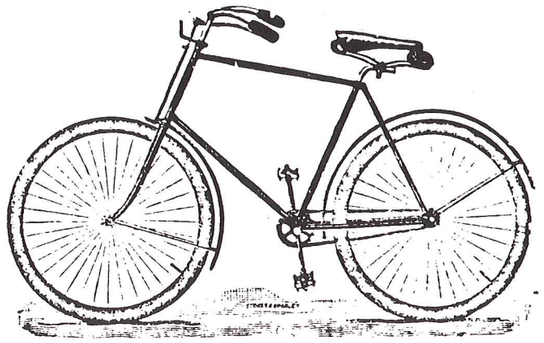
En gros. **En detail.**

Cyklen „Svalen" D.

er den mest **solide** og **letløbende Turistmaskine, der existerer,** og haves der mange Anbefalinger for denne fortrinlige og meget prisbillige Maskine, der sælges med Garanti. For kontant Betaling indrømmes Rabat. Cyklen kan kun faaes hos Undertegnede, der har Eneagenturet

Lager af

Cykle-Klokker,
› Pumper,
› Sadler,
› Tasker,
› Bagageholdere,
› Haandtag,
› Pidskeholdere,
› Lygteholdere,
› Lampevæge,
› Sadeldække,
› Benklæder,
› Bælter
m. m.

Lager af

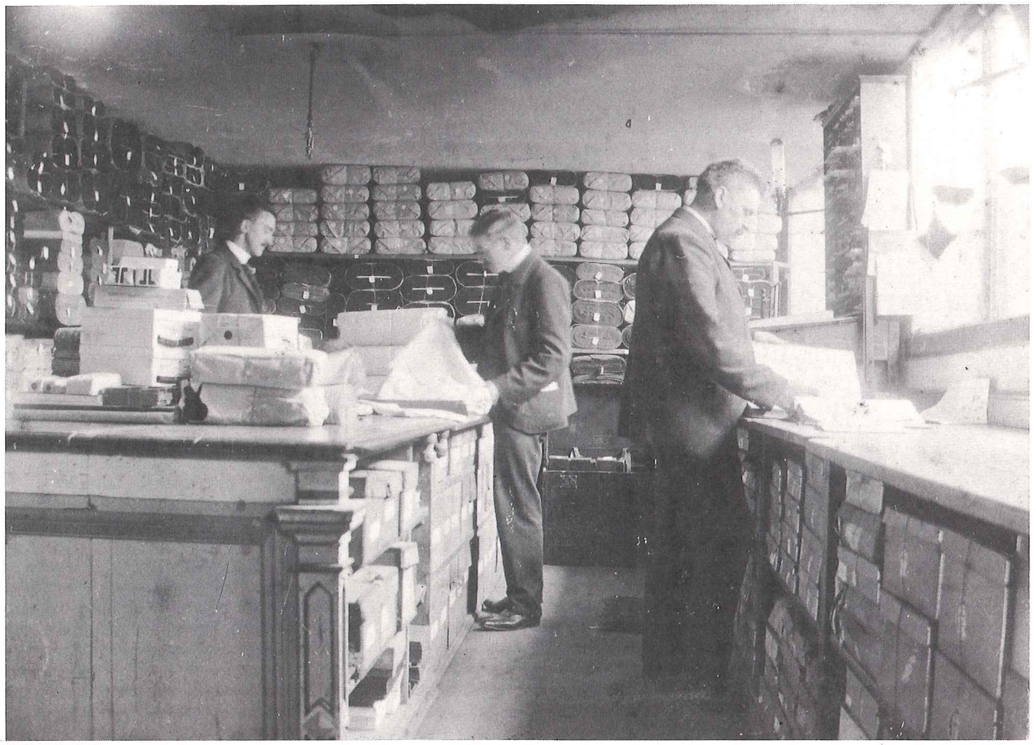
Cykle-Olie,
› Oliekander,
› Laase m. og ud. Kjæde,
› Pedaler,
› Pedalgummi,
› Kjæder,
› Stativer,
› Gummiringe,
› Gummidækker,
› Gummislanger,
› Reparationsgummi,
› Staalkugler
› Fælge m. m.

Nogle faa Stykker brugte, saavel **Cushions** som **Luftmaskiner** haves paa Lager og realiseres til meget billige Priser.

Thisted, i April 1896.

NB. Forhandlere antages.

Andreas Herskind.

Billeder fra det indre af tidens forretninger har ikke været til at skaffe. Der har nok været for mørkt, vinduerne var små og overfyldte med udstilling, byen fik først strøm i 1906. N. J. Thykiers lokale i Arbejderforeningens ejendom er det eneste vi kan bringe. Disk og reoler er det vigtigste for en manufaktur butik. Og så ekspedienterne. Ved vinduet ser vi lagerchef A. Nygaard, der kom herover, da »Messen« lukkede i Kiilsgårds hjørne 1899. Måske er det karakteristisk, at Thykier ikke selv er med på billedet. En rigtig forretningsindehaver kom nemlig kun sjældent i forretningen, hvis han ville undgå at tabe ansigt.

Tachau havde i 1883 endnu udsalg i »Royal« - Herskinds forretning er 1896 i Nordentofts bygning på Vestergade m. 404.

Hjultorv

For ikke så mange år siden, da gader og veje stadig var krogede og smalle, var det naturligt at opfatte pladsen mellem Strømgade og Korsgade som en større plads - et torv. Måske mere på grund af beskaffenheden end på grund af funktionen, for der har næppe foregået megen handel på Hjultorv, der i forhold til de øvrige torve lå i byens udkant, som en bagkulisse til handelsstrøgene.

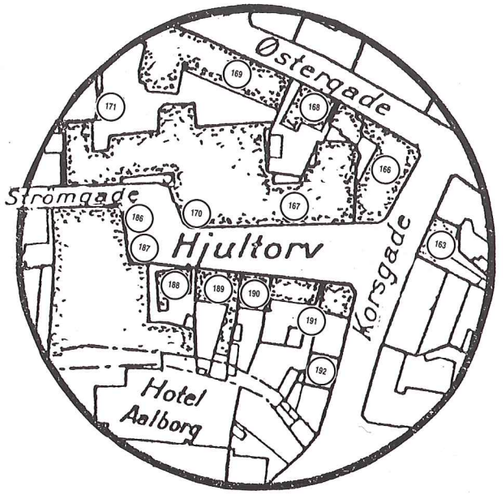
Stedet blev kaldt for Knakken frem til midten af 1800-tallet, og Knakken var oprindeligt navnet på den mark, der lå øst for bækken. Benævnelsen blev videreført som betegnelse for det nuværende Strømgade, og dækkede altså også over pladsen ud mod Korsgade. Efter traditionen skulle navnet Hjultorv stamme fra et kunstfærdigt drejet hjul, som en af torvets håndværkere, drejer Riis, skiltede med.

I begyndelsen af dette århundrede var der torvet rundt opført små og beskedne huse, hvor folk med små midler havde råd til at bo. Undtagelsen var nordsiden, hvor der indtil 1915 lå en lang, større bygning. Et eksempel på en af de mange avlsbrugerejendomme, der dengang stadig lå midt i byen. Poul Agerholm var den sidste ejer af denne avlsgård, og han drev den som et regulært landbrug med jord spredt rundt omkring Thisted. Også højskolemanden Christen Kolds fader, skomager Mikkel Kold, der boede nogle få meter længere henne ad Strømgade, var avlsbruger. Avlsbruget på Hjultorvet havde parceller i marker med navne som Mellemmunkholm og Vester Lerpøtter (Flentberg, Gribstoft, Kjelstruphøj, Refsager, Munkholm og Vester Lerpøtter). Nogle af disse marknavne blev til navne på de veje, der senere kom til at krydse jorderne.

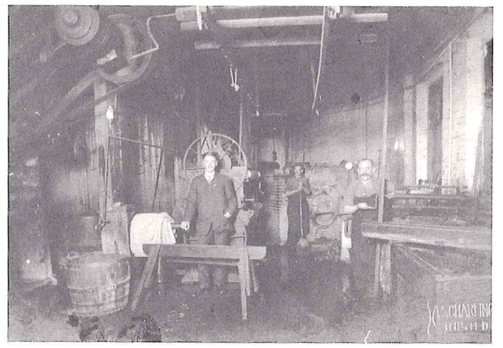
Bag Poul Agerholms avlsgård, var der ved århundredskiftet etableret en virksomhed, der som en gøgeunge skubbede den ældre bygning helt bort og overtog hele pladsen selv. Men det begyndte egentlig tidligere endnu - og et helt andet sted.

Undén og de andre

I efteråret 1881 kom en tilflytter og spurgte købmand Boesen i Østergade, om det var muligt at leje nogle lokaler i den del af Boesens købmandsgård,

der vendte ud mod Mellemgade. Tilflytteren var G. Undén, der nu startede sin farver- og uldspindervirksomhed, »lige overfor Thy«, som det hed i annoncen. (»Thy« var maskinfabrikken Thy, der ejede ejendomskomplekset mellem »Kastet,« Østergade og Mellemgade). Undén var ingenlunde den første farver i Thisted, men at han blev én af de sidste skyldes dels, at farverhåndværket var på retur i disse år, dels at farvervirksomhedernes omstilling til kombinerede farver-, uldspinder- og klædefabri-

Interiør fra Snejstrup-Christensens farveri i Korsgade mellem Østergade og Hjultorv. Senere blev her en-gros lager, møbelforretning og restaurant.

Grarups farveri og uldspinderi mellem Hjultorv og Østergade videreførte farver Asch's gamle farverivirksomhed. Den lave bygning til højre er fra ca. 1820, medens den nye, høje ejendom med farveriets skorsten er fra 1896. Endnu en ejer forsøgte sig her mellem 1909 og 1918 inden A/S Undén & Sønner fik skødet.

kationsvirksomheder skabte en hård lokal konkurrence, hvor der ikke blev plads til alle. Som vi senere skal se, voksede Undéns firma sig stort, men hvem var hans konkurrenter her mod slutningen af århundret? Det var bl.a. restauratør *Bahners Farveri* ved Nørregades begyndelse (m 47), som var bortforpagtet til forskellige farvemestre: Indtil 1882 var det *P. Grarup* og derefter farver *Espe,* der *tillige* indrettede karteri og uldspinderi. Altsammen meget beskedent med håndkraft og ganske få maskiner.

Farver Grarup købte efter perioden hos Bahner et farveri af farvemester *Asch,* hvis ejendom lå på grunden mellem Østergade, Hjultorv og Korsgade (m 166). Også Grarup udvidede med uldspinderi og stamperi.

Hjultorv var således tidligt hjemsted for textilindustrien, selvom det var en rokkedrejer, der indirekte kom til at navngive torvet. Men den gamle farvergård ved foden af Østerbakken, som gennem 1800-tallet var blevet drevet af 6 forskellige farvemestre, gav dog navn til det lille stræde mellem Strandvejen og Munkevej. Den sidste indehaver, farver *Petersen,* døde i 1885 fra ejendommen, der så på den nordre side af Strandvejen blev solgt til et bageri og på den søndre til en smedie.

Men der var flere farverier.

I Lillegade havde farver *Andersen* en lille bedrift, (m 230) som han drev indtil 1886, hvorefter een af medarbejderne, farver *A. Poulsen,* overtog den og samtidig flyttede til naboejendommen på hjørnet af Lillegade og Havnestræde (m 231).

En ny tid er ved at rykke ind på Hjultorv. Til højre i billedet anes gavlen af den bygning, som farver Grarup opførte i 1886, men den offentlige vandpumpe står endnu og knejser over en af Thisteds mange offentlige brønde. Først i 1905 blev der for alvor talt om at erstatte brøndene med et vandværk, men så var det også en realitet året efter. Vandforbruget var meget beskedent de første år. Folk var vant til at spare og selv om det rindende vand gav mulighed for at installere WC, var det ikke ensbetydende med, at man gjorde det. I 1907 var der kun 2 WC'er i hele byen. Mange var skeptiske overfor det nymodens. Også byens borgmester, redaktør Aaberg, der i en byrådsdebat i 1906 sagde, at han ikke ville være med til at bevilge penge til kloakering af hensyn til WC: »Thi selv om det er godt at være forudseende, ville dette dog være for meget af det gode. WC får aldrig nogen fremtid i småbyerne, hvor man let kan komme af med renovationen«. Aaberg fik ret: Det gik meget langsomt med installeringen af vandklosetter. Så sent som i 1931 var der kun WC i 186 ejendomme i Thisted, hvor der dengang var ca. 2.500 husstande.

Hjultorv set fra Korsgade et stykke ind i århundredet, pumpen er væk, men både huse og brolægning er ved det gamle.

På det sydlige hjørne ser vi den grund (matr.nr. 191), der siden 1790'erne ejedes af *drejerfamilien Riis* og hvor rokkedrejehjulet formentligt har hængt.

Fra 1892 ejes en parcel heraf nedad Korsgade af sadelmager H. P. Jacobsen, og fra hjørnet og ind på torvet en anden af skomager N. P. Redsøe.

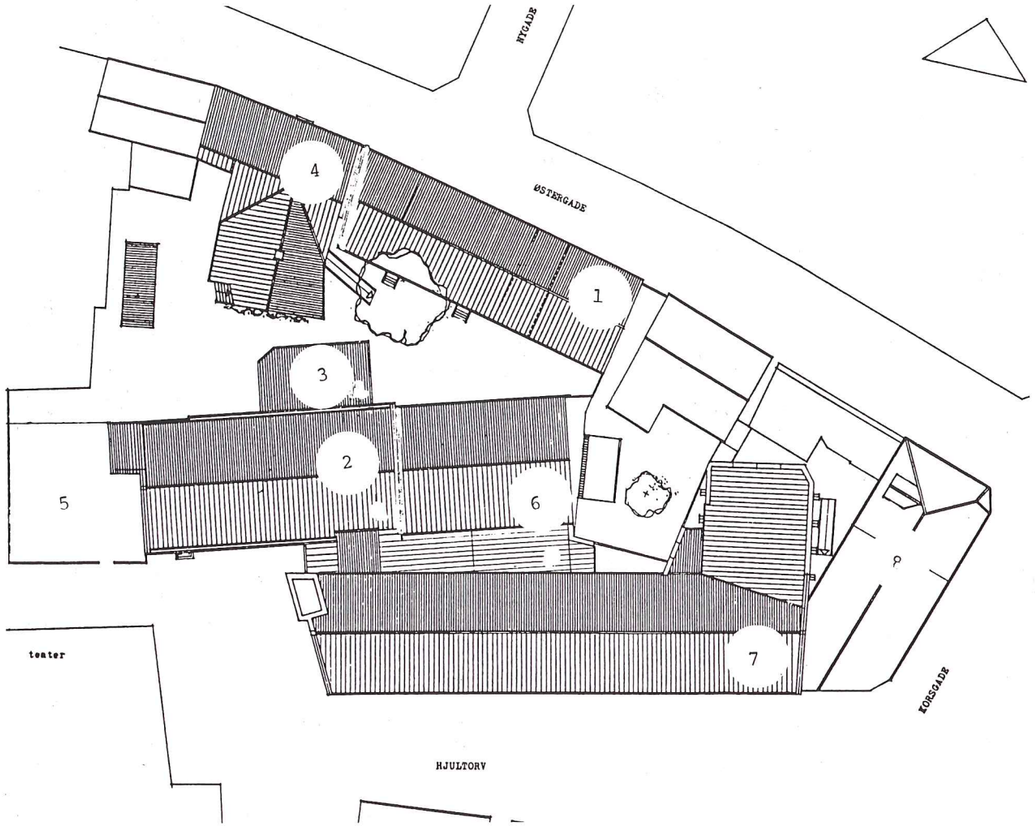
Huset med den smalle, lyse gavl (m 190) var 1850- 75 hjem for en speciel person i tidens Thisted, ingen mindre end en kunstmaler. *C. A. F. Neve,* f. 1796 i Rendsborg, der siden 1825 havde søgt at leve i Thisted af kunsten, men det holdt hårdt. 1844 søgte han skattenedsættelse, da det var svært at sælge billeder om vinteren og der var forøget konkurrence om sommeren. Normalt solgte han sine lærreder på lodder, f.eks. »Thisted, set fra Østerbakken« (ant. på Thisted Museum i dag), eller »Jesu fødsel« (lodder à 3 mk.).

Naboen, *m 189,* var fra 1833 til 1903 musikerfamilien Zangenberg.

På Lilletorv blev en lille farverivirksomhed år 1900 udvidet til *Jørgensens & Pedersens klædefabrik,* fortsat med butikslokaler på Lilletorv, men med fabriksbygninger i Nørregade (m 77). D'herrer Jørgensen & Pedersen solgte allerede i 1903 til *fa*-brikant Frederik C. Pedersen, der måtte se sin nye fabrik nedbrænde i 1908. Også *farver Ludvig Meulengracht* drev dampfarveri, uldspinderi og vaskeri på Lilletorv fra 1884.

I en periode fra 1895 blev der også drevet tekstil

Uldspinderiet

1) Forhuset ud mod Østergade, som Undén byggede i 1892, blev indrettet til butik og beboelse for Undén selv. Fra dette forhus fører en port ind i gården til det oprindelige

2) *uldspinderi,* der også blev bygget i 1892 i 2 etager.

3) *Kedelhuset* er bygget sammen med den første fabriksbygning (2) og ligeledes opført i 1892.

4) *Beboelses- og kontorbygningen* i Østergade (m 171), der ligger i forlængelse af Undéns privatbolig, blev inddraget under fabrikskomplekset i 1896.

5) I 1904 blev der ud mod Strømgade opført en ny *beboelsesejendom med 4 lejligheder* i forlængelse af fabriksbygningen fra 1892 (2).

6) Og det var også i 1904, at Undén udvidede sine fabriksbygninger til næsten det dobbelte ved en forlængelse af uldspinderiet fra 1892 (2). I den forlængede *fabrik* blev der på nederste etage indrettet et volferi, hvor ulden blev opkradset, samt farveri og pressestue. På 2. etage blev der uldspinderi, og øverst oppe - på loftet - fik væveriet plads.

7) Undén købte i 1915 den gamle avlsbrugergård på Hjultorv, der straks efter blev revet ned for at give plads til endnu en 2-etages *fabriksbygning* parallel med den oprindelige fra 1904.

8) Hjørneejendommen mod Korsgade (m 166) havde tilhørt farverne Asch, Grarup og Snejstrup-Christensen. I 1918 købte Undén ejendommen.

Endnu ligger avlsbruger Poul Agerholms smukke ejendom og afgrænser Hjultorv mod nord, men Undéns fabriksbygning, der senere brændte, er rykket truende nær. Og i 1915/16 byggedes en fabriksbygning parallelt med den afbillede på Agerholms grund, som uldspinderiet erhvervede i 1915.

Skorstenen i baggrunden stammer fra et bageri på hjørnet af Havnestræde og Lillegade. Bemærk også porten i Avlsbrugergården, der har været stor nok til at et køretøj kunne komme igennem.

virksomhed i Bonnes gamle jernstøberi i Søndergade, hvor nu rådhuset ligger, nemlig *Mathiasens* uldspinderi, der tillige fik butik i Vestergade.

Undén var en brik i denne farvermosaik, men en brik, der hurtigt blev større end de andre. Han forlod de lejede lokaler i Mellemgade og købte allerede 5 år efter starten af firmaet en avlsbrugerejendom i Østergade (m 169), som han lod nedrive i 1892. Ud mod Østergade blev der i stedet opført en anseelig privatbolig med butik og en port igennem ind til selve fabrikken, der blev opført i gården bagved.

Undén tog borgerskab som klædefabrikant i 1897, og i 1904 blev fabriksbygningerne udvidet til det dobbelte. Firmaet havde succes og blev i 1911 til aktieselskabet G. Undén & Sønner. Den konkurrerende virksomhed på nabogrunden mod Korsgade blev opkøbt. Avlsgården ud mod Hjultorv blev også erhvervet, nedrevet, og endnu en stor fabriksbygning blev føjet til Undéns kompleks i 1915. Farver Undén havde langsomt, men sikkert arbejdet sig fra Mellemgade til Hjultorv og nu, midt under 1. verdenskrig, var han byens største arbejdsgiver. Det sidste skub blev givet af den højkonjunktur, som krigen skabte.

Kæmpebrand i Thisted

Natten mellem den 14. og 16. maj 1919 varslede et brandskær over Hjultorv afslutningen på Undéns epoke. Journalisten på Thisted Amtsavis oplevede det således:

> En alvorlig brandkatastrofe - den største i mange, mange - år er i nat, eller tidlig i morges, overgået Thisted, idet »A/S Undén & Sønners« store fabrikskompleks - spinderi, væveri, karteri osv. - er bleven lagt i ruiner, hvorved en stor stab af funktionærer og arbejdere er bleven arbejdsløse.
>
> DA BRANDEN OPDAGEDES
>
> Ilden er opstået i den i 1915 opførte store 2-etagers bygning, der har facade ud mod Hjultorv. En del af beboerne i de omkringliggende huse vågnede ved 2½-tiden ved at høre knitren af ild. Nogle af dem kom hurtigt på benene, og en patrouillebetjent, der omtrent samtidig kom til stede, alarmerede skyndsomt brandvæsenet, som i løbet af ca. 12 minutter mødte med den første sprøjte. Men ilden havde allerede da stærkt fat. De mange brandbare og letfængelige materialer, der fandtes i bygningen, gav den mere end rigelig næring,
>
> OG MED RASENDE FART ÅD FLAMMERNE SIG GENNEM HELE BYGNINGEN,
>
> der snart var et eneste mægtigt, knitrende og bragende bål. Brandvæsenet havde så hurtigt som det lod sig gøre fået alle disponible slanger i funktion, men stod naturligvis ret magtesløse overfor flammehavet. At slukke ilden kunde

Bag butiksvinduerne hos C. Snejstrup Christensen, udførtes kemisk rensning og garderobefarvning. Og kun det - for Snejstrup Christensen havde indgået en overenskomst med genboen på Hjultorv, uldspinderiet, der forbød ham at drive konkurrerende virksomhed. Overenskomsten var indgået i 1918, da Undén opkøbte det farveri & uldspinderi, som Snejstrup Christensen havde overtaget efter P. Grarup i 1909. Uldspinderiets karakteristiske fabriksbygning ændredes en smule efter en brand i 1944, hvor manzardtaget helt forsvandt og blev erstattet af en regulær 2. etage.

der ikke være tale om - det gjaldt om at begrænse den så meget som muligt.

Men hele det store fabrikskompleks er så tæt sammenbygget, at -når undtages den del, der har tilhørt Snejstrup-Christensen -stod intet af det til at redde.

Ved 3½-tiden

BREDTE ILDEN SIG

til den gamle fabriksbygning, der ligger i gården bag beboelses - og butikslokalerne i Østergade, og i løbet af forbavsende kort tid var også hele denne store bygning, der opførtes i 1892, blevet luernes rov.

Gennem flammernes uhyggelige syden og bulder, lød der idelig kraftige drøn og brag, når tag- og murdele skred sammen eller når tunge jernbjælker og maskinerne styrtede ned.

Videre bredte ilden sig til en bygning, der ligger ud mod Strømgade, men her lykkedes det brandvæsenet, der med det til rådighed stående materiel sled tappert i det, at få ilden dæmpet.

Ved 5½-tiden kunde det siges, at brandvæsenet var

HERRE OVER ILDEN,

om end det vedblev at brænde i ruinerne længe efter (....). For flere af de omkringboende beboere så situationen længe truende ud, navnlig synes urmager Sørensens ejendom at være udsat for at blive antændt, og en del af indboet blev som følge heraf båret ud.

Til alt held var vejret temmelig stille - katastrofen kunne ellers let have fået endnu langt frygteligere omfang.

Branden forsamlede efterhånden

EN MÆNGDE TILSKUERE,

der med næsten andagtsfuld betagelse fulgte det på en gang triste og storslåede skue, som branden frembød.

Luernes ildtunger strakte sig højt mod himlen.

Ophør

Brandskaderne var på 3/4 million kroner. En enorm sum efter datidens målestok. Og forsikringssummen kunne ikke dække skaden. Sommeren igennem spåede de lokale aviser at fabrikken ikke ville blive genopført, og de 60-70 medarbejdere ville dermed blive arbejdsløse.

Fabrikken blev bygget op pånyt, men genopførelsen var så kapitalkrævende, at fabriksbygningerne måtte gøres mindre. De brændte maskiner, der havde været helt nye, blev erstattet af brugte maskiner.

Branden knækkede A/S Undén & Sønner, der måtte stoppe helt i 1928.

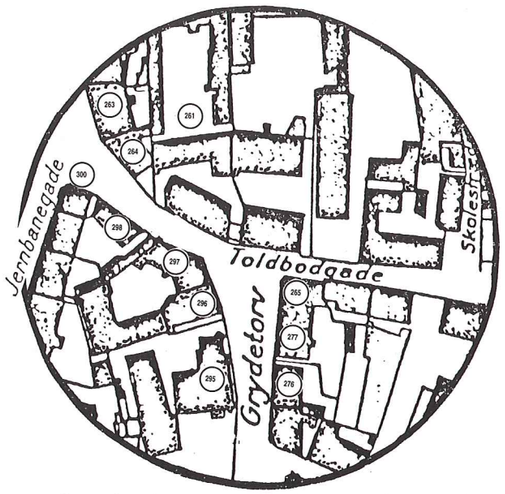
I et par år lå virksomheden øde, indtil den genopstod som et nyt aktieselskab, hovedsagelig med lokal kapital: A/S Thisted Uldspinderi & Tæppefabrik. I 1981 var også denne epoke forbi, men den sluttede et helt andet sted.

Grydetorv - Det forsvundne torv

Grydetorv hører i egentlig forstand fortiden til. Det mødte sin skæbne, da 1960-ernes krav om udvikling og fornyelse tog fat på det gamle Thisted. I dette tilfælde var udviklingen personificeret i en københavnsk direktør, der opkøbte hele området mellem Jernbanegade, Toldbodgade og Kystvejen. Næsten alle bygninger - indbefattet ejendommene omkring Grydetorv - blev revet ned i stor hast, for direktøren havde tiltænkt området en stor fremtid med butikscenter, storhotel, biograf m.v.

Grydetorv, set mod Storetorv. Midt i billedet fotografens atelier. Til højre bøjer Toldbodstræde af. Foran ses gavlen af tømrermester C. Nielsens ejendom, opført 1882 (261). Til venstre gavlen af røgmand Jørgen Ravns hus (296).

Enhver kan konstatere, at de store visioner måtte indskrænkes noget ved mødet med virkeligheden. Men søger man i dag finansiel, juridisk eller medicinsk bistand i Andelsbankens bygning (Toldbodgade 5), befinder man sig netop over det gamle Grydetorv.

Folk i Thisted må have savnet det gamle torv. Man har i hvert fald fundet på at udnævne et nyt Grydetorv, nemlig pladsen mellem den gamle Toldbod, Havnestræde og Kystvejen. Men denne plads har altså meget lidt med det historiske Grydetorv at gøre.

Torvets historie

Grydetorv har ifølge traditionen fået sit navn, fordi Limfjordens skippere her fandt en velegnet plads for handel med de sorte lergryder - »Jydepotterne« - der vanskeligt tålte transport over land. Denne handel har formentlig varet ved til jernstøberiet begyndte sin produktion af støbejernsgryder ved midten af 1800-tallet.

Netop omkring denne tid blev der imidlertid en mere livlig færdsel gennem Søndergade på grund af den nye forbindelse gennem Asylgade (se side 77). Det sikrede torvets fortsatte eksistens, for ret beset var Grydetorv jo blot en trekantet udvidelse af Søndergade.

Grydetorv, set mod Søndergade. Bemærk både elmast (dvs.efter 1906) og gaslygte. Til højre Amtsavisen. Til venstre 277, der - ejet af tømrer H. M. Nielsen - i 1901 beboes af 14 personer. Huset skulle være i en meget dårlig forfatning og blev få år efter revet ned. I 278 udøver slagtermester Lars Nielsen Krogh sin virksomhed. Længere nede ad Søndergade skimter man distriktslæge Tolderlunds hus (280). Huset blev bygget i 1857 af cand. teol. Lillelund der oprettede et »pigeinstitut« - altså en privat skole for piger. Han solgte i 1879 huset til læge Tolderlund, da han fik præstekald på Mors. Tolderlund boede i huset frem til sin død i 1933.

De sidste årtier af 1800-tallet førte store forandringer med sig. Grydetorv klarede sig, men det gik hårdt ud over Søndergade. Jernbanestationen fra 1882 krævede sin ret, og hele afsnittet frem til Store Torv blev til Jernbanegade. Færdslen ned mod havnen gik i stigende grad gennem Toldbodstræde, og den del af Søndergade, der lå nærmest Store Torv blev sammen med Toldbodstræde til Toldbodgade.

Tilbage af den gamle, betydningsfulde Søndergade var nu kun en lille vejstump syd for Grydetorv, der førte til »Hospitalet« og til gasværket.

Et arbejdende torv

Omkring århundredskiftet har Grydetorv været et ret stille, men arbejdsomt torv. Torveliv i egentlig forstand har der næppe været noget af. Her boede mest jævne folk, og der var adskillige mindre håndværksvirksomheder, på gammeldags vis med privatbolig og værksted under samme tag: En vognmand, en maskinsnedker, en slagter, en fiskehandler. Ingen prangende facader eller moderne udstillingsvinduer.

De billeder, vi har af torvet, interesserer sig især for to bygninger, der på hver sin måde stikker af

mod de to husrækker langs torvet. Ser man op mod Store Torv er det den lave, lidt barak-agtige træbygning. Her finder man et af de første fotografiske ateliér i byen. Man bemærker det store vinduesparti og ovenlys-vinduerne.

Ser man ned mod den sidste rest af Søndergade, er det Thisted Amts Avis' bygning, der dominerer billedet. Ingen kan være i tvivl om, at den er noget særligt.

Huset, der er fra 1898 er bemærkelsesværdigt anderledes. Det ligner ikke de gamle håndværkerhuse, og det ligner heller ikke de lidt tunge bygninger, der blev opført omkring de andre torve på denne tid. Amtsavisen var konservativ, men i valget af byggestil - arkitekten kender vi desværre ikke - har man været med på moden.

Lette murstensfriser har erstattet de tunge gesimser. Der er et asymmetrisk præg over facaden og de runde linjer spiller en fremtrædende rolle. Glæden ved tårne har man dog i behold fra firserne. Der er villa-præg over det hele. På traditionel vis hænger arbejdet og det private da også fortsat sammen. Huset rummer såvel redaktionskontor som privatbolig for redaktøren, og bagved ligger trykkeriet.

Egnens førende avis

Bygningen fra 1898 vidner om en avis med succes og prestige. Thisted Amts Avis var da også her på toppen af sin historiske bane. Den var endnu uantastet som byens - og egnens førende avis. Konkurrenten - Thisted Amtstidende - der var grundlagt i 1883, havde kun formået at tilkæmpe sig ⅓ af det samlede oplagstal.

Godt 10 år senere er billedet vendt, og Amtstidende dækker nu over halvdelen af det samlede avisoplag i Thy.

Men endnu er amtsavisen den førende meningsdanner og har været det gennem meget lang tid. *Konsul J. G. Lund* grundlagde avisen i 1824 som den første i amtet.

Thisted Amts Avis, ca. 1900.

I hvert fald fra 1836 har den haft til huse på Grydetorv.

Tonegivende personligheder, lokale højrepolitikere, folk fra det fremvoksende foreningsliv har her gennem generationer afleveret og hentet nyheder, og byens forretningsfolk har aftalt annoncer.

Netop i 1898 - og det er vel i den sammenhæng det store byggeri skal ses - skiftede avisen redaktør. Avisens ejer fra 1872 og helt frem til 1927 trådte tilbage fra den daglige ledelse og overlod redaktør-stolen til sin redaktionssekretær - og svigersøn - *Niels Severin Nielsen.*

Nielsen var blevet ansat ved bladet i 1891. Han var den ny tids professionelle bladmand, søn af Jyllands-Postens ejer fra 1877, den initiativrige redaktør, *Chr. Nielsen.* N. S. Nielsen bragte et nyt syn på nyhedsformidling med sig fra den hjemlige læreplads. Den hurtige og effektive reportage af lokale begivenheder skulle være det centrale. Det sekundære stof - sakset fra andre aviser - fik mindre betydning.

Bogtrykker Henrik Rasmussen, kom som ung typograf til Thisted i 1871 fra sin hjemby Stege. Han blev ansat på Amtsavisens trykkeri og virkede der til sin død i 1899. Han blev hurtig faktor og bestyrer af trykkeriet. Fra 1887 var han formand for håndværkerforeningen og var bl.a. manden bag den store Amtsudstilling i 1898. Som følge af sin indsat her udnævnt til kammerråd.

62 Trappetrin ned!

Nu flytter Ellemo

ned i sit gamle bekjendte fotografiske Atelier.

Da det er meget vanskeligt for de fleste og næsten umuligt for gamle Folk og Børn at komme saa højt til Vejrs, har jeg besluttet den 22de ds. at flytte ned i mit gamle Atelier, der som bekjendt er i Jernbanegade,

hvor der ingen Trapper er,

saa nu kan alle for Fremtiden let blive fotograferet.

For at alle kan faa Lejlighed til at blive fotograferet, giver jeg ved hver Bestilling et gratis Billede fra den 22. d. indtil Nytaar. Gratis!

Paa Bestilling tager jeg ud at fotografere.

Se Udstillingsskabene.

Ærbødigst

Telef. 236. Th. Ellemo.

Thisted Amts Avis, ca. 1900.

Mindst lige så epokegørende var det, at Amtsavisen fra omkring århundredskiftet begyndte at gengive fotografiske billeder ved hjælp af rasterklicheer. Redaktør Nielsen var en af de første der så fotografiets mulighed i den danske provinspresse. Klicheerne fik han i begyndelsen fremstillet i Hamburg.

Ovre i bogtrykkeriet regerede til sin død i 1899 den navnkundige og indflydelsesrige *bogtrykker Rasmussen,* formand for håndværkerforeningen m.v. Også her gjorde den nye tid sig gældende. Den daglige produktionsproces blev effektiviseret væsentligt gennem anskaffelsen af moderne sættemaskiner. Også det var ved århundredskiftet usædvanligt i dansk provinspresse.

Enkefrue Mathea Amdrup

Fotografens forhold var mere beskedne. Atelieret er en simpel træbygning. Her har nyttebetragtninger været afgørende, der har ikke været råd til at demonstrere status og prestige.

Den fotografiske virksomhed på stedet kan føres tilbage til 1869, da urmager Dahlgaard overflyttede et fotografisk atelier til sin have i Søndergade. Han ejede fra 1857 matriklerne 298b og 299a. Ejendommen skifter ret ofte ejer efter 1885, men der forbliver en fotograf på stedet helt frem til den store nedrivning i 1960-erne.

L. H. Grams fotografiske atelier. Billedet er fra efter Grams flytning til Storegade, men interiøret svarer formodentlig ret nøje til det, der har været i Mathea Amdrups atelier på Grydetorv.

I 1883 overtog *enkefru Mathea Amdrup* virksomheden. Hun kom til byen fra Aså i Vendsyssel, hvor hendes mand formentlig har været fotograf. Det er fru Amdrup, der lader den træbygning, vi kan opleve på billedet opføre. Hun må give en købmand i Aså pant i såvel atelier som fotografiske rekvisitter og privat indbo for at rejse den fornødne kapital.

Pantebrevet giver os et godt indblik i, hvad det fotografiske håndværk på dette tidspunkt krævede:

1 fotografisk instrument
2 baggrunde
1 lysafleder
1 skovdekoration
2 polstrede stole
1 nakkeholder
1 kulisse
1 blomsterbord
1 empirebænk
1 pult
1 skib
1 ur
1 retouchebrædt
1 stumtjener
1 vægt med lodder
1 indstillingslup
1 bord
1 kakkelovn
3 retoucherspejle
10 stk. pladekasser
1000 stk. plader
1 lup
10 div. kemikalier
3 udhængsskabe

Listen viser, at fru Amdrup er fulgt med tiden og anvender de moderne, tørre, fabriksfremstillede plader. De var langt lettere at arbejde med end de gamle våde kollodium-plader og gav en bedre og mere ensartet billedkvalitet.

Som de allerfleste fotografer på denne tid, har fru Amdrup klaret sig med det naturlige lys under optagelserne. Derfor de store vinduesflader og derfor »lysaflederen«. Datidens optagelser krævede ro. Her kan nakkeholderen komme til nytte og i øvrigt

Thisted Amts Avis, ca. 1900.

også de forskellige stole, bænke m.v. Dekorationerne vidner om, at tidens glæde ved symboler også viser sig i det fotografiske portræt. Til et godt billede hører det fineste tøj - og de rette omgivelser. Og fru Amdrup kunne altså tilbyde forskellige muligheder.

Vi ved ikke bestemt, hvor længe enkefruen bliver ved.

I vejviseren fra 1894 er hun fortsat opført som fotograf sammen med Hanghøi i Vestergade og Kjølbye i Storegade. Senere i 90'erne træffer vi den unge fotograf Gram i atelieret, måske som bestyrer for fru Amdrup, men i 1901 bliver ateliet, måske overtaget af fotograf Nielsen - med navneforandring til Ellemo.

Frederikstorv

Byen voksede og sprængte sine rammer omkring midten af 1800-tallet. Det var en opblomstringstid med anlægget af havnen i 1841, oprettelse af dampskibsruter og grundlæggelsen af de første mindre industrivirksomheder.

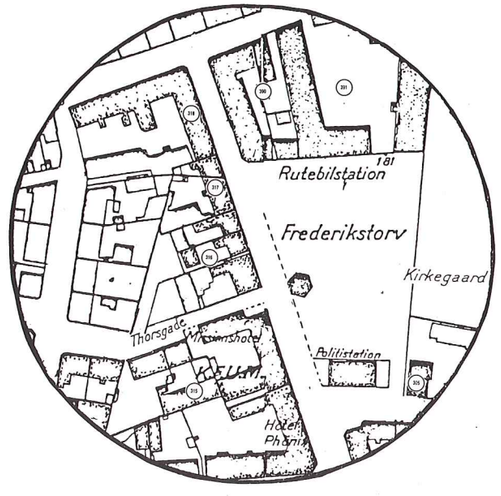
Og indbyggertallet steg og steg.

Byen kravlede op langs Vestergade, og nye huse skød op uden for toldhegnet. I byrådet diskuterede man, om tiden nu var inde til at sætte gadeskilte op af hensyn til de fremmede besøgende, som efterhånden havde svært ved at finde rundt i den store by, hvor forskellige bydele var ved at danne sig.

Redaktør Lund fra Thisted Amts Avis sad i denne tid på sit kontor på Grydetorv og frydede sig over de gode tider, men gjorde også i sin avis opmærksom på, at der var ved at være behov for en forbindelsesvej mellem Vester- og Sønderbyen. Redaktør Lund fremsatte et konkret forslag: Fra området omkring Møllevej og ned til Grydetorv og Søndergade havde der siden midten af 1700-tallet været en spadseresti tværs over de ubebyggede marker, syd om kirkegården. »Om sommeren er denne sti een af byens kæreste spadsereture«, skrev Lund, »men om vinteren er den vanskelig at bruge«. Redaktør Lund foreslog da i 1850, at spadserestien blev lavet til en egentlig vej, eftersom det ville betyde »en lettelse for Sønderbyens indvånere, at kunne føre deres møllekorn og andre byrder op til Vestbyen og Vestbyens eller egentlig forstadens beboere sættes derved i forbindelse med havnen og kunne transportere deres sager ad en meget kortere og mageligere vej end over stenbroen; og at Vestbyen eller sammes forstad årligt tiltager og udvider sig er enhver bekendt«. Det var første gang tanken om anlæggelsen af Asylgade blev fremsat.

Ny markedsplads

Vesten for redaktørens kontor lå en avlsgård ved Vestergade, hvor ejeren J. L. Griishauge netop var flyttet ind. Han var ikke begejstret for den nye idé. Griishauge fattede pennen og satte et læserbrev i Lunds avis, hvor han skrev: »...at mit korn, min raps og kløver vil jeg have i fred og ubeskadiget«. Griishauge følte sig ikke forpligtet af, at de tidligere ejere af hans jord havde tilladt færdsel over markerne mellem Vester- og Sønderbyen. På den anden side ville Griishauge da heller ikke nægte folk denne trafik, hvis de i hvert enkelt tilfælde ville spørge ham om tilladelse til at bruge stien. Griishauge var nok ikke så afvisende overfor ideen om en ny vej, som det kunne lyde, men han var bestemt imod at jordejerne selv skulle afstå jord dertil uden vederlag, som redaktør Lund havde foreslået: »Ejendomsretten og dens hellighed skal De være ukrænket«, skrev Griishauge til Lund.

Det var en af byens nye matadorer, der tog ordet her. Griishauge var et produkt af den nye tid, som byen oplevede. Omkring 1850 var han som 36-årig ved at skabe sig en betydelig position. Hans lille detailhandel havde i løbet af 1840-erne udviklet sig så stærkt, at han ved årtiets slutning kunne opgive butikshandelen og slå ind på større ting. Griishauges annoncer er et overflødighedshorn af tilbud: Korn, byggematerialer, salt, øl, isenkram, trælast, klipfisk, sild, brændevin, lædervarer, vin, jern, kul osv. Den nye storkøbmand havde skibe i søen, som hentede herlighederne hjem til købmandsgården i Vestergade. Og en del af landbrugsprodukterne kunne han selv avle på den

I 1927 havde Frederikstorv fået sit nuværende udseende.
Politigården fra 1919 var taget i brug og de første rutebiler havde holdeplads her indtil rutebilstationen blev bygget.
Vi ser også Griishauge ombyggede arbejdsanstalt - og huset helt til højre med medaljonerne er et af de få arkitekttegnede privathuse i Thisted fra forrige århundrede, tegnet af arkitekt F. Uldall.

markjord mellem fjorden og Vestergade, som han havde opkøbt.

Det var driftige år for den unge købmand, der både engagerede sig i kommunalpolitik, blev portugisisk vicekonsul og som sammen med sin broder eksperimenterede med hoteldrift.

Som nyetableret landbruger lod Griishauge opføre en større avlsgård på åben mark, nemlig det nuværende missionshotel.

I 1850 var Griishauge, som allerede nævnt, den stærke modstander af redaktør Lunds idé om en vejføring syd om kirkegården (Asylgade). Paradoksalt nok blev Griishauge alligevel den, der selv satte skub i planerne om en forbindelsesvej. Og det var ikke af idealistiske grunde.

Allerede i 1854 måtte Griishauge erkende, at han var ved at gå fallit pga. uheldige spekulationer. Det var i den situation, at han havde et stærkt behov for at realisere nogle af sine værdier. Og i forbindelse med salget af byggegrunde ud mod Vestergade tilbød han kommunen en plads til heste- og kvægmarkedstorv. Hvis kommunen ville betale halvdelen af jordens pris, ville Griishauge forære kommunen den anden halvdel.

Det var et tilbud, der var vanskeligt at afslå.

Kommunalbestyrelsen var interesseret i at inddrage mere jord under byen, fordi behovet for nye byggegrunde var stort. Og en ny heste- og kvægmarkedsplads tættere ved havnen ville være en kærkommen afløsning for de eksisterende markedspladser: Hestemarkedet lå ved Kappelsten - det var langt uden for byen, og vejene dertil blev tit for plørede.

Kvægmarkedspladsen lå på en lejet mark på den nordre, ubebyggede side af Vestergade, og denne plads var efterhånden blevet for lille: »En mere indskrænket markedsplads kan ej tænkes - blot 1 td. land - måske næppe nok - indpælet på alle sider med en eneste indgang, som tillige er udgangspunkt, dette er hele pladsen, hvor folk og fæ, får og heste er pakket sammen som sild i en tønde - så den stakkel der kommer inderst i kredsen, må have lov til at

Fotografen har tiltrukket sig opmærksomheden fra Frederikstorvs markedspublikum. I baggrunden ses Landmandshotellets sal, som Afholdshotellet forpagtede under markederne.

blive der indtil aften«, hed det i en henvendelse til byrådet i 1848.

Kommunalbestyrelsen accepterede Griishauges tilbud på den betingelse, at han selv betalte omkostningerne i forbindelse med anlæggelsen og tillige betalte redaktør Lund en erstatning for afståelse af jord til den nye vejs forlængelse over hans ubebyggede grund på Søndergade. Planen om en forbindelsesvej blev således realiseret sammen med anlæggelsen af Frederikstorv.

Redaktør Lund, der 5 år tidligere havde tilbudt sin jord gratis til den foreslåede vej, var nu den, der fik erstatning af Griishauge, som dengang havde protesteret mod krænkelse af ejendomsretten.

I 1861 fik byen skøde på Frederikstorv og Frederiksgade, hvis nederste del blev omdøbt til Asylgade i 1889 i forbindelse med indvielsen af Dr. Louises Børneasyl (nuværende missionshus). Frederikstorv var i funktion som heste- og kvægmarkedsplads indtil 1944. Griishauge derimod fik ikke lejlighed til at handle der. I 1862 var han gået helt fallit. Den avlsgård han havde ladet opføre var købt af Thisted Amt, som da var i færd med at indrette den til tvangsarbejdsanstalt. Griishauge var blandt ansøgerne til stillingen som bestyrer, og selv om den kommunalbestyrelse - som han engang selv havde været medlem af - anbefalede ham på det varmeste overfor amtet, foretrak man en anden. Året efter flyttede han til Skjoldborg, hvor han ernærede sig i en årrække som husmand, indtil han døde forarmet i 1878.

Købmandsgård og markedsdag

Byens vestligste gård i midten af 1700-tallet var en anseelig firefløjet gård med en stor lade og en

(Til venstre).
Der er ved at blive gjort klar til markedsdagen på Frederikstorv. I baggrunden er der rejst et skelet til et restaurationstelt, som nok kunne være et godt sted at opholde sig på de kolde efterårsmarkeder.

»skjøn og stor Hauge«. Gården strakte sig fra Vestergade og ud mod den markjord, som senere blev til Frederikstorv.

Dengang hed ejeren købmand Knakkergård - idag er det Vestergades Brugsforening, der har skødet. I begyndelsen af 1800-tallet kom gården i dyrlæge Møllers besiddelse, og han fortsatte købmandsvirksomheden. Navnet »Dyrlæge Møllers Gård« blev hængende i mere end en menneskealder, for dyrlæge Møllers søn, der arvede gården, blev dyrlæge ligesom sin fader.

Hen mod 1888 opgav Møller-familien selv at drive virksomheden og overlod driften til et bestyrerpar - to ældre ungkarle. Men på den anden side af gaden boede købmand N. P. Worm til leje i Vestergade 22. Worm meldte sig nu som interesseret køber af Dyrlæge Møllers Gård og handelen gik i orden i 1888. Blandt meget andet havde dyrlæge Møller også handlet med trælast. Da gården skiftede ejer i 1888, fulgte denne del af forretningen, sammen med en af dyrlæge Møllers døtre, med den hidtidige bestyrer Nielsen. Det nygifte par fik en parcel af købmandsgården, og dermed startede Nielsens Tømmerhandel på Frederikstorv.

Den anden af de tidligere bestyrere, Bjerregård, overtog lejemålet af Vestergade 22 efter købmand Worm, der selv drev Dyrlæge Møllers Gård frem til 1899, hvor Vestergades Brugsforening købte ejendommen.

Da Frederikstorv blev markedsplads fik Dyrlæge Møllers Gård en fortrinlig placering. Og naturligt nok blev navnet Landmandshotellet hæftet på en del af forretningen, der iøvrigt handlede med alt muligt, bl.a. støbegods som var den helt nye artikel til den moderne landmand. Og hotellets stalde blev stillet til rådighed for bøndernes heste -og kreaturer, når årets store kvægmarked blev afholdt på Frederikstorv *Store Onsdag,* den første onsdag efter Mikkelsdag den 29. september. Her mødtes folk fra by og land for at slå en handel af eller gæste de mange omrejsende restauratører, der stillede telte op til udskænkning. Disse restaurationstelte var i perioder fast opstillet på torvet. På hverdage ragede de midlertidige restauranters stillads op som en spinkel skulptur, men på markedsdagen kom der sejldug over og teltene blev fyldt med inventar til det markedspublikum, der her kunne nyde rødvinstoddyer og romtoddyer til ål i gelé.

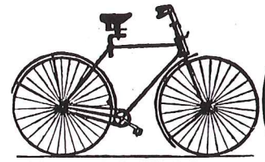
Købmand Worms datter fik smagt de syltede ål, og hun kunne i 1979 stadig erindre, hvordan livet gik for sig omkring barndomshjemmet:

»Kommisserne boede jo hos os, hvor de fik både kost og logi. De fleste af kunderne kom kørende ind med hestevogn. Selv om jernbanen var kommet, var der ikke mange af vores kunder, der brugte den. Foruden kommisserne havde vi også en ældre gårdskarl, som tog imod vognene, spændte fra og hjalp folk ned, for de var trillet ind i en forfærdelig masse tøj - det var jo koldt at køre hele året rundt. Når kunderne kom ind i huset fra bagvejen mødte de først et tobaksbord, hvor der ved den ene side var rigtig skåret tobak til piber og på den anden side var der forskellige slags skrå. Det første mandfolkene gjorde var jo at kradse piben ud i askeskuffen - og så stoppe den igen. Det var gratis. De, der skråede, tog en frisk skrå - dyppede den ned i askeskuffen, hvor der også var en masse sur pibesovs - og så ind i munden med den.

Det var en stor delikatesse!

Der kom tit en mand, der hed Jens Østergård. Han og konen var meget tykke og meget dovne. Når vores kommisser kunne spejde Jens Østergård i det fjerne, rendte de ned i kælderen for at undgå at komme til at trække Jens Østergård af tøjet. Når han kom ind, stillede han sig bare med armene ud til siden, og sådan blev han stående i den positur, indtil der var nogen, der kom og trak frakken af ham. Sådan kunne det stå på længe, indtil far kom og opdagede det - så gik den ikke længere. Men ham havde de meget grin af.

Mændene fik, som regel også en snaps, og damerne skulle jo have kirsebærvin. Bagefter kom de så ind og fik kaffe. Også dette var gratis. Der skulle helst også være een, der kunne sidde og underholde dem, og så skulle man jo gerne være inde i, hvor mange børn de havde, om de havde mæslinger eller ikke - og den slags. Der var meget at se til. Men kommisserne kunne have det slemt. Der var jo nogle af kunderne,

Thisted Cykleklub

afholder **Banevæddeløb** paa **Frederikstorv** Søndagen den **13de ds.**, Eftermiddag Kl. 4.

Program:

Kl. 3¾ samles Ryttere paa Store-Torv.
Kl. 4 rides i Procession til Festpladsen.
Kl. 4¼ begynde Løbene i følgende Orden:
1. Løb (Hurtigløb) 1000 Meter, 2 Præmier.
2. Løb (Langsomløb) 300 Meter, 1 Præmie.
3 Løb (Uldboldenhedsløb) 3000 Meter, 3 Præmier.
Kl. 6: Præmieuddeling.

☞ Totalisator forefindes paa Banen.

Til Deltagelse i Løbene er indbudt Klubberne i Nykjøbing, Vestervig og Struer.

Billetpriserne til Væddeløbspladsen er: Voxne 1ste Plads 35 Øre, Uden do. 25 Øre, Børn 10 Øre.

Foreningens Medlemmer have fri Adgang til Væddeløbspladsen, naar de inden Søndag afhente Billet hos Kasereren.

Kl. 8 afholdes **Bal** i „Royal"s Have for Medlemmerne af Cykleklubben og Thisted Gymnastikforening med Damer. Ikke-Medlemmer (inden- og udenbys) kunne deltage, naar de indføres ved et Medlem og inden Lørdag Aften afhente Billetter a 2 Kr. for en Herre og 1 Kr. for en Dame hos Foreningens Kasserer, Hr. N. Larsen, Kringel-Torv.

Bestyrelsen.

Thisted Amts Avis 12.6. 1897.

Guldmedaillen

blev ved Væddeløbet, som afholdtes af Thisted Cycle-Klub Søndagen den 28de Juni 1891, vunden i begge Løbene med Singers „Apollo“,

hvoraf haves Eneforhandling for Thisted og Thy.

Andreas Herskind.

Dog faaes Maskinerne hos Joh. Andersen, Gjettrup.

Thisted Amts Avis 29.6. 1891.

der godt kunne lide at sidde rundt på byens værtshuse både til kl. 9 og kl. 11, og så skulle kommisserne sidde oppe og vente på dem, når de kom tilbage og hjælpe dem i tøjet til hjemturen. Det var en lang arbejdsdag. Der kunne stå op til halvtredssindstyve vogne i gården, der ud mod Frederikstorv var afgrænset af en stor sal, som også hørte til min faders gård, og den benyttede Afholdshotellet til restauration ved onsdagsmarkedet.«

Bygningen med denne sal, der var købmandsgårdens berøring med Frederikstorv, blev senere omdannet til værksted for Ford Motorkompagni. En del af denne virksomhed, der havde ydet omsorg til den trætte thybo, når han kom agende til staden, blev omdannet til reparationsværksted for det automobil, der gjorde forbindelsen mellem land og by tættere. Og inden længe var kvægmarkedspladsen blevet til P-plads for supermarkedet.

Og tobakken og snapsen var ikke længere gratis på matrikelnummer 391 a.

Fugl Phønix

En anden af købmand Worms døtre blev gift med en mand, der også kom til at præge Frederikstorv, nemlig kulgrosserer Hans Laursen, der ved siden af grosservervirksomheden tjente en skilling ved ejendomshandel. Meget kort efter århundredskiftet gik Hans Laursen i forhandling med Thisted Amtsråd, der endnu ejede købmand Griishauges gård, der fra 1862 til 1878 havde været indrettet til tvangsarbejdsanstalt. Da Laursen købte gården blev han samtidig ejer af jorden mellem Dr. Louisegade og Kongensgade, der herefter hurtigt blev udstykket.

Laursen byggede en etage til på Griishauges gamle gård ud mod Frederikstorv og på grunden ved siden af, lod han i 1904 opføre en villa. Der gik ikke længe før også villaen fik et par etager på, og dermed var kulgrosserer Hans Laursen blevet hoteldirektør på det første Hotel Phønix (senere Sparekassen Thy). Hoteldriften gik så forrygende, at han straks indtog hele hjørnet mellem Frederiksgade og Dr. Louisegade og her byggede det nuværende Hotel Phønix. Det første hotel blev i 1908 udlejet til statstelegrafen, som boede her indtil 1930.

Laursens Phønix var genstand for opmærksomhed i Thisted Sommerrevy i 1907. Det var jo ikke hver dag, at en kulgrosserer byggede to nye hoteller næsten samtidigt og så ved siden af hinanden! I revyens »Theater-Vise« sang to skuespillere en fingeret duet mellem en af byens etablerede hotelværter, Steffen Poulsen, Hotel Thy og opkomlingen, Hans Laursen:

»Theater-Visen«

S. Se her har I Stafen, velkommen til Thy!
L. Og her har De Laursen, som forskønner vor By Huldiæs osv.

S. Mit Theater, det ligner et kongeligt Slot
L. Ja, en Kostald på Slottet, det ligner skam godt.

L. Men mit, det skal knejse med Taarne mod Sky.
S. Det blir, bitte Hans, dine Ligtaarne i Thy.

S. Til næste aar bygger jeg om mit Hotel.
L. Men vil De nu også betale det selv?

L. Se, mit har Centralvarme - WC - med mer.
S. Ja, vi gør't nu bedst paa den gamle Manér.

Det første hotel *Phønix* opført af kulgrosserer Hans Laursen, der 3 år senere solgte det til statstelegrafen.

S. Paa Thy her hos mig kommer mangen fin Gæst.
L. Hver Tirsdag Du vejer hvert Svinebæst.

L. På »Phønix« er flot og Serveringen prompt.
S. Det er s'gu dog skidt, te der altid er tomt.

L. Hos mig, der serveres en fin Bøf med Løg.
S. Vil du holde din Snot, din forbaskede Pløk.

Visens Staffen Poulsen forudsagde, at det nye hotel ville blive Hans Laursens »Ligtorne i Thy«. Det kom også til at passe forsåvidt, at det ikke blev den store økonomiske succes for ham.

»Udstillingen«

Mellem de faste markeder leves der et stille liv på Frederikstorv, et godt sted for børnene at lege. Helt spændende blev der, når et cirkus slog sit telt op - eller, som vi skal koncentrere os om i det følgende, da man i 1898 afholdt den store »Industri- og Landbrugsudstilling for Thisted Amt« netop her.

Udstillinger for at stimulere erhvervslivet var efterhånden blevet velkendte rundt om i verden. Man kan nævne den store i London 1851 og de senere »verdensudstillinger« - eller bare landsdækkende som vores industriudstilling i København 1872 og den »store nordiske udstilling« sst. 1888. I Thisted havde man haft flere, der kunne klares på et hotel over en weekend, men også den kostbare håndværkerfest 1890 med optog, udstilling og gøglere.

Som dengang, kom også nu initiativet fra håndværkerforeningen, ja, mere præcist fra dennes formand *Henrik Rasmussen,* »bogtrykker Rasmussen«, som alle fandt energisk, selvstændig og char-

Det andet Hotel Phønix på hjørnet af Frederiksgade og Dr. Louisegade, som knap nok er blevet til en gade her i 1907. Herrerne på jorden i mørkt tøj er tømrermester Eske Kristensen til højre og murermester Andreas Jensen til venstre.
To små purke har sneget sig helt op på det ikke helt ufarlige stillads.

merende (og som vi allerede har mødt ved amtsavisen på Grydetorv).

Forarbejdet har taget tid. Der skulle opstilles en »komite«, en gruppe, hvoraf nogle ved deres status kunne give arrangementet vægt og måske lukke døre op og andre gøre et hestearbejde.

Komiteen afspejler på en måde mange forhold i tidens samfund. Den var på 31 medlemmer, kun mandlige forstår sig. De var mest fra handel og håndværk, men i toppen som *ærespræsident* amtmanden, som *præsident* politimesteren og som *formand* bogtrykkeren. Den delte sig så op i naturlige udvalg efter sagernes art (industri, land- og havebrug, biavl osv.), men meget interessant er udvalget for husflid. *Husflid* var en af tidens store maner. Der indgik mange ting deri, f. eks. at almuen skulle være nyttig med hænderne udenfor arbejdstiden med strikning, vævning, løvsavsarbejder osv. Bevægelsen var udbredt især i landalmuen, ledet af interesserede lærere og under venligt opsyn af proprietærfruer, præstekoner osv. Kendt endnu er den meget dygtige lærer N. C. Rom, der skrev håndbøger om talrige hjemmehåndværk. Den, der her på stedet stod i spidsen var *lærer R. Rose,* som havde startet en husflids- og en sløjskole og som nu her til udstillingen skaffede kontakt til landbrugsmuseet og kunstindustrimuseet (og dermed til Pietro Krohn, ham vender vi straks tilbage til). Rose sad i husflidsudvalget sammen med en anden lærer. Men få måneder før udstillingen skulle åbne, opdagede man hvilke sluser, der var åbnet for, og supplerede husflidskomiteen med en »damekomite« på 25 medlemmer, deraf 4 præstekoner, 4 gift med hovedkomitemedlemmer, en del lærerinder og proprietærkoner. *Præsidentinde* var fru borgmesterinde Clausen. Alle kunne blot sende husflid til komiteerne, så sørgede de for opstilling. Om censur siges der intet, resultatet må have været derefter.

Roses idé om samarbejde med det nyskabte landbrugsmuseum i Lyngby var at motivere landboerne til at udstille »gamle redskaber« og så helst skænke dem til museet bagefter.

Paa Knudsens Toft ved Banegaarden under Udstillingen.

Evropas største

Menageri-Cirkus

i et 140 Alen langt med største Komfort udstyret Rejsetelt 16 Vogne. **Eget Musikkapel, 12 Mand.**

Kun 9 Dage! Kun 9 Dage!

Der aabnes Lørdag d. 9. ds., Eftmd. Kl. 5 og Aften Kl. 8.

Menageriet raader over den mest storartede Dyrebestand: **Løver, Kongetigre, Jaguarer, Leoparder, Solvløver, Isbjørne, stribede og plettede Hyæner, Bjørne, Ulve** i forskjellige Arter osv., omtrent 100 Exemplarer.

Ved hver Forestilling optræder den berømte Dyretæmmer

Mr. Charles

med Kæmpeløven, Tigerdoggen. **Nyt!** Fyrværkeri i Løveburet. **Nyt!**

Frøken Rosa, Miss Elvira

med fuldvoxne **Hyæner** og **Ulve** med forbavsende Præstationer.

Største Vidunder af Rovdyrdressur:

Løven til Hest som Kunstrytter

i et 1000 Kv.-Fod stort Manegebur.

Søndag og Helligdage 3 Hovedforestillinger:

Eftermiddag Kl. **4, 6** og **8.**

Alle andre Dage 2 Forestillinger, Eftermiddag Kl. **5** og Aften Kl. **8.**

Billetter: 1ste Plads 1 Kr., 2den Pl. 50 Øre. Børn under 12 Aar det halve.

Højagtelsesfuldt **C. Krone,** Menageriejer.

NB. Slagteheste kjøbes hver Dag.

C. W. Crombochs Kolossæum

paa Knudsens Toft ved Banegaarden under Udstillingen.

Nyt! Levende Nyt! Nyt!

Verdens mindste Dame, **Princess Emmy,** levende, 33 Tommer høj, 15 Aar gl. Levende.

Det ærede Publikum gjøres særlig opmærksom paa den lille Dame og indbydes til talrigt Besøg. Med Højagtelse

C. W. Cromboch.

Thisted Amts Avis 9. 7. 1898.

Udstillingen.

De ærede Landboere, som have Redskaber paa Udstillingen, skulle inden Fredag opgive til Lærer Rose, hvad de af de udstillede Ting **ønske at afgive til Landbrugsmuseet.** De Sager, som skulle retourneres, kunne først udleveres ved Hr. Roses Tilbagekomst sidst i August. Vi opfordre paa det kraftigste til at støtte Hr. Roses store Arbeide for denne smukke Sag ved Gaver i rigeste Udstrækning, da disse Ting jo ere **værdiløse** for alle andre end det af Hr. Rose repræsentere Landbrugsmuseum.

Forretningsudvalget.

Thisted Amts Avis 11. 7. 1898.

Der var næsten flere gamle redskaber end nye, skrev en avis - men et lidt kedeligt resultat var, at en mængde lokal redkabskultur må være gået tabt for egnen. Det *var* da forresten under udstillingen, at planen om et lokalt museum blev fremført, og man kunne tegne sig for et støttebeløb. Rose døde 1908 og det blev i *hans* villa lige ved borgerskolen, at museet fik sit første hjemsted!

Udstillingen nærmer sig

Åbningen var sat til lørdag den 9. juli. Der var fundet arkitekt til bygningen, licitationerne var overstået (næsten alle byens tømrermestre fik noget at slå søm i) og den 7. juni står Frederikstorv ryddet, byggeriet kan begynde. Amtsavisen samler sammen til det store katalog på over 500 numre og bogtrykker Rasmussen leder de sidste hektiske forberedelser.

Men også andre har travlt. Flere store forretninger - f.eks. Leerhøy på Storetorv - lægger deres sommerudsalg netop i de dage, hvor byen forhåbentlig bugner af kunder. Der skal indsættes ekstra tog og dampskibe. To dyrskuer skal afvikles og et landbobal i håndværkerforeningen. Til »Knudsens toft« (den næsten ubebyggede mark vest for Frederikstorv, vil komme to verdensattraktioner.

Frederikstorv er fyldt godt ud. Til højre, bag et plankeværk, kirkegården, tv. tilsvarende Frederiksgade. Bag det hele Landmandshotellet, hvor »smørret« var udstillet, og bag os th. var der fjerkræ hos tømmerhandler Nielsen. Bygningerne var tegnet af *arkitekt Olivarius* i Randers (kort efter tegnede han den nuværende musikskole). Om det nu er hans smag eller blot en hurtig løsning på tømmerkonstruktioner, ved vi ikke. Men de underligt knækkede hætter på tårnene smitter tilsyneladende af på nogle huse i Thisted. *Det store tårn* målte 33 meter til flagknop med en altan 16 meter oppe. Foran en *musiktribune,* med alle materialer fra N.C. Andersens cementvarefabrik. Kloakrørene har nok givet Viborg regimentsmusik en sprød resonans. Kloakrørene i baggrunden i en stor pyramide, er fra Helligsøes konkurrerende støberi. Den store *vindmotor* udstilles af Jeppesens maskinfabrik i Ginnerup, den leverer strøm til *4 kulbuelamper* udlånt af Koopmans slagteri, der netop var åbnet dette år. For en sikkerheds skyld havde maskinfabrikken også opstillet en petroleumsmotor. Der skulle gå 8 år før byen fik elværk.

Fra kl. 14 til 23 kunne vidunderet beses, entre 50 øre, børn det halve. Katalog kostede også 25 øre, vel en 6-7 kr. i vore penge.

Kanontorden og da alle tav på »Hotel Aalborg«

Lørdag den 9. juli var så den store dag, hvor herligheden kunne åbnes. Det startede godt. Borgmesterens tale overværedes af 500 mennesker. Sange blev afsunget af dame- og herrekor, kanoner buldrede som så ofte før, når kongen kom på besøg eller fyldte år. Det var om eftermiddagen.

Men om aftenen. Stor festmiddag på »Hotel Aalborg«, hvorunder det var meningen, at alle skulle udbringe skåler for alle andre, og det gik længe strygende. Indtil professor Krohn... Men vi må hellere få ham præsenteret. Den 58-årige professor *Pietro Krohn* var en kendt mangekunstner. Tegner, maler, stilistisk rådgiver i mange år på det kgl. teater, hvor man også i flere år havde ladet ham in-

struere operaer, hvad han ikke kunne. Så var han tillige rådgiver for Bing og Grøndahls porcelænsfabrik. Og til denne havde han skabt det berømte »Hejrestel«, vel det første eksempel på l'art nouveau i Danmark. Meget kort kan det forklares som en helt ny stil, udelukkende efter forbilleder i planter og dyr. Omtrent = jungendstil eller her i landet: Skønvirkestilen.

Alt det var så kronet med hans ledelse af kunstindustrimuseet. Politisk-kulturelt var han nært knyttet til Georg Brandeskredsen, derfra kendte han J. P. Jacobsen, og nu stod han altså i Thisted. Først talte han noget faderligt til Thisted håndværkere: »Blot de er besjælede af kærligheden til arbejdet.., da arbejder de ikke forgæves. De har her tilvejebragt en smuk udstilling, som de fortjener ros for. Thisted håndværkere leve!«

Det får den 75-årige bankdirektør Chr. Vestergaard til at rose det knusende dyre porcelæn, som Krohn har med fra København: »Pietro Krohn leve!«

Så tog Krohn ordet (her følges først højreavisens referat): »Der er ikke megen skønhedssans heroppe i Thy, men der er dog herfra udgået en mand, hvem enhver ung mand må se op til som den ny tids herold. Denne mand er digteren J. P. Jacobsen. Når 100 år er gået, vil man valfarte til hans grav, som man nu valfarter til Ewalds. En skål for Thisted som J. P. Jacobsens fødeby.« Konsul N. C. Andersen takkede som den eneste nære slægtning for denne skål. »Bankdirektør Chr. Vestergaard protesterede i meget hæftige udtryk... Det ville være sørgeligt, om man om 100 år ville valfarte til denne mands grav, thi hans bøger demoraliserer ungdommen.« Ifølge venstreavisen var Krohn ført til bords af Vestergaard, og Krohn ønskede nu at forlade sin bordherre, »hvilket iværksattes ved en ombytning af pladserne. Efter denne beklagelige scene, varede det lidt inden tungerne atter løstes...«. Thisted Amts Avis er også lidt pinligt berørt over Chr. Vestergaards opfarenhed.

Men det er næsten som om, der er et strøg af ironi i referaterne af de to folkeoplysende foredrag - som Rose og Krohn holdt i de næste dage. Om Roses foredrag står der: »Blandt de fåtallige tilhørere bemærkedes bl.a professor Krohn« og om Krohn, at han talte for en »ikke meget talrig forsamling«. (Krohns foredrag var virkelig værd at høre på. Det drejer sig om japanere og deres kunstindustri. I dag kan vi alle se den betydning, japanerne skulle komme til at få. Krohn var en af pionererne til at fortælle herom.)

Hvad var der så på udstillingen? De bedste svar gives af *kataloget* med de mere end 500 numre. *Industri og håndværk* står for de ca. 100, deraf udstillere fra Thisted 69, det øvrige amt kun 20. Og der er kun 8 numre, der kommer fra det øvrige land. Det kan da ikke undre, at specialiteter bliver »meget specielle« som frugtlimonadeessens, kunstige tænder, elektriske artikler, tegninger til en tricycle til en invalid, hvorimod lokale tyngdepunkter bliver brændt kaffe, tøfler og slagteriprodukter.

Nogle grupper synes fattigt repræsenteret, andre bredere som *biavl, fiskeri* og *skovbrug,* hvor man tydeligt vil give oplysning.

Men lad os se på *husfliden,* som byder på ca. 200 numre! Begrundelsen for at udstille kan være, at arbejdet er udført af en 62-årig, en 90-årig eller for 200 år siden eller i de 4 år, hvor udstillerindens mand lå i sengen (!), meget er pæne, banale ting som

(Billeder til venstre.)
Frederikstorv og Frederiksgade er bebygget i to tempi. Allerede kort efter torvets og gadens anlæggelse omkring 1860, blev der hurtigt bygget. Et lille halvt århundrede senere er der igen økonomisk baggrund for en ekspansion, husene gøres større.

Der er ikke ret mange år mellem optagelsen af disse to fotografier. Det øverste er fra 1905 og det nederste kan være fra 1909.

Mellem Frederikstorv og Vestergade lå der i en tilbygning til den eksisterende ældre gård et maskinværksted fra 1901. Det fungerede ikke længe, for allerede i 1907 var den gamle bebyggelse revet ned og erstattet af ejendomskomplekset A/S Frederiksborg, en kombination af en beboelses- og forretningsejendom med hvidevarer, tandteknik og kontant-forretning i stueetagen. Der var gode penge i fast ejendom. Det vidste genboen, Chr. Madsen, der købte gæstgivergården »Jylland« i 1904. Det var Madsens debut i restaurationsbranchen. Egentlig var han udlært som smed og havde efter læretiden arbejdet som håndlanger på Carlsberg i København. Men han havde også haft et bijob, der gav ham en ny erkendelse: »I København fik jeg en viceværtsplads, hvor jeg skulle kræve lejen ind. Jeg vidste, at manden havde givet 70.000 kr. for ejendommen og lejen udgjorde 9000 kr., og selv om kundskaberne ikke var store, kunne jeg nok regne ud, at det var værd at være ejendomsbesidder« - sagde Chr. Madsen i et fødselsdagsinterview til Thisted Amts Avis i 1936. Chr Madsen købte også naboejendommen til Gæstgivergården Jylland, og der lod han i 1906 opføre det store tre-etages rødstenshus, som ragede lidt højere op end de øvrige etagehuse, der blev bygget på Frederikstorvs vestre side i disse år. Madsen fortsatte i årene fremover sin virksomhed som ejendomshandler og bygmester. Han købte cementstøberiet på Hundborgvej og jorderne omkring Møllevej og anlagde bl.a. Margrethevej og Jyllandsallé omkring 1916. Jyllandsallé fik navn efter Madsens gæstgivergård og Margrethevej efter Madsens egen datter.

Restaurationen »Jylland« forsvandt i 1920, da Chr. Madsen opførte en stor etageejendom på grunden. Og da ejendommen overfor bar navnet »Frederiksborg« efter Frederik den 7. af Danmark, så kaldte Madsen sin nye ejendom for »Christiansborg« efter Chr. Madsen, »Jylland«.

Også det midterste hus i gadens højre side er brudt ned på det nyeste foto og erstattet med en etageejendom. Og allernederst i billedet fra 1909 kan man se, at kulgrosserer Hans Laursen på dette tidspunkt har bygget begge Phønix'er.

Langs husene har de piggede brosten måttet vige til fordel for nydelige gule klinker.

Hjørnet af Frederikstorv og Frederiksgade i 1910.

Var man træt af det lille Thisted, var der ikke langt *til »Amerika«*. Vejen gik gennem Vestergade 28, Jernbanehotellets ejendom, hvor en af de mange udvandringsagenter reklamerede for den nye verden.

De lokale udvandringsagenter var ansat som kommissionærer for de store dampskibsselskaber, der havde gjort udvandreroverfarten til et speciale. Men det store udvandringsboom var ved at være ovre på dette tidspunkt. Ialt udvandrede der i årene før 1914 omkring 2 mill. I årene fra 1868 til 1900 udvandrede der fra Thisted Amt alene knap 6000 mennesker. Thisted by kan endda fremvise en rekord i dansk udvandrerhistorie, idet der lokalt kan påvises den største udvandrerintensitet på et enkelt år, nemlig 1872 og 1873, hvor der hvert år udvandrede ca. 3% af byens indbyggere.

strømper, kommodetæpper og håndarbejder. Eneste opsigtsvækkende måske »indvendig reformdragt til en 3-års pige«. Den mandlige husflid kan være af typen: Fotografirammer udskåret af cigarkassetræ eller 10 par kludesko.

Tilbage sidder man nu her efter 100 års forløb og er ikke fri for at være lidt skuffet: For lidt plan, for meget dilettanteri. Hvor har man haft evnen til *ikke* at lade det ny i tiden repræsentere. Måske med undtagelse af en ting: Cementen!

Så sluttede da udstillingen. »..iaftes kl. 11; på pladsen fandtes ikke ret mange mennesker, da musikken blæste af, men det var også en blæst og kulde som man befandt sig i oktober måned, hvilket det forøvrigt har været hver aften siden tirsdag...«.

Nedrivningen sker hurtigt, så der kan holdes auktion over »en mængde brædder af forskellige dimensioner, bjælker, affaldstræ, tagpap samt lærred, en del muk, inte, gardin og portierrestof, samt den af N. C. Andersen & Co. opførte musikpavillon«.

Underskuddet føltes stort, ialt 3000 kr. eller 29% af garantikapitalen.

Netop samtidig begyndte årets sommerrevy under titlen: *»Thisted Kinopticon eller fra jernbanestationen til udstillingen«*. Den omtaler en »ridder Henrik« (Henrik Rasmussen fik faktisk ridderkorset for sin indsats) - hvis vi ikke havde holdt så meget af ham, så ville vi have været så meget rigere. Og som en lille morsomhed får vi at vide, at de, der fik bronce eller sølvmedaljer faktisk måtte nøjes med et diplom.

Til allersidst en lille persons lille tragedie i skyggen af festen, den slags, der altid refereres »andetsteds i bladet«.

Den 19. juli melder direktøren for menageriet en tjenestekarl til politiet for *bedrageri* og *flugt med toget*. Politiet får ham standset i Struer og ført tilbage. Han sigtes for at have stjålet penge for 30 kataloger à 10 øre. Karlen kan nu bevise, at han havde betalt direktørens datter 1,80 kr. og lagt resten af katalogerne »på trappen«. De er der på nær fire. Nu frafalder direktøren anmeldelsen, hvis karlen vil gå i arbejde igen.

Og det gør han så.

Torvedage og markeder

På en *torvedag* kom folk fra omegnen ind til byen for at sælge varer, navnlig de letfordærvelige som kød, fisk og grønt, som de fleste handlende måske ikke brød sig meget om at holde på lager. Da torvedagen bragte en del bønder til Thisted, var den populær hos flertallet af de handlende, selvom der efterhånden opstod specialforretninger med netop torveartiklerne. Dagen synes fra ældre tid at være onsdag, men fra midten af 1800-tallet ændredes det til lørdag med det resultat, at der opstod et illegalt torveliv om onsdagen. 1894 beder handelsforeningen byrådet om også at få dette legaliseret.

Noget tyder på, at handelen var delt op på forskellige torve. F.eks. nævnes 1831 et »fisketorv«, og i 1852 generer nogle drenge fiskere fra Vorupør ved at skubbe til deres vogne »på Lilletorv«. Det kan være det nuværende, men også Nytorv. Agent Werner kommer fiskerne til hjælp. Senere synes funktionerne at være samlet på Storetorv - indtil en ny torveordning 1908 henviser fisk og grise til Ny-

Torvedag omkring 1907.

torv, mens kød og grønt forbliver på Storetorv.

Markeder er noget helt andet og større. Fra ældre tid nævnes 4 om året. O. 1770 således et i juni for heste og kvæg og et for kramvarer, lærred, specerier (krydderier) og tørfisk, i juli endnu et krammarked og i okt. et heste- og kvægmarked. 1830 er maleren Rørbye i Thisted og oplever her den 16. juni et heste- og kvægmarked, hvortil der kommer en del bønder og særlig »fruentimmernes hovedpynt« gør indtryk på ham. Den 2. juli følger et krammarked, hvor han tager flere skitser, der viser de fint klædte bønder, der sælges lærredsruller, skovle og lerkrukker. Samtidig fortæller han om de lærredsbetrukne boder, der er stillet op f.eks. i den øverste del af Storegade (og formentlig også på torvet). Både i det år og i 1840'erne er årets sidste marked et krammarked en onsdag i begyndelsen af okt., den såkaldte *Store-onsdag*. Antallet af markeder tiltager, 1872 er det oppe på 10, men 1873 udstedes en lov om, at krammarkederne skal ophøre fra udgangen af 1882. En thistedbo, født o. 1856 har 1939 givet sin erindring om de sidste krammarkeder:

»Særlig sommerkrammarkedet var af stort format. Hele Storetorv var fuldt af kramboder og telte, hvor byens handlende frembød deres varer til salg. Her var ikke alene tale om boder med frugt, sukkergodt, honningkager og l., men mange solgte »Nürnbergerkram«, der bestod af legesager, billige broscher og nåle og den slags, som i stor stil blev indført af købmand Brinkmann, der solgte det videre til de mange småhandlende.

Men også mange af byens håndværkere havde deres telte slået op ved disse krammarkeder. Her stod skomager Dolleris med sit håndsyede fodtøj, der drejer Pedersen og et andet sted havde guldsmed Hundahl bredt sine strålende varer ud«.

Da de var afskaffede, blev de savnet, men lidt af glorien fra markedet på Store onsdag blev overført til et kvægmarked på samme tid. Hvor stor var derfor ikke skuffelsen, da indenrigsministeriet 1894 flyttede dette fra en onsdag til en lørdag. Markeder var nemlig en statssag. Handelsforeningen trygledе om at få onsdagen igen, forgæves. 1900 gjorde man et nyt forsøg, støttet af herredsfoged m.m. Clausen, der skrev, at denne egn »i forvejen har ulemper nok som følge af den afsides beliggenhed«. 1904 og frem til 1918 var der igen et marked på Store onsdag. Men nu holdtes alle markeder på Frederikstorv indtil de blev flyttet til markedshallen ved havnen mange år senere og lagt i andre rammer.

Pessimisterne fik ret. Store onsdag, der i sin tid var et samlingspunkt for by og land, hvor også mange pengeopgørelser mellem købmand og bonde fandt sted, hvor besøg hos slægtninge blev aflagt og som af alle følтes som den egentlige start på efteråret - den er idag totalt glemt.

Register

Administrationsbygningen 10, 51, 58
Afholdshotellet 77, 80
Agerholm, Peter 39
Agerholm, Poul 63, 67
Amdrup, Mathea 72, 73, 74
Andelsbanken 69
Andersen, farver 51, 64
Andersen, Edvard 27
Andersen, N. C. 27, 83, 85, 86
Arbejderforeningen 9, 15, 41, 42, 62
Arbejdsanstalten 76, 77
Asch, farver 64, 66
Asylgade 75, 77
Avlsgårde 63, 66, 67, 75, 76
Bahners farveri 64
Bahr, gasværksbestyrer 27
Bendixens tobaksfabrik 39
Berg, C 50
Berk, købmand 20
Bertelsen, justitsråd 23
Bette Kresten 58
Biblioteker 45
Bindesbøll, G. 12
Biografer 36, 38-39, 50
Biografteatret 36
Bjerregaard, købmand 79
Boe, Poul 7
Boesen, købmand 50, 63
Bonnes jernstøberi 67
Brandforsikringsnumre 7
Brande 67-68
Brandi, Chr. 20, 50
Brinkmann 7, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 27, 46, 59, 88, 89
Brinkmann, Frantz 24
Brinkmann, Georg 24
Brinkmann, Kjerstine 14
Brinkmann, W. 24
Brinkmanns gård 11-12, 24, 41
Brygann, Paul 15
Bunch, C. K. 21, 22, 41
Bækken 50-51, 54-55
Børsen, cafe 51, 55, 56
Carstensen, postmester 45
Clausen, Harald 11-12, 16, 27, 47
Clausen, fru g.m. Harald 82
Crome & Goldschmidt 59
Dahlgaard P., urmager 72
Dam, læderhandler 36
Danner, grevinde 12
Dolleris, skomager 88
Dronning Louises Børneasyl 77
Dyrlæge Møllers gård 79
Efsen, isenkræmmer 15
Elektricitet 25, 62, 70
Ellemo, fotograf 74
Erichsen, Chr. 17
Espe, farver 64
Estrup 11, 23
Fabrikkernes Udsalg 36, 37, 47
Faddersbøl, J. J., manufakturhandler 17, 50
Farvere 63,66
Flentberg 63
Foged, Christen 39
Folketingsvalg 27-28
Ford Motorkompagni 80
Fotoatelier 69, 72-74
Frederik d. 7. 12
Frøkjær Knudsen, møbelhandler 10
Fuglsang, gørtler 15
Gadeskilte 75
Gaslys 15, 19, 25, 41, 58, 70
Gasværket 70
Gjørup, malermester 28, 51
Gjørup, Christian 33
Gjørup, Laurids 33, 34
Gram, L. H. 73, 74
Grand Hotel 50
Grarup, P. 64, 65, 66
Grarups farveri og uldspinderi 64
Gribstoft 63
Griishauge, J. L. 75, 78
Griishauges gård 80
Grydetorv 69-74
Grønbech, Chr. 54
Hald, P. 10
Handelsforeningen 87, 88
Handest, blikkenslager 50
Hansen, urmager 21
Hansen, C. B. U. 27
Harkjær, A. M. 49, 50
Hartvig, M. 22
Hanghøi, fotograf 74
Hauge, Jens 50
Havnen 75
Herskind, Andreas 59,62
Helligsøe 83
Henningsen, C. V. 15, 22
Holst, A. T. 15, 17
Holsøe, N. P. C., arkitekt 9
Hospitalet 6, 70
Hospitalsleddet 6
Howits 27
Hotel Aalborg 16, 51, 83
Hundahl 39, 51
Hundahl, guldsmed 88
Hundahl, N. I. 41
Hundahl, Poul 41
Husen, P. 51
Husflid 82, 85
Husnumre 7
Håndværkerforeningen 72, 81, 83
Håndværksfesten 1890 81
Haarup, Kirstine 22
Industri- og Landbrugsudst. 81-86
Ingemann, B. S. 8
Isenkræmmere 15
Jacobsen, H. P. 65
Jacobsen, J. P. 85
Jacobsen, M. I. 55, 56
Jagd, kaptajn 27
Jensen, Andreas 81
Jensen, Emil Chr. 21
Jensen, Frederik 27
Jensen, Johannes V. 21
Jensen, Niels 22
Jensen, Poul 54
Jensen, Thit 21
Jeppesens Maskinfabrik 83
Jernbanegade 9
Jernbanen 25
Jernbanestationen 9, 70
Jernstøberiet Thy 50
Jonassen, S. 27
Jost, P. 45
Jydepotter 69
Jørgensen, smedeenke 45
Jørgensens & Pedersens Klædefabrik 66
Kabell, V. 24
Kamp, Laurits 15, 17, 47, 59
Karl »Post« 33
Kiil, Søren 20
Kiilsgård 10, 11, 19, 21, 41, 62
Kinografen 36, 38-39, 50
Kirkegården 83
Kirketiende 34
Kjelstruphøj 63
Kjersgaard, C. F. C. 15, 19, 59
Kjær, C. C. 9, 10, 15, 36-38, 40 50, 51, 58
Kjær, N. P. 50, 54

Kjærgaard, J. A. 50
Kjølbye, fotograf 74
Kloakering 65
Kløvborg, Oluf 16, 45, 46
Knakken 63
Knakkergaard, købmand 79
Knudsen, smed 54
Knudsens Toft 83
Kold, Christen 63
Kold, Mikkel 63
Konge, Anton 58
Koopmans slagteri 83
Kosmorama 36
Krabbe, Nicolaj 41
Krabbes gård 33
Kristensen, Eske 81
Kristensen, M. 55
Krogh, Lars Nielsen 70
Krohn, Pietro 8, 10, 82, 83-84
Landmandshotellet
45, 50, 77, 83
Langeland, C. 6
Larsen, Jørgen 16
Larsen, Valdemar 53, 54, 59
Lassen, Jens Chr. 51, 53
Laursen, Hans 80, 81
Leerhøy, Fr. Chr.
10, 15, 18, 19, 59, 83
Lillelund, cand. theol. 70
Loldrup, Andreas 54
Loldrup, F. L. 27
Loldrup, Rasmus 51, 54
Lund, Frederik 37
Lund, J. G. 71, 75, 76, 77
Lykke, P. T. 22
Madsen, N. 17
Magasin du Nord 59
Manufakturhandel 59
Markedshandel 87-88
Markedsplads 75-77
Mathiasens Uldspinderi 67
Matrikelkort 7-8
Matrikelnumre 7-8
Mellemmunkholm 63
Mensen, C. F. 17
Mensen, Julius 45, 46
Meseborg 19, 21
Messen 59, 62
Meulengracht, Ludvig 66
Mikkelsen 27
Missionshuset 77
Munkholm 63
Museet 82
Musikskolen 83
Møller, A. dyrlæge 27, 79
Møller, Anders Hansen 22, 23
Møller, I. P. 57
Møller, Nic. 15
»Nattens Dronning« 36
Neve, C. A. F. 65
Nielsen, C. tømrerm. 69
Nielsen, Chr. drejer 36
Nielsen, Chr. redaktør 72
Nielsen, H. M. 70
Nielsen, Niels Severin 72
Nielsens Tømmehandel 79, 83
Nordentoft, Astrid 46, 47
Nordentoft, Chr. 27
Nordentoft, Inger Merete 47
Nordentoft, N. L. 8, 14, 16
Nordentoft, Poul 12, 24, 46, 62
Norn, V. 10, 58
Nygaard, A. 59, 62
Nørgaard, Chr. 55
Nørre Bom 6
Odgaard, C. J. tøffelmager 54
Oehlenschlæger, A. 8
Olesen, Chr. A. 15, 17
Olivarius, T. arkitekt 10, 83
Olsen, A. 17
Owesen, gæstgiver 16
Owesen, sagfører 28
Pedersen, drejer 88
Pedersen, Frederik C. 66
Pedersen, Jens 28
Pedersen, Søren 33
Petersen, farver 64
Phønix, hotel 10, 80, 81
Politigården, gamle 10, 76
Postkontor 45
Poulsen, A. 64
Poulsen, Kirstine 54
Poulsen, Steffen 80-81
Rasmussen, Henrik
72, 81, 82, 86
Ravn, Jørgen 69
Redsøe, N. P. 65
Refsager 63
Resting, isenkræmmer 15
Riis, drejer 63, 65
Rom, N. C. 82
Rose, R. 82, 85
Rosen, restauration 50
Rosenborg, hotel 50, 57
Royal, hotel 11, 15, 62
Rutebilstation 76
Rørbye, M. 88
Rådhuset, gamle 9, 11, 12, 19, 24
Rådhuset, nye 67
Scharling, fotograf 22
Schierff, O. 27
Schou, Ole snedker 51, 54, 58
Simons Bakke 47
Skov, gårdejer 27
Skriver, A. 35, 37
Skaarup, P. 41
Smith, købmand 51
Snejstrup-Christensen, farver
66
Sommerrevyen 80
Sonne, H. C. 41, 45
Spangberg, N. L. 51, 54, 58
Sparekasen Thy 9, 80
Sprøjtehus 24
Stamperi 64
Store Onsdag 79, 88
Støbejernsgryder 69
Sund, P. 39, 41
Syge- og begravelseskasse 45
Søltoft, J. P. 16, 17
Søndre Bom 6
Sørensen, Anthon 33, 35
Sørensen, Chr. 15
Sørensen, Marius 45
Tachau, Adolph
9, 14, 16, 17, 59, 62
Tarp, P. H. 10
Telefoncentral 15
Telegrafstation 80
Thisted Amts Avis
10, 70, 71, 74
Thisted Amtstidende 71
Thisted Bank 10
Thomsen, I. C. 15
Thy, hotel 16, 47, 80, 81
Thy, maskinfabrik 63
Thykjer, N. I. 41, 59, 62
Toft, I. C. manufakturhandler
50, 58
Toldbod 9
Toldbomme 6, 75
Tolderlund, distriktslæge 70
Torvehandel 58, 87-88
Udvandring 86
Uldall, F. 76
Uldspinderi 66
Undén, G. 63, 66, 67
Undén & Sønner A/S 64, 67
Understøttelsesfond 45
Vandpumpe 54, 65
Vandværk 10, 65
Vaskeri 66
Vester Bom 6
Vester Lerpøtter 63
Vestergades Brugsforening
45, 79
Vestergaard, Chr. 85
Vestergaard, P. L. 27
Vett & Wessel 18, 19, 59
Walther, V. Th. arkitekt 9
WC 65
Werner, Ignatius W.
11, 14, 15, 16, 17, 59, 87
Werners gård 9
Windfeld-Hansen, F. 27
Wisborg, Frederik 45
Worm, N. P. 79, 80
Zangenberg 65
Øster Bom 6
Østergaard, Henry 54
Østergaard, Jens 79
Aaberg, M. 65
Aalborg, hotel 16, 51, 83
Aarøe, B. 59